

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Bc. Radka Pohlová

**MĚSTSKÉ PROSTORY Z POHLEDU MLADÝCH ŽEN:
PŘÍKLAD ÚSTÍ NAD LABEM**

**URBAN SPACE FROM THE YOUNG WOMAN'S
PERSPECTIVE: CASE STUDY USTI NAD LABEM**

Diplomová práce

Praha 2016

Vedoucí práce: RNDr. Lucie Pospíšilová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Ústí nad Labem, 23. 06. 2016

Podpis: _____

Poděkování

Velmi děkuji RNDr. Lucii Pospíšilové, Ph.D. za odborné vedení práce, cenné rady a připomínky, věnovaný čas, ale i za vřelý přístup a podporu. Dále bych ráda poděkovala Mgr. Karolíně Pauknerové, Ph.D. za odbornou konzultaci. Děkuji i komunikačním partnerům a partnerkám, kteří mi byli ochotni poskytnout rozhovor při výzkumu. Upřímné díky patří mé rodině a přátelům, kteří mi byli velkou oporou nejen při zpracovávání diplomové práce, ale v průběhu celého studia.

Městské prostory z pohledu mladých žen: příklad Ústí nad Labem

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá vnímáním městského prostoru. Jejím cílem je odhalení ženských specifik pro percepci městského prostoru. Práce seznamuje s feministickými přístupy. Je zde proveden kvalitativně laděný výzkum, konkrétně polostrukturované rozhovory a kreslení mentálních map. Výzkum má charakter případové studie ve městě Ústí nad Labem na skupině bezdětných jedinců bez tělesného handicapu ve věku 22 – 24 let s vysokoškolským vzděláním. Výsledky ukazují, že obraz tohoto města podle komunikačních partnerů a partnerek dělají lidé, kteří tu žijí. Hlavní symbol města je Mariánský most. Ve zkoumané skupině se ukazují specifika pro ženskou percepci městského prostoru. Zkoumané ženy mají jiný pohled na dlažbu, vzhled budov či nebezpečná místa nebo si spojují místa s emocionálně hlubšími zážitky. Také se ukazuje, že ve vnímání města se projevují i jiné faktory než jen pohlaví. Dále výzkum ukazuje, že jedinci si své kresby srovnávají s objektivní realitou a tradičně pojatou mapou.

Klíčová slova: Ústí nad Labem, ženy, vnímání, městský prostor, feministické přístupy, mentální mapy

Urban space from the young woman's perspective: case study Ústí nad Labem

Abstract:

This diploma thesis focuses on the perception of public urban space. The aim is to identify women specific perception. The work presents feminist approaches. Qualitative research is carried out, specifically semi-structured interviews and mental map modelling. The research is performed via case study in Usti nad Labem on a sample of children-less individuals without physical handicap in an interval of 22 – 24 years with a university education. Results indicate that the image of this city according to communication partners is made by people who live there. The main symbol of the city is Marian bridge. Certain aspects of women specific perception of public areas are identified. Woman in the sample have different perception of paving, building appearance or dangerous areas or they associate places with emotionally deep experience. It is also documented that there are other important factors influencing the perception than sex. Further the research reveals that individuals compare their drawings with objective reality and traditionally perceived map.

Key words: Usti nad Labem, Women, Perception, Urban spaces, Feministic approach, Mental maps

OBSAH

Přehled použitých zkratk	6
Seznam grafů, obrázků a tabulek	7
1 ÚVOD	9
2 TEORETICKÉ ZARÁMOVÁNÍ	14
2. 1 Vnímání městského prostoru a tvorba obrazu	14
2. 1. 1 Vnímání (městského) prostoru.....	14
2. 1. 2 Faktory ovlivňující rozdíly ve vnímání prostoru.....	16
2. 1. 3 Mentální mapa	17
2. 1. 4 Lynchova koncepce obrazu města.....	18
2. 1. 5 Kritika mentálního mapování a konceptu Kevina Lynche.....	20
2. 2 Feministické přístupy k prostoru města	22
2. 2. 1 Feministická geografie.....	22
2. 2. 2 Město z feministického pohledu: ženy ve městě.....	24
2. 2. 3 Feministická urbánní geografie	26
2. 2. 4 Aplikace feministického přístupu v plánování městského prostoru	27
3 METODIKA	29
3. 1 Feministická metodologie.....	29
3. 2 Výběr komunikačních partnerů a partnerek.....	30
3. 3 Polostrukturované rozhovory a kreslení mentálních map	32
3. 3. 1 Kreslení mentálních map.....	33
3. 3. 2 Polostrukturovaný rozhovor	33
3. 4 Zpracování a analýza dat.....	35
4 PŘÍPADOVÁ STUDIE	40
4. 1 Ústí nad Labem: představení lokality výzkumu	40

4. 2 Vnímání městského prostoru: výsledky studie	48
4. 2. 1 Vnímání města Ústí nad Labem	48
4. 2. 1. 1 Asociace spojené s Ústí nad Labem.....	48
4. 2. 1. 2 Obraz města vytvářený lidmi.....	55
4. 2. 2 Vnímání centra města Ústí nad Labem	57
4. 2. 3 Vnímání cesty každodenního pohybu	64
4. 2. 4 Vnímání a jeho poznání.....	68
4. 2. 4. 1 Pocity při zadání úkolu.....	69
4. 2. 4. 2 Tradiční pojetí prostoru jako mapy	70
4. 2. 4. 3 Rozdílnost obsahů rozhovorů a mentálních map.....	74
5 ZÁVĚR	76
Seznam literatury a zdrojů.....	84
Seznam příloh	91

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK

OC **Obchodní centrum**

Kč **Korun českých**

SEZNAM GRAFŮ, OBRÁZKŮ A TABULEK

Grafy

Graf 1: Asociace spojené s Ústí nad Labem.....	49
--	----

Obrázky

Obr. 1: Model formování reprezentace prostředí.....	15
Obr. 2: Rozlišení trvalé (klasické), dynamické (dočasné), kognitivní a mentální mapy	18
Obr. 3: Pět elementů podle Kevina Lynche	18
Obr. 4: Palma Nuova	24
Obr. 5: Priority změn dle genderových hnutí.....	28
Obr. 6: Průběh zpracování dat kvalitativního výzkumu	35
Obr. 7: Hrad Střekov s Masarykovy zdymadly v roce 2015	41
Obr. 8: Zámeček Větruše v roce 2015	41
Obr. 9: Poloha nejvýznamnějších symbolů Ústí nad Labem v roce 2015.....	42
Obr. 10: Železniční most a most Eduarda Beneše v roce 2015.....	42
Obr. 11: Centrální prostor města Ústí nad Labem v roce 2015.....	43
Obr. 12: Magistrát města Ústí nad Labem a budova krajského úřadu v roce 2015	43
Obr. 13: Interhotel Bohemia a OC Labe v roce 2015.....	44
Obr. 14: SETUZA v Ústí nad Labem v roce 2015.....	44
Obr. 15: Obytné domy ve čtvrti Předlice v roce 2015	45
Obr. 16: Budova UniCredit Bank v roce 2015.....	45
Obr. 17: Palác Zdar v roce 2015.....	46
Obr. 18: Výřez situace městského centra v roce 2015	46
Obr. 19: OC FORUM a kostel Nanebevzetí Panny Marie v roce 2009.....	47

Obr. 20: Mariánský most v roce 2015	48
Obr. 21: Ženské mentální mapy Ústí nad Labem znázorňující Mariánský most (Anna, Eliška, Kateřina)	50
Obr. 22: Mužské mentální mapy Ústí nad Labem znázorňující Mariánský most (Luboš, Tomáš, Karel)	51
Obr. 23: Mentální mapa asociací s Ústí nad Labem (Kateřina)	54
Obr. 24: Rozmístění chemického a energetického průmyslu v Ústí nad Labem v roce 2015	61
Obr. 25: Mentální mapy cesty každodenního pohybu (Anna, Barbora)	65
Obr. 26: Mentální mapa cesty každodenního pohybu (Kateřina)	67
Obr. 27: Mentální mapa cesty každodenního pohybu (Luboš, Václav)	68
Obr. 28: Mentální mapa cesty každodenního pohybu (Karel)	69
Obr. 29: Mentální mapa Ústí nad Labem v obrysu města (Barbora, Tomáš)	70
Obr. 30: Mentální mapa centra města (Kateřina)	72
Obr. 31: Mentální mapa centra města (Anna)	73
Obr. 32: Prvky použité při popisu a kreslení cesty každodenního pohybu (Barbora)	75

Tabulky

Tab. 1: Základní charakteristiky komunikačních partnerů a partnerek	31
Tab. 2: Zadané úkoly ke kreslení během rozhovoru	33
Tab. 3: Struktura rozhovoru	34
Tab. 4: Příklad kódů a kategorií	36
Tab. 5: Kódovací tabulka	37
Tab. 6: Zakreslené prvky na cestě každodenního pohybu	38
Tab. 7: Zakreslené prvky asociací spojených s Ústí nad Labem	39
Tab. 8: Výrazné negativní a pozitivní pocity u žen spojené s městem, navrhované změny	62
Tab. 9: Výrazné negativní a pozitivní pocity u mužů spojené s městem, navrhované změny	63

KAPITOLA 1

Úvod

Tato diplomová práce se věnuje ženám a jejich pohledu na město. Inspirací k jejímu sepsání byl fejeton s názvem „Město přátelské k ženám“, ve kterém stálo: *„Napadlo Vás někdy, když jdete po současném městě nebo vesnici, jak moc je znát, že to stavěl chlap? Všechno je tak hranaté a nebarevné, a to tak, že historicky a odjakživa – nějak tomu chybí ladná křivka a lehkost a duha. Mnohdy tomu chybí i prazákladní světlo, takže nám, křehké nadpoloviční většině lidstva, se v temných uličkách svírá hrdlo strachy. Co bych dala za rampu, na niž by se dalo vyjet i s kočárkem, na rozdíl od schodišť, na niž se zpravidla někdo zraní, a hrbolatých, kostkami dlážděných chodníků, do kterých podpatky zajíždějí jako do másla. Já potřebuji ve městě kout, kde můžu být chvíli v tichu, protože mě všechno ohlušuje. Potřebuji více zeleně s chlorofylem, protože každá rostlina je krásná a dělá mi lepší den. Chci kolem sebe mít materiály, které nejsou robustní, ale lehké...“* (Papoušková 2015, s. 12). Zejména nás zaujala vlastní zkušenost autorky, kdy si cestu domů či do školy vybírá jinou než její o málo starší bratr. Jejich cesty se liší zejména v noci, kdy se autorka vyhýbá místům, která jsou neosvětlená nebo kde jsou křoví podél cesty.

Organizací prostoru se zabývají architekti a územní plánovači. Po dlouhou dobu tato povolání vykonávali převážně muži (Gracia-Ramon, Ortiz, Prats 2004). Prostor pro zvážení ženských potřeb uvnitř městského prostoru byl tudíž relativně malý (Greed 2011). Je proto zajímavou a velmi důležitou otázkou, zdali dnešní města odrážejí jen potřeby mužů, nebo i žen. Pratt (1990) a McDowell (1993) uvádějí, že zkušenost s městským prostorem se mezi muži a ženami liší. Greed (1994) a Reeves (2005) dokonce dodávají, že ženy pocítují nedostatky při užívání města. Ženy se například ve městě více bojí a to hlavně v nočních hodinách v neosvětlených a nepřehledných místech se zelení (Jíchová, Temelová 2012). Tyto otázky se nenesou jen v akademickém prostředí, ale i ve veřejné sféře a v každodenním životě se zvyšuje zájem o otázky genderových rovností/nerovností v městském prostoru. European Commission (2013) uvádí, že některá genderová hnutí se skrz územní plánování snaží prosadit změny v městském prostoru, které by jim umožnily se v tomto prostoru cítit lépe. Nutno zdůraznit, že to nejsou jen hnutí, která by prosazovala potřeby žen, ale prosazují také například potřeby uživatelů invalidních

vozíčků, či osob nevidomých. V anglosaských zemích tato hnutí fungují již nějakou dobu. Inspirací pro ně je Vídeň, kde tato hnutí dobře fungují již od 90. let. Snaží se, aby se diskuzí zabývajících se řešením městského prostoru zúčastnil expert nebo expertka na genderovou problematiku. Ve veřejných prostorech se díky tomu například ustoupilo od vysazování vysokých živých plotů či se zvýšil počet lamp (European Commision 2013). Zajímat se o doposud marginalizované skupiny není jen módní trend, sám Lynch (1960) upozorňuje, že abychom dobře navrhli městský prostor, kde se všichni budou cítit dobře, musíme vědět, jak si ho představují jednotlivci i různé skupiny, které ho využívají.

Nejen organizaci prostoru, ale i geografické vědění po dlouhou dobu vytvářeli převážně muži, což vedlo k upřednostňování některých témat a snaze o vytváření „objektivních“ a všemi sdílených teorií a naopak opomíjení některých jiných témat a diferencovaných zkušeností (Domosh 1991). Ačkoliv se feministický směr v anglosaské geografii setkával ve svých začátcích stejně jako dnes u nás často s nepochopením, zaujímá v současné době již významné místo (Pospíšilová, Pospíšilová 2014). Do české geografie pak pronikají feministické přístupy jen pozvolna (Pitoňák 2015, Pospíšilová, Pospíšilová 2014) a podobně můžeme mluvit i o geografii slovenské (Blažek, Rochovská 2006). Důvodem může být jejich negativní vnímání uvnitř společnosti a pozitivistická tradice naší geografie (Sokolová 2004). Práce se proto snaží do jisté míry zaplnit mezeru v české geografii a aspiruje na to být inspirací a přispět k rozšíření tohoto směru. Věříme, že feministický přístup obohacuje, jak uvádějí Pospíšilová a Pospíšilová (2014), naše myšlení o kritické uvažování nad vším, s čím se ve vědě či každodenním životě setkáváme. Zejména pak upozorňuje na aspekty lidského života, které byly doposud ve výzkumech rozebírány jen okrajově a snaží se posílit jejich pozici.

Hlavním cílem předložené diplomové práce je **obohatit znalosti o městě o ženský pohled a nalézt ženská specifika vnímání městského prostoru**. Pro studii bylo vybráno město Ústí nad Labem, jehož vývoj a současná podoba jsou výrazně ovlivněny komunistickým režimem a které má v rámci Česka spíše negativní image (Wernerová 2006). To je významný aspekt, protože výsledky mohou poukázat na vztah obyvatel ke městu, který není dán tím, že jsou na toto město pyšní z hlediska jeho architektonických kvalit.

Jako komunikační partnerky jsme zvolili velice úzce vymezenou skupinu žen, která není v naší společnosti považována za mocnou, ale ani za znevýhodněnou. Domníváme se proto, že se může jednat o skupinu s velmi „slabým hlasem“. Do studie však nebyly zahrnuty pouze tyto ženy, ale rovněž jejich partneři nebo sourozenci, kteří splňují stejná kritéria (samozřejmě kromě pohlaví), která jsme si stanovili pro výběr žen. Pro tento postup jsme se rozhodli proto, abychom mohli říci, zda jsou námi popsané ženské

zkušenosti čistě „ženské“ či je můžeme nalézt také v mužské části populace. K naplnění cíle jsou formulovány dvě výzkumné otázky, které se vztahují ke zkoumané skupině obyvatel, nicméně náš záměr je širší a snažíme se upozornit na aspekty prostorového vnímání, které jsou sice patrné u námi sledovaných osob, ale mohou být nalezeny v mnohem širší populaci.

Výzkumné otázky práce:

- Jak naše komunikační partnerky a naši komunikační partneři vnímají město Ústí nad Labem?
- Jaké vnímání města Ústí nad Labem nalezneme u komunikačních partnerek a u komunikačních partnerů nikoliv?

Práce je inspirována studiemi, které vycházejí z předpokladu, že muži a ženy vnímají město rozdílně (Lynch 1960). Kepřtová (2014) uvádí příklad rozdílnosti, že muži se zaměřují na technické prvky, ženy na objekty, které mají spojené se zážitky. Kitchin a Blades (2002) uvádějí, že ženy mají prostor spojen se zážitky. Konkrétně uvádějí, že když se muže a ženy zeptáte na cestu, kterou prošli, muž bude podávat všeobecné informace o cestě, žena bude vyprávět o detailech, co se po cestě událo a jaké měla pocity. Většina studií se však shoduje na tom, že jsou rozdíly mezi muži a ženami relativně malé (Kitchin, Blades 2002). Vystává tedy otázka, zda je rozdíl mezi muži a ženami v prostorovém vnímání natolik významný, či jsou to jiné faktory, které rozdíly ovlivňují, nebo se dokonce jedná o natolik individuální záležitost, že se společné faktory hledají těžko. Na tuto otázku v práci sice neodpovíme, protože k tomu by byla potřeba velkého množství odlišně zaměřených studií, ale můžeme přispět k poznání vnímání města na základě genderu a otevřít tak cestu pro další výzkum v této oblasti.

Výzkumná část práce má podobu případové studie. Jako případová lokalita je zvoleno město Ústí nad Labem, na jehož dnešní podobě (podobně jako v případě jiných měst) se podíleli převážně muži. Jako komunikační partnerky a partneři byly zvoleny bezdětné partnerské nebo sourozenecké dvojice (vždy muž a žena) ve věku 22 až 24 let, kteří spolu dlouhodobě žijí v jedné domácnosti. Komunikační partneři a komunikační partnerky se zde narodili a stále v Ústí nad Labem nebo v jeho blízké spádové obci mají trvalé bydliště, jsou bezdětní, navštěvovali stejné gymnázium a mají vysokoškolské vzdělání. Skupina je takto velice úzce vymezena proto, abychom vyloučili vliv co nejvíce dalších faktorů a mohl se také lépe objevit rozdíl ve vnímání města založený na genderu (sociálně konstruovaném pohlaví). Ve feministicky orientovaných výzkumech je důležitá důvěra a rovnocenný vztah mezi výzkumníky/výzkumnice a komunikačními

partnery/partnerkami (Rainharz 1992). Předpokládáme, že když je to skupina věkově blízká autorce, půjde dobře naplnit tuto strategii. Jeden z důvodů výběru této věkové skupiny je také fakt, že není v českých geografických výzkumech příliš často specificky zkoumána.

Práce je ryze kvalitativní studií využívající polostrukturovaných rozhovorů a doplňkově také mentálních map. Nesnaží se dosažené výsledky generalizovat, neříká, že vnímání zkoumané skupiny lze zobecnit na větší část populace ani na další členy stejně vymezené skupiny obyvatel. Naopak se snaží nalézt nové dimenze vnímání města, které existují a jsou důležité právě proto, že se v našem výzkumu objevují. Říkají nám, jakým způsobem může být město Ústí nad Labem vnímáno a otevírají tak cestu pro další výzkumy, které mohou být kvantitativního charakteru a mohou pak určit význam těchto dimenzí v celé populaci. Myslíme si také, že nám zjištěné aspekty vnímání města mohou říci i něco o městě samotném a tedy o prostoru, který je zkoumán v geografii. Prostor totiž nechápeme jako kontejner, ve kterém se odehrávají lidské aktivity, ale vycházíme z pozdějších koncepcí prostoru, které ho popisují jako sociálně konstruovaný, neustále utvářený v sociálních praktikách (Lefebvre 1991, cit. v Osman 2014, s. 39).

Práce je inspirována behaviorální a feministickou geografíí. Behaviorální geografie (a nikoliv humanistická) byla zvolena proto, že s vnímáním pracujeme jako s vědomým aktem, hledáme takové aspekty vnímání, o kterých komunikační partnerky a partneři sami přemýšlejí. Tu dále obohacujeme o feministické myšlení a roli diferencovaného vnímání prostoru, které považujeme za zásadní v současném světě. Práce je inspirována druhou vlnou feminismu (tzv. feminismem difference), která zdůrazňuje rozdíly mezi muži a ženami (Gilligan 2001) a podřízenost žen (Havelková 2004). Tento směr je někdy kritizován za posilování nerovností ve společnosti, ale my v něm vidíme potenciál pro to, aby ženy dostaly svůj hlas a to především ve společnostech, v nichž má feminismus velmi krátkou tradici a relativně špatné postavení. A to nejen ženy, ale i další skupiny obyvatel, mezi nimi i mnozí muži, kteří zatím příliš slyšet nejsou. Ačkoliv je práce zaměřena na ženy jejím obecným cílem je podpořit právě diferenci a zahrnutí všech skupin lidí i lidské individuality do přemýšlení o městském prostoru a jeho plánování. V geografii je navíc tento směr stále velmi aktuální, i když tedy především v anglosaské geografii je pozornost více soustředěna na kombinaci identit. Je zdůrazňováno, že člověk není pouze ženou nebo mužem, ale v jeho identitě hrají roli i další faktory jako sexualita, věk, zdravotní stav a jiné (Blažek, Rochovská 2006, Pratt 2009, Pitoňák 2014).

Předkládaná diplomová práce je členěna do pěti kapitol. Po úvodu následuje teoretická diskuze. Tato kapitola je rozdělena na dva tematické celky. Její první část shrnuje poznatky o vnímání prostoru a druhá část se věnuje feministickým přístupům k prostoru města.

Třetí kapitola představuje feministickou metodologii a konkrétní metody použité při sběru a zpracování dat a přibližuje průběh výzkumu. Případová studie je pak obsahem čtvrté části, jejíž začátek seznamuje s charakterem lokality výzkumu, tedy města Ústí nad Labem. Stěžejní částí jsou výsledky provedené studie, která se zabývá vnímáním města Ústí nad Labem a specifiky ženského vnímání městského prostoru. Závěrečná kapitola shrnuje výsledky výzkumu, odpovídá na stanovené výzkumné otázky a diskutuje také přínos práce a další možné směřování výzkumu.

KAPITOLA 2

Teoretické zarámování

V této kapitole jsou představena a diskutována teoretická východiska diplomové práce. Jsou využity přístupy behaviorální a feministické geografie. V první podkapitole je přiblížena problematika vnímání městského prostoru. Druhá podkapitola teoretického zarámování je věnována feministické geografii a to zejména jejím přístupům ve výzkumu městského prostoru.

2. 1 Vnímání městského prostoru a tvorba obrazu

V této podkapitole je nejprve rozebráno vnímání prostoru a teoretické koncepty s tím související – místo, prostor a mentální procesy – kognice a percepce. Dále jsou na základě existujících studií představeny rozdíly ve vnímání prostoru mezi různými skupinami obyvatel a popsány důvody odlišného vnímání prostoru. Další část seznamuje s mentálními mapami a konceptem obrazu města Kevina Lynche. Závěr této podkapitoly je věnován kritice mentálního mapování a konceptu Kevina Lynche a slouží jako můstek k feministickým přístupům a potřebě uvažování o prostoru jako o diferencovaně vnímaném (i utvářeném).

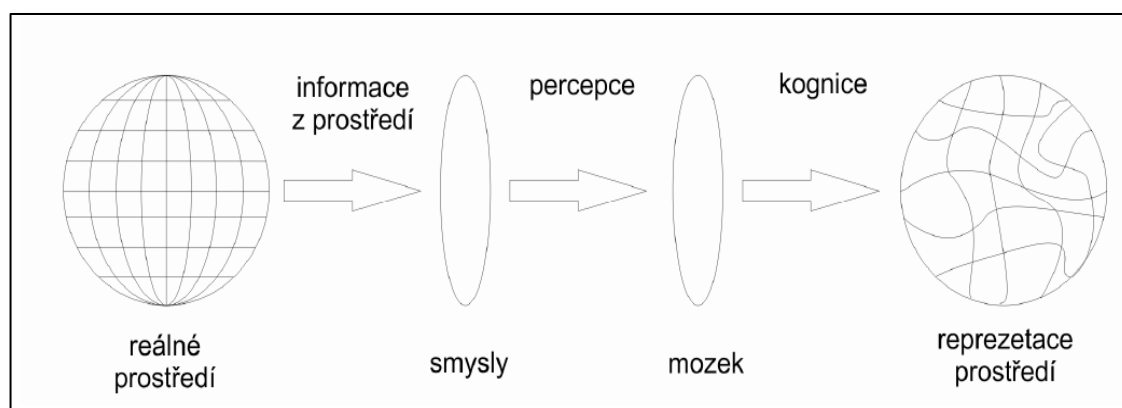
2. 1. 1 Vnímání (městského) prostoru

Jedna ze složek vztahu člověka a prostoru je jeho *vnímání*. Než bude rozebráno samotné vnímání prostoru, je nutné definovat pojmy *prostor* a *místo* tak, jak je v této práci chápeme. *Prostor* je sociální konstrukcí, vytvářejí ho samotní lidé a ti ho neustále reprodukují ve svých každodenních praktikách, ale zároveň i prostor jevy či události spoluutváří (Lefebvre 1991, cit. v Osman 2014, s.38). McDowell (1993) uvádí, že v utváření prostoru mají klíčovou roli mocenské vztahy, mezi nimi patriarchální, které upřednostňují některé skupiny na úkor druhých. Také ona zdůrazňuje, že proces je obousměrný, proto i prostor hraje roli ve vytváření patriarchálních vztahů. Tvůrcem *místa* je sám člověk, když mu přiřazuje různé významy a hodnoty (Vávra 2010). Místo nabývá

významu, pokud je dobře rozpoznatelné a má vlastní identitu (Lynch 1984). Jeho význam je pak závislý také na našich zkušenostech a záměrech (Relph 1976).

Golledge a Stimson (1997) uvádějí, že *vnímání* zahrnuje dva psychologické procesy *percepce* a *kognice* (Obr. 1). *Percepce* je aktivní proces, kdy získáváme informaci pomocí smyslů. Během přímé zkušenosti a poznávání pomocí smyslů vzniká percepční prostor. Získaná znalost je ale neúplná. Naše smysly zaznamenávají podle nich ty podměty, které jsou pro nás potřebné a které nám připadají unikátní či neobvyklé. Siwek (2011) například považuje percepce za samostatný proces a ztotožňuje ho s vnímáním. Podle Golledge a Stimsona (1997) však po tomto procesu následuje proces *kognice*, kdy dochází k ukládání a organizování přijatých informací v mozku pomocí již existujících znalostí a našich hodnot. Konečným výsledkem procesů percepce a kognice je dle nich pro každého jedince specifická *mentální reprezentace*. Ta může mít různé podoby, jako jsou například náčrtky, tabulky, ústní vyjádření či psaný projev.

Obr. 1: Model formování reprezentace prostředí

Zdroj: Osman (2010)

Autoři dále uvádějí, že městský prostor je výtvar lidské činnosti a je naplněn nejrůznějšími prvky a významy. Každý jedinec ho vnímá svým vlastním způsobem a přisuzuje jiné významy a hodnoty jednotlivým prvkům. Vnímané fyzické charakteristiky prostoru jsou například velikost, vzdálenost, barva, rozmanitost, proporce, textura, teplota, zvuk či vůně. Pomocí vnímaných objektů hodnotí jedinec vlastnosti prostoru, který pak může u něj vyvolat například pocity tajemství, strachu, radosti či krásy (Golledge, Stimson 1997).

V sociálních a fyzických charakteristikách místa je také zakotven strach. Tyto pocity ovlivňuje samozřejmě mnoho faktorů, ale jeden z nich je právě i kultura prostoru, jako je architektura či osvětlení (Temelová, Čermák, Jíchová 2012). Samo místo nemusí tyto pocity vyvolávat svým vzhledem, ale může mít jen nálepku špatného místa (Bittnerová 2014). Předcházení těmto pocitům je velmi důležité při navrhování městského prostoru,

jelikož pocit ohrožení je limitující faktor při způsobu jeho využití (Temelová, Čermák, Jáchová 2012). Lidé, aby se vyhnuli nebezpečí, volí raději delší cestu nebo místa vůbec nenavštěvují (Vykopalová 2000).

2. 1. 2 Faktory ovlivňující rozdíly ve vnímání prostoru

Každý jedinec vnímá městský prostor ze své vlastní perspektivy a tudíž i jinak (Gracia-Ramon, Ortiz, Prats 2004). Vnímání okolního prostředí je ovlivněno selektivitou percepce (Golledge, Stimson 1997), na kterou má vliv mnoho faktorů, jako je věk, pohlaví, úroveň vzdělání, profesní specializace, současné bydliště (Svobodová 2011), ale třeba i sexualita (Pitoňák 2015) a dosavadní zkušenosti (Siwek 2011).

Tuan (1974) například uvádí, že percepci krajiny ovlivňují jednak evoluční, ale také kulturní vlivy a faktory vycházející z demografických a ekonomických charakteristik. Dearden (1989) k tomuto představuje pyramidu vlivů na percepci krajiny. Základnu pyramidy podle něj tvoří faktory, které jsou pro všechny lidi společné, jsou to vrozené a evolučně podmíněné postoje. Nad nimi stojí kulturní vlivy, které jsou společné jen pro určitou část společnosti. Na vrcholu pyramidy stojí familia (náklonnost k důvěrně známé krajině) a demografické vlivy, které jsou jedinečné nebo společné pro menší skupiny v daném místě a čase. Tyto aspekty se v procesu vnímání prolínají a mohou se vzájemně tlumit či posilovat. Siwek (2011) uvádí jako další vlivy, které ovlivňují vnímání, informace z médií či od blízkých osob. Zdůrazňuje také, že vnímání ovlivňuje vlastní prožitá zkušenost.

Podle některých výzkumů se to, jak člověk vnímá své okolí, v průběhu života mění. Největší rozdíly byly v dosavadních studiích pozorovány ve věku do 12 let a staršími lidmi (Svobodová 2011). Starší lidé jsou pokládáni za tolerantnější ve vnímání urbanizované krajiny (Dearden 1984), naopak děti upřednostňují přehlednou a otevřenou krajinu (Ruso a kol. 2004). Významný vliv na vizuální percepci má také dosažené vzdělání, avšak většinou je porovnáváno jen akademické a neakademické. Vedle úrovně vzdělání se jako významná ukazuje také oborová specializace (Svobodová 2011).

V této práci je kladen důraz na vnímání okolí z hlediska genderových rozdílů. V tomto směru lze pozorovat odlišnosti u dívek a chlapců již ve 4 letech věku (Pease, Peaseová 2000). Rozdíly se dle Hruškové (2013) následně s věkem zvyšují. Vyskočil (2006) dokonce uvádí, že chlapci v pubertálním věku jsou schopni lépe se v prostoru orientovat a jsou na rozdíl od dívek schopni prostor vnímat trojrozměrně.

Výzkumy zabývající se touto problematikou vedou rovněž k výsledkům, že muži si počínají lépe v řešení úkolů založených na prostorovém vnímání (Keprtová 2014). Vyskočil (2006) k tomu dodává, že muži mají celé mapy v hlavě, ženy naopak potřebují

k orientaci charakteristické rysy krajiny. Také Kynčlová, Hudeček a Bláha (2009) uvádějí, že muži se orientují v prostoru podle jiných bodů než ženy a zároveň hodnotí kvalitu mentálních map, kterou tedy nedávají do vztahu s pohlavím, respektive genderem, ale s psychologickým vývojem a schopností abstrakce. Jako příklad rozdílů ve vnímání mezi ženami a muži Tips a Savasdisara (1986) uvádějí, že ženy jsou tolerantnější k zastavěnému území a kladněji hodnotí vizuální kvalitu. Golledge a Stimson (1997) uvádějí, že muži řeší cestu z praktického hlediska a ženy dokážou lépe zmapovat určitý prostor, když obsahuje různé památky či zajímavé objekty. Ačkoli byly v prostorovém vnímání objeveny genderové rozdíly, někteří autoři se na druhou stranu domnívají, že mezi nimi žádné zásadní odlišnosti neexistují. K těmto závěrům docházejí například Tips a Savasdisara (1986) a také Sklenička a Molnarová (2010).

Keprťová (2014) se domnívá, že ženy i muži mají dovednosti v tomto směru stejné, ale ženám trvá déle se s danými prostorovými úkoly vypořádat. Nejspíše se zde však projevuje vliv kultury, kdy jsou muži od malička vystavováni větší přípravě pro individuální řešení prostorových problémů (Golledge, Stimson 1997). Chlapci mívají v dětství k dispozici více kreativnějších a na logice založených hraček, které pomáhají v rozvoji prostorové inteligence (Pease, Peaseová 2000). Odlišnou orientaci v prostoru, která je pravděpodobně dána společensky, uvádí i Chodorow (1978). Jelikož si mladé dívky podle něj během života svoji genderovou identitu vytvářejí skrz empatii a vztahy, chlapci si ji tvoří díky individualizaci a separaci od matky. Rozdíly v prostorovém chování mohou být také zapříčiněny rozdílným přístupem rodičů, kdy chlapci mívají již okolo 11 let volnou možnost pohybu, zatímco dívky jsou více doprovázeny a mají tím omezen okruh pohybu (Matthews 1987). Vliv kultury je podstatný pro feministické myšlení, které zdůrazňuje právě odlišný přístup k dívkám a chlapcům, které vede k jejich odlišnému prostorovému vnímání a upozorňuje také na to, že je mužské vnímání chápáno jako nadřazené vnímání ženskému (McDowell 1993). Často se setkáváme s tvrzením, že muži prostor vnímají věrohodněji a umějí ho lépe nakreslit (Kitchin, Blades 2002).

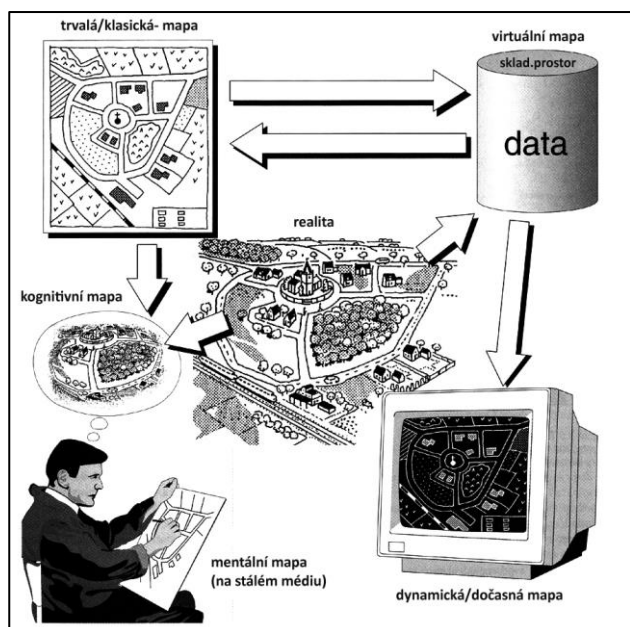
2. 1. 3 Mentální mapa

Subjektivní pohled na prostor vyjadřuje *mentální mapa* (Obr. 2), která je načrtnuta podle našich představ vlastní rukou (Bogdová, Siwek 2007). Je to záznam prostorově uspořádaných preferencí a individuálních představ o lokalitách (Gregory a kol. 2009). Tato mapa je konceptem behaviorální geografie, který se používá od 60. let 20. století (Golledge, Stimson 1997).

Osman (2010) k tomu uvádí, že během druhé poloviny 20. století se problematikou získávání, filtrování či využívání prostorové informace zabývalo mnoho autorů, a proto je

mnoho konkrétních variací širšího konceptu mentálních map, například jsou to *kognitivní obrazy*, *kognitivní prostor*, *mentální obrazy*, *schéma místa* a jiné. Ve vývoji mentálních map byli důležití představitelé Edward Chace Tolman, který pozoroval krysy, které hledaly potravu v bludišti a Kurt Lewin s jeho Teorií pole (Osman 2010). Za autory dvou hlavních koncepcí mentálních map, které se liší od sebe konceptuálně a předmětem zájmu, jsou považováni Kevin Andrew Lynch a Peter Gould (Siwek 2011). Mapy gouldovského typu označuje Siwek (2011) za preferenční založené na obraze atraktivity. Pro účely této diplomové práce byla vybrána lynchova koncepce, která je popsána v následující části. V českém prostředí se mentálními mapami zabývají například Drbohlav (1991) a Osman (2010).

Obr. 2: Rozlišení trvalé (klasické), dynamické (dočasné), kognitivní a mentální mapy

Zdroj: Bláha (2012)

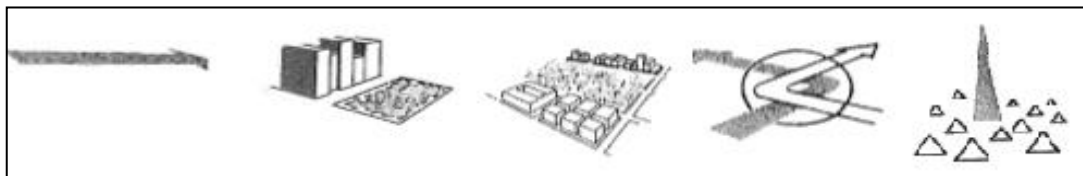
2. 1. 4 Lynchova koncepce obrazu města

Kevin Lynch v roce 1960 publikuje knihu *Image of the City*, jejíž překlad vychází v Česku v roce 2004 pod názvem *Obraz města*. V této publikaci se autor zabývá čitelností městského prostoru. Sám autor později uvádí obsažené výzkumy za troufalé a zanedbávající individuální rozdíly (Lynch 1984). I přesto z tohoto výzkumu vycházeli urbanisté a architekti při vzniku nové městské struktury, aby byla pro lidskou společnost pochopitelná a lidé se v ní lépe orientovali (Sedláková 2004). Dílo Kevina Lynche zde uvádíme proto, že bylo (společně s jeho pozdější vlastní kritikou) inspirací pro sepsání této diplomové práce a navazujeme na něj ve vlastní analýze, kterou se však snažíme obohatit o diferencovanější přístup.

V této publikaci autor definuje několik hlavních pojmů. Mezi nimi *obraz*, jako otisk objektu, který se přepracuje do podoby dojmu (Osman 2010). Každý objekt je dle Lynche (2004) schopen v nás dojem vyvolat. Větší dojem u jedince vyvolá objekt, který pro něj má emoční nebo praktický význam. Jak rychle vyvolá objekt obraz v naší mentální mapě, závisí dle něj na jeho výraznosti.

Ve své knize Lynch dále utřídil prostorové prvky do pěti skupin (oblasti, cesty, hrany, uzly a významné prvky). Těmito termíny (Obr. 3) poskytl nástroj pro vědecké řešení percepce (Siwek 2011). Podle Lynche (2004) jsou *oblasti* středně velké až velké části města, které pozorovatel rozezná podle určitého charakteru (například zde žije určitá společenská vrstva). *Cesty* jsou liniové trasy, po kterých se pozorovatelé pohybují. Vyjadřují směrové vlastnosti, které slouží k odhadování vzdáleností. Cesty se podle Lynche (1960) jeví jako dominantní prvek prostorového vnímání. *Hrany* jsou lineární prvky, které většinou rozdělují rozdílné druhy území. *Uzly* jsou pak body a strategická ohniska, kde se lidé rozhodují o změně směru. Jsou to místa, která nabyla významu díky koncentraci funkcí nebo fyzických vlastností (například uzavřené náměstí). Účinný uzel je pak ten, který je unikátní a posiluje vlastnosti okolí. *Významné prvky* popisuje jako snadno rozlišitelné prvky (například samostatná věž, strom či hora) a pozorovatel/pozorovatelka do nich nevstupuje. Často jsou vidět z mnoha míst. Na významné prvky lidé spoléhají při orientaci ve městě. Oceňovány jsou ty, které jsou specifické. Žádný z těchto prvků podle autora neexistuje sám o sobě. Prvky se mohou vzájemně ve vnímání posilovat (strom u sochy) nebo naopak popírat (komín vedle kostelní věže).

Obr. 3: Pět elementů (cesta, hrana, oblast, uzel a významný bod) podle Kevina Lynche

Zdroj: Lynch (1960)

Mentální mapa lynchovského typu je grafickým vyjádřením představ člověka o prostoru, které zobrazuje jedincovo vnímání rozsahu, umístění, či tvaru elementů v prostoru (Drbohlav 1991). Tento typ mentální mapy se vyhodnocuje pomocí srovnání se skutečností, hodnotit se může například pomocí metody četnosti nebo metody stanovených vah a kritérií (Kynčlová, Hudeček, Bláha 2009). V našem výzkumu o porovnávání se skutečností nejde, přesto se ale domníváme, že Kevin Lynch identifikoval důležité aspekty lidského vnímání, na které je možné dále navazovat.

Golledge vytvořil alternativní koncept k Lynchově prvkům, které jsou odvozené na základě zrakového vnímání (Golledge 1993, cit. v Kitchin, Blades 2002, s. 57). Fyzické prvky prostoru se zde neodrážejí v souřadnicovém systému, ale ve vlastním egocentrickém. Vytvořená mentální mapa je pak chápána na rozdíl od Lynche skrze vztahy a souvislosti sumy prvků (Golledge 1993, cit. v Osman 2010, s. 25). Také Weissmanová (2011) upozorňuje, že Lynchův koncept není jediný koncept obrazu města, jako příklad uvádí manžele Andrés Duany a Elizabeth Plater-Zyberk, kteří se podle ní zaměřovali na nalézání a tvoření prvků ve městě.

2. 1. 5 Kritika mentálního mapování a konceptu Kevina Lynche

Výzkum pomocí mentálních map má mnoho omezení a mnozí autoři a autorky na něj pohlíží kriticky. Zejména z důvodu, že mentální mapa je sociálně strukturovaná představa, která vychází ze zkušenosti s kartografickými díly (Tuan 1975). Jacquelin Desbarats upozorňuje, že je rozdíl mezi tím, jak člověk o věcech přemýšlí a jak s nimi pracuje, dále také kritizuje jednostranné komunikace mezi pasivním objektem a aktivním subjektem a předpoklad pravidelností v chování (Desbarats 1983, cit. v Osman 2010, s. 26). Také Osman (2010) kritizuje zaměřování se na pouhé vědomé prostorové chování a upozorňuje na důležitost nevědomých pohybů (zatačení, chůze po schodech a jiné) pro znalost o prostoru.

Mulíček, Osman a Seidenglanz (2013) se kriticky dívají na mentální mapy jako přirozené reprezentace prostoru. Mentální mapu jako reprezentaci prostoru shledávají nevhodnou například u dětí či zrakově postižených. Uvádějí, že zrakově znevýhodnění ignorují vizuální dominanty, stejně jako lidé bez pohybových bariér ignorují schody. Skupiny zdravotně znevýhodněných, senioři či rodiče s dětskými kočárky vnímají i vertikální rozměr prostoru, který podle nich není znázorněn v dvojrozměrných mapách. Uvádějí, že reprezentace prostoru nemusí být znázorněna jen mapou, ale i třeba trasami, panoramaty nebo scénami, které se v mnohých případech mohou jevit jako vhodnější. Pod vlivem humanistické geografie preferují použití trasy, která více zdůrazňuje tělesný rozměr. Samotnou mapu označují za prostorové znevýhodnění, protože komunikační partneři/partnerky, kteří užívají invalidní vozík, odmítají mapy kreslit, protože nerozumějí zadání a chtějí raději prostor popisovat slovně. Zdůrazňují, že během jejich výzkumů se alespoň jednou komunikační partneři a partnerky sebekritizovali a zmínili se, že neumějí kreslit nebo nemají orientační smysl. Tato práce je pro nás velice inspirativní právě v této kritice mapy, která je považována za určitou normu, ke které mají lidé tendenci svou zkušenost vztahovat a hodnotí ji pak často jako méněcennou, protože mapě neodpovídá (Osman 2010). Přestože sami vycházíme z behaviorální geografie primárně

zaměřené na vědomé vnímání prostoru, pracujeme také s normou mapy jako reprezentace prostoru, ke které si naši komunikační partneři a partnerky své zkušenosti vztahují.

Z hlediska feministického přístupu může být inspirativní práce Jung (2014), která zkoumá, jak může být použito mentální mapování ve feministickém výzkumu a navrhuje kritické čtení map. Mentální mapování má podle ní ve feministickém výzkumu potenciál, pokud bude použito jako prostředek hlasu žen, spíše než jako akademický nástroj sloužící k zobecnění. Jelikož informace vložené do mentálních map jsou velmi různorodé a nachází se v nich příliš údajů, které když budou zobecněny, může dojít k nesprávné interpretaci obrazu. Také tvrdí, že mapy nejsou pouhé odrazy vnímání žen, ale texty konstruované pomocí vlastních emocí a tužeb. Zdůrazňuje, že mentální mapa neukazuje jen to, co chtěl říct komunikační partner/partnerka, ale zejména to, co chtěl autor/autorka výzkumu.

Sám Lynch již v roce 1984 ve své práci *Reconsidering The Image of the City* svůj koncept města kritizuje a je si vědom, že opomenul při jeho tvorbě několik faktorů. Jako silný nedostatek svého konceptu uvádí, že použil nedostatečně pestrý a velmi malý vzorek informátorů. Nicméně dodává, že jeho zanedbání pestrosti bylo záměrné. Studie měla ukázat, že fyzické prostředí produkuje některé společné představy o místě alespoň v rámci jedné kultury/společenské skupiny (Lynch 1984). Další kritikou upozorňuje na to, že použité techniky (rozhovory v kanceláři a terénu, použití fotografií a mentálních map) byly nedostatečné k tvorbě skutečného mentálního obrazu. Uvádí, že co je v mysli, je nepolapitelné. Tedy každá metoda podle něj vyvolá určitý kousek vnitřního obrazu, který může být zkreslený, ale pokud je použito dostatečné množství sond, tak mentální obraz není daleko od skutečného obrazu. Na mentální obraz se také nově nedívá jako na obraz statický, proto také kritizuje to, že mohl vytvořit iluzi, že město je jednou vytvořeno a tak má navždy vydržet a tím popřel dynamickou povahu vnímání.

V předchozích odstavcích byly uvedeny omezení a rozsáhlá kritika mentálních map. Avšak nelze Kevinu Lynchovi dle Osmana (2010) odepřít, že byl jeden z prvních autorů, který začal využívat subjektivní vnímání v pozitivistických vědách. Dále pak Osman (2010) zdůrazňuje to, že Lynch navrhl širokou paletu prací s mentální mapou, které jsou snadno aplikovatelné a produkují jedinečná data. Tyto metody jsou v českém prostředí často využívány k analýze vnímání. Nejen z těchto důvodů je i v této práci tato metoda využita. Zejména pak proto, že se domníváme, že bude dobře sloužit k tematizaci rozhovorů a docílení přesnějšího obrazu. Zároveň mohou odhalit podvědomé významy, které jinou metodou nelze nalézt. Jsme si vědomi, že zadání nemusí být zpracované jako mapy, ale spíše jako scény či trasy, jelikož to může komunikačním partnerkám a partnerům lépe vyhovovat. Kombinace tras, scén a map by měla vést k lepšímu pochopení vnímání komunikačních partnerů a partnerek. Je pravděpodobné, že během rozhovorů se objeví

neméně důležité informace o jejich vnímání města, než budeme schopni vyčíst z mentálních map. Kritika mentálního mapování musí být brána v úvahu při interpretaci výsledků.

2. 2 Feministické přístupy k prostoru města

Druhá podkapitola teoretického zarámování je věnována feministické geografii a to zejména jejím přístupům ke vnímání městského prostoru. Na úvod je představena feministická geografie, její cíle, historický vývoj a témata výzkumů. Vysvětleny jsou zde pojmy gender a intersektionalita. Dále je představeno město z feministického pohledu, na něž navazují feministické přístupy k městským prostorům a procesům. Na závěr je rozebráno plánování městského prostoru, jako prostředek vedoucí k naplnění či nenaplnění ženských potřeb.

2. 2. 1 Feministická geografie

Feministická geografie zkoumá prostor pomocí aplikace feministické teorie, metodologie a jejich kritických přístupů. Jejím cílem je poukázat na to, že společnost působí odlišně na muže a ženy, díky tomu vznikají rozdíly v postojích, chování a očekáváních (Toušek, Kunc, Vystoupil 2007). Poukazuje zejména na to, jak jsou genderové vztahy vyjádřeny a upevňovány v prostorovém uspořádání společnosti (Klimentová 2006). McDowell (1999) popisuje myšlenku feministické geografie tak, že mezi muži a ženami jsou nerovné vztahy moci. V těchto vztazích pak mají ve většině společností navrch muži. Významné feministické geografky jsou Linda McDowell a Pamela Moss. V českém prostředí je tento přístup rozšířený jen málo. Toušek, Kunc a Vystoupil (2007) ho označují jako pravděpodobnou budoucnost.

Toušek, Kunc a Vystoupil (2007) uvádějí, že ještě v polovině 70. let se zastával v sociální geografii názor, že společnost tvoří podobní a rodově neutrální členové. V 70. letech přinesla feministická geografie kritiku univerzality lidstva a zdůrazňovala, že bez zvážení jejich diferenciací nelze dobře poznat lidské chování v prostoru (McDowell 1999). Feministická kritika během let prošla v geografických studiích zásadním vývojem. Nejprve se soustředila dle Domosh (1991) na předsudky, které byly spojené s dosavadním chápáním geografického studia. Kritika se soustředila například na to, že jsou tradičně neutrální subjekty ztotožňovány s muži. Kritizovala také preferenci zkoumání produktivních činností, které byly historicky spojovány s muži (Domosh 1991). Upozorňovala také na to, že muži v geografickém poznávání stanovují výzkumná témata, cíle a interpretují výsledky (Pospíšilová, Pospíšilová 2014).

S měnící se kritikou se vymezily dle Touška, Kunce a Vystoupila (2007) tři hlavní proudy feministické geografie (*geografie žen, geografie rodových a sociálních vztahů a geografie diferencí*). *Geografie žen* se snažila o zviditelnění žen a prosazování jich jako subjektů výzkumu. Snažila se ukázat rozdíly ve vnímání. Často pracovala s empirickými daty, ve kterých hledala územní diferenciaci. V druhém proudu pak dle nich došlo k propojení s marxismem a předmětem výzkumu se staly vztahy mezi muži a ženami. Výzkumy upozorňovaly na to, že ženy zůstávají v domácnosti a jsou závislé na mužích, což otevřelo diskuzi o prostorové a sociální segregaci (oddělení míst zaměstnání a bydlení) jako základu pro genderové vztahy (Pratt 2009).

Od 80. let dochází v západních zemích k odklonu od těchto témat. Autoři a autorky se v rámci *geografie diferencí* důkladně zabývají samotným chápáním *genderu*, který vidí jako sociální konstrukci, která se liší v místě, kultuře i kontextu (Toušek, Kunc, Vystoupil 2007). Gender je sociální role, která představuje očekávaný způsob chování v konkrétních situacích a ovlivňuje společenský status, předsudky a hodnocení (Koropecská 2013).

Gender je tedy podle Pospíšilové a Pospíšilové (2014) základním termínem pro feministickou geografii a označuje společensky vytvořené rozdíly. Ty jsou dle nich vymezené na základě *pohlaví* (biologicky vytvořených rozdílů). Uvádějí, že samotná teorie *genderu* odmítá jen dva póly a zdůrazňuje, že *genderová* identita je proměnlivá v místě a čase. Autorky zdůrazňují, že dnes *geografie diferencí* je chápána jako respekt k odlišnostem.

Feministické výzkumy se dnes zabývají zranitelnými a marginalizovanými skupinami, které jsou utlačovány z mnoha stran společnosti (Jung 2014). Zabývají se například také geografii sexualit, dětí a mladistvých (Toušek, Kunc, Vystoupil 2007). Mezi konkrétní oblasti patří například *genderové* vztahy v prostoru, individuální prožívání prostoru, konstrukce *genderové* identity v prostoru, vliv *genderového* uspořádání společnosti na migraci nebo každodenní mobilitu a další (McDowell 1999). Příkladem může být *genderová* analýza globalizace a vliv neoliberálních ekonomik národních států na možnosti žen (Sharp 2007).

Autoři a autorky ve feministicky laděných výzkumech zkoumají rozmanité zkušenosti žen s městským prostorem. Ale lidé nemají jen jednu identitu a charakterizuje je více kategorií. Může se tedy stát, že žena či muž jsou diskriminováni na základě několika faktorů najednou (Čechová 2013), což je označováno termínem *interseksionalita*. Proto se dnes feministické přístupy často soustředí na prolínající se identity v městském prostoru. Také Gilbert (1997) zdůrazňuje, že nynější výzkumy nelze provádět jen na základě *genderu*, ale musí se brát ohled i na další identity, jako jsou sexualita, rasa, třída, věk či zdravotní postižení, které nelze oddělit (Reeves 2005, Valentine 2007, Pitoňák 2014).

2. 2. 2 Město z feministického pohledu: ženy ve městě

Domosh a Seager (2011) uvádějí, že moderní městská krajina je tvořena protichůdnými obrazy z hlediska jejího vztahu k ženám. Na jedné straně je město ženami viděno jako vzrušující místo, které jim nabízí nespočet příležitostí. Na druhé straně je však město pro ně potencionálně nebezpečné a tedy špatné. Současná města tvoří vrstvy minulých struktur, tradic, ideologií a přesvědčení (McDowell 1983). Městské formy se dědí (Bondi 1998) a odkazují na to, jaké měly dřívější generace představy o genderu (McDowell 1983). Domosh a Seager (2011) konstatují, že již v renesanci bylo město chápáno jako mužské a venkov jako ženský, v městské krajině pak byly kódovány mužské ideály. Renesanční myslitelé tvořili dle nich město jako jednotný celek, který odrážel racionální geometrické principy. Tento ideál reprezentuje například Palma Nuova v Severní Itálii (Obr. 4). Zároveň Domosh a Seager (2011) ukazují, že i americká města zdědila evropské renesanční koncepty města. Tato města jsou racionální a plánovaná, tedy mužská. Naopak krajina, na které jsou postavena, je dle nich výhradně ženská.

Obr. 4: Palma Nuova

Zdroj: Letsche (2014)

Domosh a Seager (2011) uvádějí, že již od počátků moderny byla města zobrazována jako nemorální a vzrušující, kdy poezie popisovala drsné žití a pády mužských hrdinů putujících ulicemi měst. Historicky to jsou dle nich právě muži, kteří využívají potěšení města. Domosh a Seager (2011) konstatují, že ve městech 19. století všechny skupiny lidí podléhaly předpisům, které určovaly chování, vzhled i způsoby bydlení. Většina západních měst vznikla dle nich podle modelu mužského světa práce a průmyslu a ženského světa lásky, domova a rodiny. Avšak hranice těchto ideologických rozdílů byla mezi muži a ženami narušena. Nejdůležitější při tom byla dle nich nová definice ženskosti, která

vyžadovala, aby se žena stala hlavním spotřebitelem domácnosti. Během průmyslové revoluce pak byly odděleny obytné a průmyslové plochy. Dále také uvádějí, že v reakci na industrialismus vznikly v přeplněných městech systémy veřejných parků, které přinášely oázu klidu. Tyto parky tvořily společenské a volné časové prostory pro ženy a pracující třídy. Zároveň během toho období města dynamicky rostla, což zvyšovalo prostor pro ženy, ale zároveň to vedlo k jejich sociální izolaci (Domosh, Seager 2011).

Oddělení sfér působnosti mužů a žen lze ukázat právě na příkladu dichotomie města a předměstí. Město je spojeno s aktivitami veřejné sféry, které se pojí s maskulinitou (Šteflová 2013). Jsou mu prisuzovány charakteristiky jako asertivita, moc, intelekt a nebezpečí (Schwartz 1976). Předměstí je naopak odjakživa spojováno s ženskostí, závislostí a silou domácího krbu (McDowell 1983). Tato dichotomie, která vedla a stále vede k (re)produkci genderových rolí (Pratt 2009), byla ústředním tématem již zmíněné 2. vlny feministické geografie.

Dichotomie je patrná i v případě veřejného a soukromého prostoru (Bondi 1998). Prostor se dělí na soukromý, který je vyhrazený ženám, a veřejný, který je určený mužům (McDowell 1999). Pospíšilová a Pospíšilová (2014) uvádějí, že tato dichotomie má významný vliv na utváření sociálních rolí a na každodenní životy mužů i žen. Jako příklad uvádějí, že výhradně ženské aktivity, jako je například kojení, jsou společností na veřejných místech vnímány negativně. To ženy vyčleňuje po určitou dobu z veřejných prostorů do soukromých.

Gracia-Ramon, Ortiz a Prats (2004) uvádějí, že jak je veřejný prostor navržen, má větší vliv na život žen než mužů. Podle nich ženy v tomto prostoru tráví díky své společenské roli mnohem více času a to zejména plněním úkolů souvisejících s domácností a rodinou (vyzvedávání dětí ve škole, doprovázení jich k lékaři). Reeves (2005) k tomu dodává, že ženy tvoří většinu přímých uživatelů veřejného prostoru, protože mají menší přístup k automobilům. Bondi (1998) ve svých výzkumech pak ukazuje, že využívání městského prostoru ženami středního věku je často spojeno právě s harmonogramem rodiny (a tedy nutnými aktivitami), zatímco muži ho naopak využívají podle svých zájmů a k volnočasovým aktivitám.

Ačkoliv jsou tedy města navrhována spíše podle mužského principu, ženy je častěji využívají a zároveň v nich i častěji, alespoň podle dostupných výzkumů, pociťují strach (Jíchová, Temelová 2012, Koskela 2002). Změnit design a uspořádání současných měst však lze jen těžce, jelikož je obecně předpokládáno, že ženy mají určité místo ve městě mužů (Greed 2011).

2. 2. 3 Feministická urbánní geografie

Historický vývoj měst a jejich chápání se také odráží na tématech dnešní feministické urbánní geografie. V prostoru města se výzkumy zaměřují například na genderové rozdíly v mobilitě a bezpečí v závislosti na územním uspořádání a využití lokality. Takovéto studie vycházejí z přesvědčení, že procházka centrem nebo městským parkem bude vypadat jinak u žen a mužů, ale také se bude lišit dle věkových skupin, ras či kultury (Koskela 1999). Jejich výstupy pak mohou být návrhy na změny v urbanistické struktuře měst, které povedou ke změně genderových nerovností (Toušek, Kunc, Vystoupil 2007).

Výzkumy různorodých ženských zkušeností s městským prostorem se začaly objevovat v reakci na kritiku ze strany marginalizovaných žen. Jejich cílem však není „jen“ odkrýt specifické zkušenosti žen nebo skupin žen, ale hlubší poznání města, jeho prostorů a procesů (Pospíšilová, Pospíšilová 2014). Dosavadní feministické výzkumy mají již mnoho výsledků a prokazují, že ženy mají jiné zkušenosti s prostorem, jinak ho vnímají a jinak ho prožívají, zdůrazňují sociální podmíněnosti těchto odlišností a nepovažují ženské zkušenosti za méněcenné, ale za stejně hodnotné jako vnímání mužské (Greed 2011). Již Pratt (1990) a McDowell (1993) dokumentují, že zkušenosti žen s městským prostorem a s přístupem k městským službám se liší od mužských zkušeností. Ženy trpí nedostatky v zastavěném prostoru, který je koncipován primárně muži a pro muže (Reeves 2005). Day (2000) uvádí jako příklady omezení, která vznikají po ženské zkušenosti s městským prostorem, časové omezení, strach, omezení pohyblivosti či nedostatek služeb.

Řada feministicky zaměřených geografek se podílí na výzkumech strachu ze zločinu a vlivu těchto pocitů na užívání prostoru (například Valentine 1989 či Koskela 1999). Koskela (1999) zmiňuje, že odlišnosti v pocíťování strachu mezi různými skupinami obyvatel vedou k jinému vnímání prostoru a tím i k časovým a prostorovým omezením. Jíchová (2013) dokládá provedenými výzkumy, že ženy ve městě pocíťují větší strach. Diferenciaci v míře strachu mezi muži a ženami vysvětluje dvěma koncepty. Prvním je *power control*, který vychází z odlišné pozice mužů a žen ve společnosti založené na dominanci mužů ve veřejné sféře a žen v privátní. Druhým je pak dle ní *hypotéza zranitelnosti*, která vychází z toho, že ženy jsou slabší a zranitelné a vysvětluje, proč se ženy bojí více i v soukromých prostorech. Jíchová a Temelová (2012) také potvrzují citlivost žen k bezpečnostním rizikům a uvádějí, že ženy mají dominantně větší strach v nočních hodinách než muži. Dodávají ale svou hypotézu, že mezi muži a ženami nemusí být ve skutečnosti tak velké rozdíly, jaké vycházejí ve výzkumech, ale muži dávají jinak najevo pocity strachu. Dále zdůrazňují, že na strach mají vliv i jiné faktory, jako jsou například místo bydliště, národnost, sociální status či sexuální orientace. Podle našeho názoru nelze vytvořit prostor, kde se budou úplně všichni cítit bezpečně právě proto, že

do pocitu bezpečí vstupuje řada rozmanitých faktorů, z nichž některé nemusí být doposud uvědomované ani na poli vědy. Ale je třeba snažit se vytvářet takový prostor, aby se odstranilo co nejvíce bariér.

2. 2. 4 Aplikace feministického přístupu v plánování městského prostoru

Feministické výzkumy se díky novým poznatkům v urbánní geografii začaly zajímat i o územní plánování. Běžný občan je vnímán jako muž, i když v mnoha zemích tvoří většinu obyvatel ženy nebo jsou jejich počty vyrovnané (Reeves 2005). Výsledkem tohoto vnímání je pojetí městského prostoru jako homogenního, vytvářejícího pocit, že mužské potřeby jsou univerzální (Gracia-Ramon, Ortiz, Prats 2004). Zároveň Gracia-Ramon, Ortiz a Prats (2004) upozorňují na to, že historicky jsou profese jako architekt či územní plánovač výhradně mužské. To je důvodem malého prostoru, který ženské potřeby v prostoru zaujímají (Greed 2011).

Podle Greed (2011) feministicky orientovaným odborníkům a odbornicím na územní plánování trvalo mnoho let, než jejich práce dosáhla alespoň malého uznání. Otázka genderu je totiž nízko v hierarchii uvažování o městském prostoru, což snižuje šance, aby byly ženské potřeby v územním plánování plně zohledněny. V sociálních vědách se doposud tento směr dle ní rozvíjí především jako kritika současné praxe územního plánování a jeho teoretických základů.

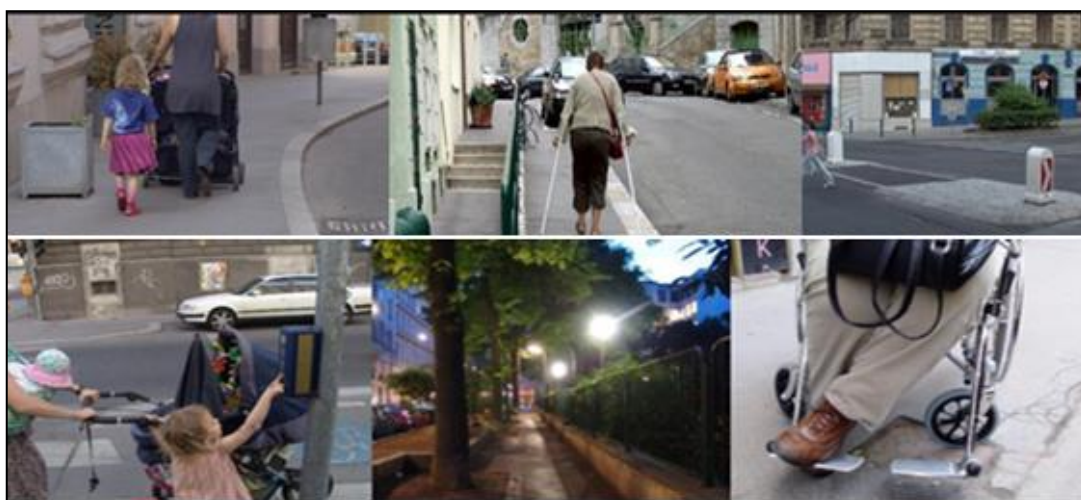
Bauhardt a Becker (1997) uvádějí pět zásad feministického plánování města. Územní plánování by podle nich mělo brát na vědomí, že ženy mají jiné role ve společnosti než muži, kriticky zvažovat, jak se ženy pohybují v prostoru, rozebírat rizika, omezení a jejich možnosti a schopnosti. Rovněž by se mělo snažit o vytvoření takových požadavků na prostorové struktury, které vedou ze zrovnoprávnění přístupu žen k bohatství. Ale autorky nechtějí, aby pomocí územního plánování došlo k redukci vládnoucích poměrů mezi muži a ženami, ale k redukci rozdílů mezi ženami samotnými. Nemají za cíl, aby se ženy vzdaly specifických ženských rolí ve společnosti, ale chtějí poukázat na to, aby bylo každému umožněno vyjádřit své potřeby v městském prostoru.

Příkladem, kdy nebyly dostatečně zohledněny potřeby žen, je podle Greed (2011) oddělení pracovních oblastí a domova a nízká koncentrace funkcí v obytných částech. Právě to podle ní kritizuje mnoho žen. Gracia-Ramon, Ortiz a Prats (2004) ve svém článku zkoumají využití veřejného prostranství dělnické čtvrti v Barceloně, která byla navržena s pomocí sociálního hnutí, ve kterém byly ve velké míře zastoupeny ženy. Ženy tam využívají prostor stejně jako muži a stejně se v něm i cítí, důvodem je především větší přítomnost veřejného osvětlení či pěších stezek. Ženy prosazují také například zlepšení dopravního systému, aby nebyly uvízlé v příměstském prostoru (Bondi 1998). Přály by si

dále, aby město bylo městem každodenního života, kde by byly malé vzdálenosti, dobrá veřejná doprava a dobře lokalizovaná centra (Greed 2005).

European Commision (2013) vydala *Manual for gender mainstreaming employment, social inclusion and social protection policies*, kde se uvádí, že genderová hnutí mají své priority, které chtějí prosazovat v městském prostoru. Jsou to například širší chodníky, chodníky bez bariér, bezpečné přechody, dostatečné osvětlení či dobrý stav chodníků (Obr. 5). Prosazují například také více informačních tabulí, výtahů, eskalátorů a vagónů s nízkým nástupem, lepší vzhled zastávek a klimatizaci, dostatek úložného prostoru a čistotu v dopravních prostředcích.

Obr. 5: Priority změn dle genderových hnutí

Zdroj: European Commision (2013)

KAPITOLA 3

Metodika

Záměrem výzkumné části diplomové práce je dojít k novým poznatkům a hlouběji poznat způsoby vnímání městského prostoru. Proto byly pro výzkum vybrány kvalitativní metody. Ty jsou také hlavním metodologickým nástrojem feministických přístupů (nejen) v geografii, ke kterým se tato práce snaží přispět. „Kvalitativní výzkumník nesestavuje ze získaných dat skládanku, jejíž konečný tvar zná, spíše konstruuje obraz, který získává kontury v průběhu sběru a poznávání jeho částí“ (Hendl 2005, s. 52). Výsledky kvalitativního výzkumu nejsou ale zobecnitelné na celou populaci či jiné prostředí (Hendl 2005), což však ani není jejich cílem. Někdy jsou proto využívány v kombinaci s výzkumy kvantitativními a to i ve feministické geografii (Renzetti, Curan 2003).

Začátek této kapitoly je věnován seznámení s feministickou metodologií. Následně je popsáno vlastní šetření. Nejdříve je uvedeno, jak probíhal výběr komunikačních partnerů a partnerek, pak průběh rozhovorů a kreslení mentálních map. Na závěr je popsáno, jak probíhalo zpracování dat.

3. 1 Feministická metodologie

Feminismus nenabízí pouze řešení specifických témat, ale pomáhá zejména při tvorbě metodické stránky, výzkumných otázek i při interpretaci výsledků výzkumu (Pospíšilová, Pospíšilová 2014). Metodologické otázky jsou zásadním přínosem feministického myšlení a přispívají k inovativním metodám a kritickým úvahám zavedených akademických postupů (Jung 2014). Ve feministicky zaměřených výzkumech je nejen důležité informace získat, ale zejména je pochopit a nalézt na první pohled neviditelné souvislosti. K této snaze o pochopení dochází již při sběru samotných dat. Výzkumníci/výzkumnice tak nejen sbírají data, ale spíše se v jejich výzkumech snaží spřátelit s komunikačními partnery/partnerkami, porozumět jejich názorům a tomu, co prožívají. Výzkumníci/výzkumnice budují v takto orientovaných výzkumech nové znalosti společně s komunikačními partnery/partnerkami (Jung 2014). Proto feministická kritika upozorňuje na důležitost empatie jako druhu vědění, čehož se snaží dosáhnout

pomocí polostrukturovaných nebo nestrukturovaných rozhovorů (Rainharz 1992). Díky těmto postupům pak získávají výzkumníci/výzkumnice velmi cenná data o svých komunikačních partnerech a partnerkách, ke kterým by se jinou formou sběru dat nedostali. Významně tak rozšiřují vědecké poznání. Na druhou stranu však tento styl výzkumu klade vysoké nároky na čas výzkumníků/výzkumnic a rovněž s sebou nese mnoho etických otázek, které je nutné řešit. Důležitým přínosem feministických přístupů (a nejen jich) je práce s faktem, že samotné poznání není nikdy oddělené od zkušeností výzkumníka/výzkumnice (Ramazanoglu, Holland 2002).

Polostrukturované rozhovory jsou v této práci doplněny o mentální mapy. Robert Osman (2010) uvádí mentální mapu jako vhodný nástroj tematizace prostorových otázek během výzkumného rozhovoru. Mentální mapa v kombinaci s rozhovorem je vhodným nástrojem pro hlubší poznání vnímání prostoru (Lynch 1984), ve feministicky orientovaných výzkumech považována za významnou metodu, pokud je používána k vyjádření tužeb a pocitů žen (Jung 2014).

Důležitá při sběru mentálních map je podle Osmana (2010) velikost papíru, aby komunikační partneři a partnerky neměli pocit přílišné náročnosti úkolu nebo nedostatku místa (A4). Dále zdůrazňuje, že je důležité si poznamenávat informace, které nejsou zachycené v nahrávce ani kresbě, jako jsou například pořadí a rychlost zakreslovaných prvků, váhání při výběru pastelky, rozhodnost či váhavost kresby, změna směru či orientace kresby nebo gestikulace komunikačního partnera/partnerky. Po položení úvodní žádosti doporučuje co nejmenší intervenci ze strany výzkumníka/výzkumnice, tedy nechat rozhodnout komunikačního partnera/partnerku, kdy je obraz hotov a následně je vhodné tvorbu dokumentovat (vyfotit). Osman (2010) dále doporučuje, aby se výzkumník/výzkumnice po dokončení kresby nejdříve svými otázkami zaměřil/a na okraje, případně bílá/prázdná místa, aby se zjistilo, jak daná místa zná a jak jsou pro partnery/partnerky významná. Jung (2014) uvádí 4 zásady pro prohlížení mentálních map: Výzkumníci a výzkumnice by si měli dávat při čtení map pozor na rozdíly i společné prvky, měli by identifikovat význam prvků pomocí intertextového výkladu. Dále by měli zvážit, jak moc jsou znalosti zapojeny do celého procesu mapování. A nakonec kriticky uvážit, co v mapě chybí. Všechny tyto zásady byly v našem výzkumu dodrženy.

3. 2 Výběr komunikačních partnerů a partnerek

Abychom dosáhli co nejideálnější možnosti hledání specifík ženského vnímání, bylo nutné pro výzkum získat muže a ženy, kteří se budou nacházet ve stejné fázi životního cyklu a budou si blízcí věkově, vzděláním a sociálním postavením. Ačkoliv na vnímání

prostoru může mít samozřejmě vliv celá řada dalších charakteristik, tyto jsou na základě dosavadních výzkumů považovány za nejdůležitější (Svobodová 2011) a pomohly nám vytvořit velice úzce vymezený vzorek komunikačních partnerů a partnerek.

Při výběru komunikačních partnerů a partnerek byly využívány vlastní kontakty a také metoda sněhové koule. Byly osločovány páry (sourozenci, partneři), kteří spolu žijí v jedné domácnosti alespoň jeden rok, kterým je do 25 let, mají alespoň bakalářský titul a nemají děti. Snahou bylo sledovat osoby, které lze považovat za součást většinové společnosti a není proto předem nutné se domnívat, že se jejich vnímání může lišit od vnímání osob z obecně orientovaných výzkumů (nezaměřujících se na konkrétní skupinu lidí, ale zkoumajících vnímání města obecně) (Kitchin, Blades 2002). Jsme si vědomi komplexní podmíněnosti vnímání prostoru, ale zároveň se domníváme, že co největší možné zúžení sledované skupiny může přinést relevantní závěry, které lze pak dále v rámci navazujících výzkumů ověřovat. Omezení daného výběru více diskutujeme v závěru práce.

Základní údaje o komunikačních partnerkách a partnerech jsou uvedeny v tabulce 1. Pro účely výzkumu jim byla jejich skutečná jména změněna. Komunikační páry je možné označit za příslušníky střední vrstvy bez hmotné nouze a české národnosti. V době provádění výzkumu bylo komunikačním partnerům a partnerkám 22 až 24 let a buď studovali navazující magisterské studium, nebo v roce 2015 získali magisterský titul. Všichni komunikační partneři a partnerky se v Ústí nad Labem narodili a navštěvovali zde také stejné gymnázium. Všichni měli v době výzkumu trvalé bydliště buď zde, nebo v nedaleké spádové obci. Komunikační partneři a partnerky zde tráví převážnou část roku.

Tab. 1: Základní charakteristiky komunikačních partnerů a partnerek

		obor vysokoškolského vzdělání	zaměstnání
muži	Luboš	ekonomie	student
	Karel	aplikovaná fyzika	student
	Tomáš	geografie	student
	Václav	informatika	student
ženy	Kateřina	učitelství 1. st. ZŠ	učitelka
	Anna	sociologie	studentka
	Barbora	geografie	referentka přestupků v dopravě
	Eliška	učitelství 1. st. ZŠ	učitelka

Zdroj: vlastní šetření

Rozhovory byly provedeny se čtyřmi komunikačními partnery a čtyřmi partnerkami. Počet komunikačních partnerů a partnerek je v kvalitativním výzkumu dán nasyceností vzorku. Rozhovory by tedy měly být sbírány do té doby, než tazatel nebo tazatelka dojde k závěru, že další rozhovory již nepřinesou nové informace vztahující se k výzkumné otázce (Hendl 2005). V našem případě byly rozhovory realizovány do té doby, než jsme došli k přesvědčení, že další rozhovory s lidmi takto úzké skupiny nepřinesou žádné nové informace. Druhý důvodem pro daný počet komunikačních partnerů a partnerek je validita výzkumu. Zatímco kvantitativní výzkum má zpravidla (při dobrém provedení) vysokou reliabilitu, ale nízkou validitu, protože o velkém počtu respondentů a respondentek můžeme zjistit jen omezené množství informací, v kvalitativním výzkumu je to naopak (Disman 2011). Protože máme malý počet komunikačních partnerů a partnerek, byli jsme schopni o nich získat velké množství informací a jít do hloubky studovaného problému. Hendl (2005) k tomu také například dodává, že jelikož jeden výzkumník/jedna výzkumnice mají omezené analytické kapacity pro přijímání, zpracování a zapamatování dat, jejich přetížení může mít negativní dopady na analytické procesy. Konečný počet partnerů a partnerek je podle našeho názoru vhodný k věnování se každému textu do hloubky a dostačující pro požadovaný rozsah diplomové práce. V rámci diskuze výsledků v závěru práce je pak explicitně řešena vypovídací schopnost výsledků. Studie je považována za počáteční a doufáme, že na ni bude v českém prostředí dále navázáno.

3. 3 Polostrukturované rozhovory a kreslení mentálních map

Výzkum probíhal v měsících září a říjen 2015. Rozhovory byly s každým komunikačním partnerem a partnerkou provedeny jednotlivě. Partnerkám a partnerům nebylo před rozhovory řečeno, čeho se výzkum týká, aby jejich reakce byly spontánní. Na začátku rozhovoru byli informováni, že se rozhovor bude nahrávat a informace budou použity v diplomové práci. Podepsali písemný souhlas. Většina rozhovorů se odehrávala v kavárnách, kde jim bylo zapláceno občerstvení. Při výzkumu byl kladen důraz na nestresující atmosféru, proto byli ujištěni, že není správná a špatná odpověď. Průměrná délka rozhovoru, jehož součástí bylo i kreslení, byla delší než 55 minut.

3. 3. 1 Kreslení mentálních map

Mentální mapy zakreslovali komunikační partneři a partnerky na papíry velikosti A4 a měli možnost vybrat si k tomu obyčejnou tužku, propisku nebo pastelky. Ke kreslení dostali čtyři úkoly (Tab. 2). Nebylo jim řečeno, jak mají jednotlivé obrázky vypadat. Komunikační partneři/partnerky na nich pracovali samostatně. Musí se zde zdůraznit, že vždy byly úkoly zadávány v uvedeném pořadí, aby nedošlo k ovlivnění jejich kreseb tím, že by si partnerky a partneři mysleli, že musí kreslit své obrázky jako ve schválených mapových výstupech. U úkolu č. 4 jim nebylo řečeno, co je centrum, ale důraz byl kladen na to, aby bylo rozpoznat, kde co je. Když uznali, že mají jednotlivé mentální mapy hotové, odvíjely se pak od nich jednotlivé části rozhovoru, které jsou popsány v následující části. Během kreslení si autorka dělala vlastní poznámky o průběhu kreslení. Například si zaznamenávala pořadí zakreslených prvků, gestikulaci, či jejich rozhodnost/nerozhodnost při kreslení. Celkem bylo takto získáno 26 mentálních map, které byly analyzovány společně s rozhovory.

Tab. 2: Zadané úkoly ke kreslení během rozhovoru

1) Nakreslit cestu, kterou chodí často pěšky a dobře ji znají.2) Nakreslit, co je napadne, když se řekne Ústí nad Labem.3) Zakreslit centrum města do obrysu města, popřípadě jeho městské části.4) Nakreslit centrum města „jako mapu“.

Zdroj: vlastní šetření

3. 3. 2 Polostrukturovaný rozhovor

V této práci byl k získání dat použit polostrukturovaný rozhovor, během něhož byly kresleny čtyři mentální mapy. Polostrukturovaný rozhovor má podle Hendla (2005) do určité míry předem určenou strukturu, ale má jistou flexibilitu v reagování na skutečnosti, které mohou nastat ze stran komunikačních partnerů a partnerek. Komunikačním partnerům a partnerkám se během těchto typů rozhovoru dá prostor volně mluvit, nemusí být zodpovězeny všechny otázky a může se přizpůsobovat pořadí i formulace otázek v průběhu rozhovoru. Všechny tyto možnosti bylo během rozhovorů využíváno. Během rozhovorů doporučuje Disman (1993) dělat si vlastní *terénní poznámky*, které umožňují podchytit nápady a první interpretaci získaných informací, které si autorka dělala.

Samotný rozhovor měl dvě tematické části. První část se týkala cesty každodenního pohybu. Druhá část se týkala vnímání města Ústí nad Labem a jeho centra. K tematizaci

těchto částí sloužily zejména úkoly č. 1, 2 a 4. Struktura provedeného rozhovoru vztahující se k těmto úkolům je uvedena v tabulce 3.

Jak již bylo zmíněno, po nakreslení každé mentální mapy se odvíjela část získaného rozhovoru. Pokud po dokreslení svých map chtěli sami hovořit, byl jim ponechán prostor. Popřípadě byli partneři a partnerky vyzváni k popsání obrázků. Dále pak byli vždy dotazováni na to, co v obrázcích chybí, co jsou jednotlivé prvky a proč je tam nakreslili¹. Následně byly pokládány otázky směřující k vyjádření pocitů a názorů. U první mapy byli dotazováni například na pocity, které mají na cestě, kterou nakreslili. Jak se tyto pocity liší během dne? Dále pak podle čeho se na cestě orientují? Co je na cestě pro ně důležité a proč?

Tab. 3: Struktura rozhovoru

cesta každodenního pohybu
1) Je nějaká cesta z domova, kterou dobře znáte a prošla jste si ji pěšky vícekrát? Nakreslete mi prosím tuto cestu. 2) Mohla byste mi ji prosím detailně popsat, tak aby si ji mohl představit, někdo kdo tudy nikdy nešel? Co považujete po cestě za významné? 3) Máte tato místa spojena s nějakými pocity? Jakými? Proč? 4) Podle čeho se po cestě orientujete?
Ústí nad Labem
1) Co Vás napadne, když se řekne Ústí nad Labem? 2) Popište prvky, které jsou podle Vás zajímavé nebo důležité? 3) Co v centru města vnímáte jako orientační body? 4) Podle čeho si vybíráte, kudy městem procházíte? 5) Jsou nějaké budovy, místa ve městě, které na Vás působí výrazně negativně nebo naopak pozitivně? Proč? Ovlivňují Vás tyto pocity ve výběru cesty, kudy procházíte? Liší se tyto pocity ve dne a v noci? Proč? 6) Jsou místa ve městě, kde se cítíte v ohrožení? Liší se tyto pocity ve dne a v noci? Proč? Vyhýbáte se záměrně těmto místům? 7) Jsou místa ve městě, která se snažíte pokaždé navštívit, při pohybu ve městě? 8) Jsou nějaké objekty, místa ve městě, které byste projektovali jinak? A jak?

Zdroj: vlastní šetření

U mentální mapy asociací odpovídali na otázky: Co to je? Proč dané prvky nakreslili? Jaké pocity s nimi mají spojené? Co je pro ně na obrázku nejvýznamnější? U mentální mapy centra města bylo otázek nejvíce. Komunikační partneři a partnerky například popsali prvky, které pro ně byly významné nebo zajímavé, co v centru města vnímají jako

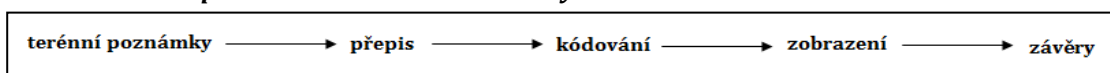
¹ Na tyto otázky nebyli dotazováni u úkolu č. 3, jelikož by to bylo nepodstatné.

orientační body. Zejména pak odpovídali na to, jestli na ně něco působí ve městě výrazně pozitivně či negativně a proč. Kde se cítí v ohrožení a proč? Doptání během rozhovoru byli například na vzhled budov, zeleň či továrny. Na závěr byli dotázáni, zda by něco ve městě projektovali jinak. A zda by chtěli na závěr něco říct, co v rozhovoru nezaznělo. Na konci rozhovoru jim bylo poděkováno a byli požádáni o případnou další schůzku, pokud by byla potřeba některé informace objasnit, které ale nebylo potřeba. Všechny rozhovory byly se souhlasem komunikačních partnerů/partnerek nahrávány.

3. 4 Zpracování a analýza dat

Postup zpracování a analýzy dat vycházel z doporučené struktury pro kvalitativní výzkum (Obr. 6). Nejdříve jsme tedy rozhovory přepsali, pak kódovali, následně jsme získaná data zobrazili pomocí tabulek a na závěr jsme získané informace interpretovali.

Obr. 6: Průběh zpracování dat kvalitativního výzkumu

Zdroj: Hendl (2005)

Provedenými rozhovory se získalo necelých 8 hodin záznamu s hluchými místy. Rozhovory byly přepsány pomocí *doslovného přepisu*, který byl doplněn *komentovaným přepisem*, ve kterém byl zaznamenán například smích nebo pauza. Mentální mapy byly naskenovány (Příloha 6). Při analýze rozhovorů byla použita *obsahová analýza*, což je „výzkumná technika pro vytváření replikovatelných a validních úsudků z textů na kontexty jejich užití“ (Krippendorff 2004, cit. v Hájek 2014, s. 61). Tato výzkumná technika by měla dle Hájka (2014) být systematická a vztahovat se k obsahu komunikace. K popsání obsahů analyzovaných textů zde podle něj slouží procedura *kódování*, která je prováděna lidským čtenářem. Pomocí kódování se hledají v textech příběhy, témata, vztahy a základní kategorie. Autor také uvádí, že tato procedura kombinuje referenční (indexuje text) a faktickou (vytváří obsah textu) funkci. Faktická funkce označuje jednoznačným způsobem zkušenost, ale v kvalitativně laděné obsahové analýze je kladen důraz na referenční funkci, jelikož kódy vznikají za pochodu. Kódy v tomto případě při označení části textu nezastupují úryvek, ale pouze na něj odkazují (Hájek 2014).

Hájek (2014) uvádí, že kódování je charakteristické indukčností, *kódy* i následné *kategorie* (pojem kategorie je vysvětlen níže) by měly vycházet z analyzovaných textů. V obsahové analýze se používá „in vivo“ kódování. Je nutné zdůraznit slabinu této metody, na kterou autor poukazuje, že čtení vytváří mnoho významů a každý čtenář či čtenářka může vnímat jiné významy. Po kódování popisuje autor za druhý klíčový krok vytváření

kategorií a vztahů mezi nimi. *Kategorie* vytváří seskupováním kódů, tak aby došlo k vytvoření analytické úrovně, na níž lze sledovat dimenze pojmů. Výzkumníci a výzkumnice jsou podle něj v průběhu celého procesu otevření tvorby nových kódů. Pokud by jim přišly nové kódy vhodné, tak přemýšlí, jak je s předešlými kódy pospojovat do kategorií.

V naší analýze jsme nejdříve označovali pomocí kódů (Tab. 4) kusy dat (části textu), které jsme pak třídili do kategorií, které vznikaly souběžně s vytvářením kódů. Potom jsme vzniklé kategorie seskupovali do jednoho celku (tematických okruhů). Kódovací tabulka znázorňující výsledné kategorie, které vzešly z průběhu kódování, je uvedena v tabulce 5. Jednotlivé kódy mohly spadat (často tomu i bylo) do více kategorií.

Tab. 4: Ukázka kódů a kategorií

kódy	kategorie		výsledné kategorie (tematické okruhy)
zastávka	doprava		prvky na cestě
zábradlí	bezpečnost v dopravě	pocity bezpečí	prvky na cestě
sociálně vyloučená lokalita	bezpečí		pocity
nepořádek	negativní pocity		pocity

Zdroj: vlastní šetření

Při interpretaci map se kladl důraz na to, co se v nich nalézá, co je v mapě dominantní a které prvky zabírají nejvíce místa. Větší důraz byl však kladen na interpretaci významů zakreslených prvků pomocí rozhovorů. Pomocí analýzy textů jsme mohli mentálním mapám vytvářet jejich obsahy.

V první mapě dostali komunikační partneři a partnerky za úkol nakreslit cestu, kterou často chodí pěšky a popsat ji pro člověka, který ji nezná. Zkoumalo se zde, jaké prvky vnímají komunikační partneři/partnerky po cestě, zdali zakreslili objekty nebo linie a do jakých detailů cestu vnímají. Analýzou rozhovoru, který byl po nakreslení této mapy, se zjišťovalo, jaké pocity na cestě mají. Kde se cítí v ohrožení, kde v bezpečí a z jakých důvodů.

Pomocí druhé mentální mapy se zjišťovalo, co komunikačního partnera/partnerku napadne, když se řekne Ústí nad Labem. Posuzovalo se zde, jaké prvky nakreslili a jaké významy jim přisuzují. Posuzovalo se také, zda jsou prvky prostorově zakresleny shodně nebo podobně jako v tradičních mapách.

Tab. 5: Výsledná kódovací tabulka

tematické okruhy	kategorie
1. prvky na cestě	bydlení
	pohodlí
	detail
	orientace
	práce
	doprava
	objekt
	zeleň
2. charakteristiky Ústí nad Labem	řeka
	průmysl
	historie
	lidé
	most
	doprava
	příroda
	zábava
3. prvky v centru města	občerstvení
	zábava
	obchody
	historie
	doprava
	veřejná správa
	zeleň
	továrny
	pohodlí
	náměstí
	ulice
	zajímavé, důležité prvky
	změna
	vzhled budov
	častá návštěva
	orientace
4. pocity	negativní
	pozitivní
	bezpečí
	pohodlí
	změna
	při rozhovoru

Zdroj: vlastní šetření

Třetí a čtvrtý úkol sloužil k nasměrování tématu rozhovoru k centru města. Komunikační partneři a partnerky zde měli za úkol nakreslit centrum města do zadaného obrysu a poté nakreslit centrum města „jako mapu“. Ve třetím úkolu se zkoumalo, jak jsou schopni pracovat s kartografickými díly. Ve čtvrté mapě se zkoumalo, jakou část města komunikační partneři/partnerky vnímají jako centrum, jak velkou část prostoru a jaké

prvky (objekty, linie či detaily) zakreslili. Analýza je zde ale zaměřena spíše na rozhovory, které po nakreslení této mapy následovaly, protože kreslení toho typu mentálních map je ovlivněno zkušeností s mapovými díly (Tuan 1975) a ukázalo se jako méně vhodné pro naplnění cíle výzkumu. Analýza rozhovoru se zaměřovala na to, co je pro ně důležité nebo méně důležité v centru města či městě a jaké pocity mají při pohybu v centru města.

Získané informace byly následně roztrženy podle toho, zda je uvedl jednotlivec či větší množství komunikačních partnerů/partnerek. Zda jsou to informace od obou pohlaví nebo jednoho. K tomu sloužily tabulky obsahu map každodenní cesty, asociací a centra města (Tab. 6 a 7, Příloha 2), tyto tabulky byly odrazem k hlubší interpretaci dat a hledání významů, proč daný prvek komunikační partneři a partnerky nakreslili. Za tímto účelem byly pod těmito tabulkami poznámky, jakým způsobem byly prvky zakresleny (například prostorově „správně“, jaký prvek dominuje a jiné). U tabulek bylo také poznamenáno to, co k mapám komunikační partneři a partnerky říkali. Dále pak k odrazu k hlubší interpretaci sloužily tabulky rozhovorů, které se vztahovaly ke klíčovým kategoriím (například k pocitům (pozitivním, negativním, bezpečí, při rozhovoru), továrnám, vzhledu budov, lidem, změnám ve městě).

Tab. 6: Zakreslené prvky na cestě každodenního pohybu

muži				ženy			
Luboš	Karel	Tomáš	Václav	Kateřina	Anna	Eliška	Barbora
dvojitá linie – cesta	stromy, louka	cesta, železnice, schodiště – dvojitá linie	cesty – jednoduchá, dvojitá linie	stromy	objekty	objekty – knihovna, Baťa, ZŠ, Albert	objekty
koleje	cesta	most	objekty – panelové domy	schodiště, přechody	výrazný autobusový kruhový objezd	cesta – jednoduchá, dvojitá linie	hotel, parkoviště, divadlo
most	dům	zastávka	zastávka	cesta	domy, podél cesty – velké	schody	stromy
fakulta	vyhlídka	nejsou detaily, stromy	domov	zábradlí zastávka	nejsou detaily, stromy	zastávka	cesta
okénka	nejsou detaily			objekt – Tesco	zastávka	fakulta	krajský úřad
				domov	domov		domov
				škola			

Zdroj: vlastní šetření

Tab. 7: Zakreslené prvky asociací spojených s Ústí nad Labem

muži				ženy			
Luboš	Tomáš	Karel	Václav	Kateřina	Anna	Barbora	Eliška
Mariánský most	Mariánský most	Mariánský most	kostel Nanebevzetí Panny Marie	letní kino	Mariánský most + auto	Mariánský most + auto + Mariánská skála	Mariánský most
řeka	zdymadla + řeka				řeka	Větruše + kruhový objezd	
lidé	hrad Střekov + kopec				továrny	hrad Střekov + kopec	
most E. Beneše	továrny				hrad Střekov + kopec		
továrny							
Větruše + kopec							
lanovka + obchodní dům							
hokejový stadión							

Zdroj: vlastní šetření

Cílem tohoto kroku bylo zjistit, jak významná jsou daná zjištění v námi sledované skupině osob a také zda převažují spíše shodné způsoby vnímání nebo je skupina diferencována, zda existují nějaké aspekty vnímání, které jsou i v naší skupině výrazně diferencované. Na tomto místě je třeba znovu zdůraznit, že tabulky byly zmíněným odrazem k hlubší interpretaci, zkoumaly se podobnosti/odlišnosti ve výpovědích, hledali jsme souvislosti a faktory, které mohly vnímání ovlivnit.

K naplnění druhé výzkumné otázky se sledovalo takové **vnímání městského prostoru komunikačních partnerek**, které **nebylo patrné ve výpovědích a mentálních mapách komunikačních partnerů**. Jsme si vědomi toho, že to nemusí nutně znamenat, že žádný jiný příslušník druhého pohlaví by to tak nevnímal. Určení ženských specifik slouží spíše k upozornění na možné rozdíly ve vnímání, které je nutné dalším výzkumem ověřit. Vzhledem k tomu, že studovaná skupina je velice úzce vymezena, domníváme se, že byl vliv dalších faktorů na rozdílné vnímání výrazně omezen.

Na závěr byly analyzovány použité metody a jejich vzájemné souvislosti. Porovnávány byly obsahy map a obsahy rozhovorů jednotlivých komunikačních partnerů/partnerek. Sledovalo se zde, zda při popisu cest či města popisují stejné prvky, které mají zakreslené. Tedy zda jim v jejich mapě chybí některé prvky z rozhovoru nebo naopak některé prvky nepřebývají. Zkoumaly se také pocity, které měli při rozhovoru.

KAPITOLA 4

Případová studie

Sběr dat pro případovou studii probíhal ve městě Ústí nad Labem, proto je vhodné pro pochopení výsledků stručně v první podkapitole toto město představit. Jeho dnešní podobu ovlivnila historie a řada architektů, kteří jsou z velké části muži. První architektka se na jeho podobě začala výrazněji podílet až v roce 1986 (Krejčí 2013). V následující kapitole jsou uvedeny významné mezníky z jeho historie a popis staveb, které v té době vznikly a zároveň jsou důležité pro interpretaci dat a porozumění výsledkům. Text je pro představu čtenářů a čtenářek doplněn o fotografie. Druhá podkapitola je věnována představení samotných výsledků provedeného výzkumu, které vzešly z analýzy map a rozhovorů.

4. 1 Ústí nad Labem: představení lokality výzkumu

Ústí nad Labem je statutární město ležící v severozápadních Čechách na soutoku řek Labe a Bíliny, které tvoří osu města. V obci k 31. 12. 2014 žilo 93 409 obyvatel (ČSÚ 2015). Ústí nad Labem má rozlohu 9 395 ha a člení se na 4 městské obvody (Příloha 1).

První písemný doklad o městě je z roku 1056 (Kaiser, Kaiserová 1995). Uvádějí také, že ve 13. století bylo město povýšeno na město královské a byl zde postaven kostel Nanebevzetí Panny Marie. V této době byl také vystaven hrad Střekov. Tato zřícenina (Obr. 7) dnes společně se secesním zámečkem Větruše (Obr. 8), který stojí na druhé straně břehu Labe (Obr. 9), tvoří výrazné dominanty města.

Obr. 7: Hrad Střekov s Masarykovy zdymadly v roce 2015

Zdroj: autorka

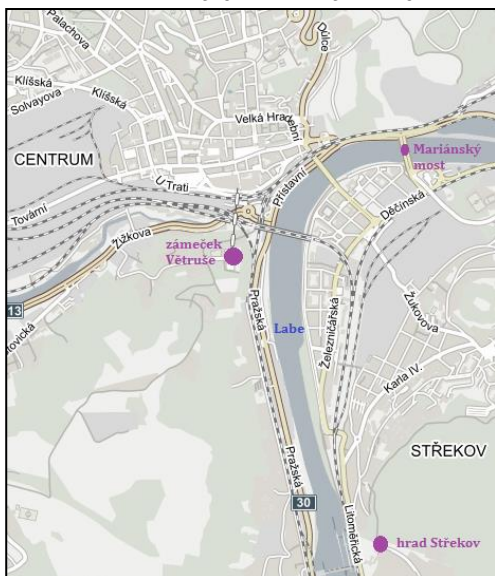
Význam města vzrostl s nástupem průmyslové revoluce. Největší rozmach zaznamenalo v 2. polovině 19. století s rozvojem železnice, chemického a hutního průmyslu (Krsek 2011). V této době byla vystavena Masarykova zdymadla, která jsou dnes chráněnou technickou památkou. Postaven byl také železniční a Benešův most spojující ústecký a střekovský břeh (Obr. 10).

Obr. 8: Zámek Větruše v roce 2015

Zdroj: autorka

Obr. 9: Poloha nejvýznamnějších symbolů Ústí nad Labem v roce 2015

Zdroj: mapy.cz, upraveno

Během posledních sta let zde prošla městská zástavba velkým vývojem k moderní metropoli. Výraznými momenty, které se podepsaly na dnešní podobě města, byly druhá světová válka a totalitní režim (Krejčí 2013). K razantní proměně tváře došlo tedy nejprve s připojením českého pohraničí k Německu a s následnou druhou světovou válkou. Město prožilo v dubnu 1945 dva nálety spojeneckého letectva, které zničily historické jádro (Obr. 11). Poškozen byl kostel Nanebevzetí Panny Marie, jehož věž byla vychýlena o 180 cm. V urbanistické skladbě se těmito nálety ztratily duchovní i estetické složky (Krejčí 2013).

Obr. 10: Železniční most a most Eduarda Beneše v roce 2015

Zdroj: autorka

Obr. 11: Centrální prostor města Ústí nad Labem v roce 2010

Zdroj: Krejčí (2013)

Obr. 12: Magistrát města Ústí nad Labem a budova krajského úřadu v roce 2015

Zdroj: autorka

Po druhé světové válce společně se změnou politické situace nastala další velká proměna, která způsobila dnešnímu městu řadu problémů. Krejčí (2013) uvádí, že byla na začátku 60. let rozpracována revize územního plánu, která měla vést ke komplexní přestavbě městského centra. Urbanistický rozvoj centra se nesl v duchu asanace a docházelo k výstavbě gigantických objektů. Zmizely charakteristické zástavby, které tvořily historické jádro. Například v roce 1976 byla zbourána klasicistní budova nové radnice. To kritizuje Krejčí (2013), protože nelze negovat historický vývoj struktury města. Také zdůrazňuje, že je obtížné komponovat centrum bez historického jádra. Z gigantických objektů byla významná například výstavba krajského národního výboru, stavba uzavřela Lidické náměstí a byla prohlášena kulturní památkou. Vznikla také

jedinečná šedá stavba „Vana“, která patří dnes krajskému úřadu (Obr. 12). Nově realizované stavby přerůstaly dle autora původní zástavbu, například Interhotel Bohemia je vyšší o 12 nadzemních pater než okolní budovy (Obr. 13). V tomto období se také realizovaly stavby letního kina v bývalých sadech, kulturního domu nebo železobetonového obchodního centra Labe. Byly také zaplněny všechny volné plochy, které byly vhodné pro souvislou bytovou výstavbu (Krejčí 2013).

Obr. 13: Interhotel Bohemia a OC Labe v roce 2015

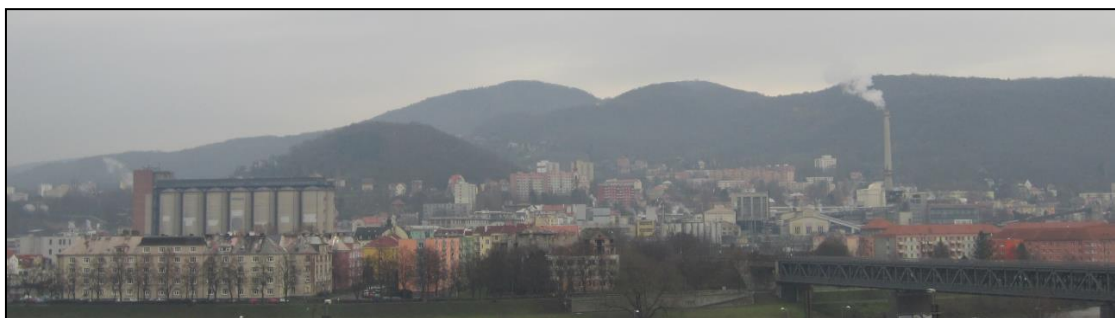

Zdroj: autorka

Krejčí (2013) zmiňuje, že v roce 1986 byla vypsaná urbanisticko-architektonická soutěž na centrální zónu, která byla vymezena ulicemi Šaldovou, Klíšskou, východním okrajem Spolku pro chemickou a hutní výrobu, areálem Větruše, železniční tratí a Mariánskou skálou se svahy Skřivánku. Poprvé se zde výrazně na podobě města podílí i žena. Vyhrál návrh architektky Kallmünzerové a architektů Kallmünzera a Kejčího.

Rozvoj města za totalitního režimu není diskutován jen kvůli asanacím historických budov a výstavbě gigantických objektů. Velmi problematické je také to, že se během této doby průmysl (Obr. 14) ve větší míře dostával z okrajových částí do centra a zatěžoval ho exhalacemi (Krejčí 2013). Rozmístění průmyslu dnes vytváří tvář města a výrazně ovlivňuje život místních lidí.

Obr. 14: SETUZA v Ústí nad Labem v roce 2015

Zdroj: autorka

Za nejzávažnější problém, který se zdědil z této doby, považuje Krejčí (2013) rozvoj centra k jeho západní hranici. V této době se plánoval rozvoj bydlení v centru u západní hranice, ale nedošlo k jeho úplnému naplnění. Tyto plochy jsou dnes v devastovaném stavu a stávají se významným problémem pro město, jelikož v městské části Předlice klesá kvalita bydlení (Obr. 15) a objevují se zde nepříznivé trendy v oblasti sociálního klimatu.

Obr. 15: Obytné domy ve čtvrti Předlice v roce 2015

Zdroj: autorka

Obr. 16: Budova UniCredit Bank v roce 2015

Zdroj: autorka

Dále Krejčí (2013) uvádí, že v roce 1996 byl schválen územní plán centra města od architektů Kouckého a Šrámka. Dříve dominantní průmyslové funkce začaly ustupovat. Přelom 20. a 21. století se nesl zejména v duchu výstavby mnohopatrových polyfunkčních domů a došlo tak k zastavění většiny posledních volných ploch. Prioritní postavení zde dle Krejčího (2013) měl zahraniční kapitál, proto tento prostor ovládly banky a pojišťovny. V západní části Mírového náměstí byla postavena například budova UniCredit Bank a mnoho jiných (Obr. 16).

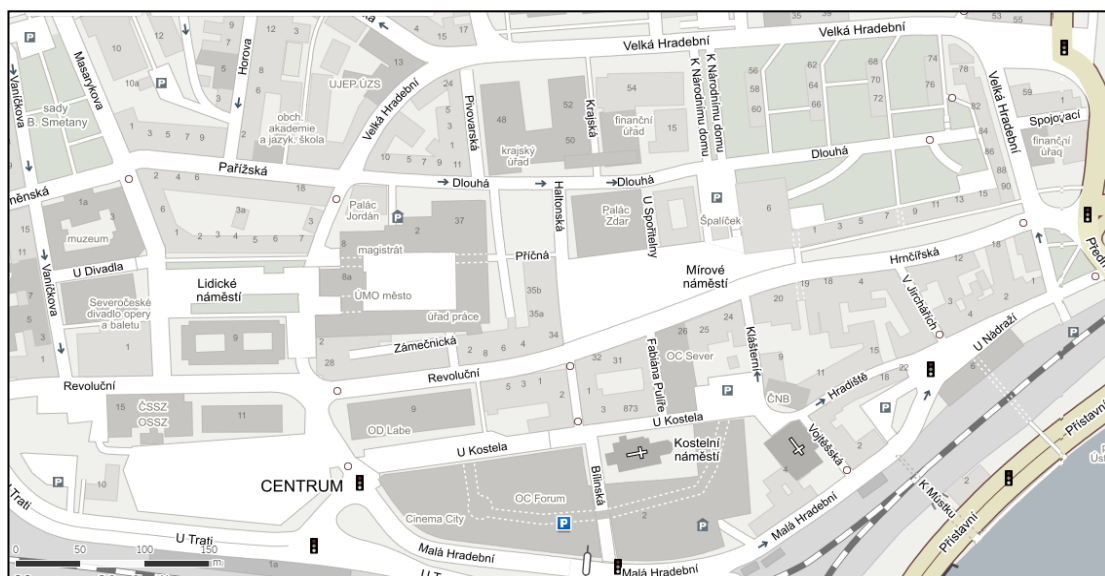
Obr. 17: Palác Zdar v roce 2015

Zdroj: autorka

Z polyfunkčních objektů lze také zmínit například Palác Zdar (Obr. 17), který stojí v místech bývalé renesanční radnice. S jeho otevřením došlo také k úpravě povrchu na Mírovém náměstí, která se provedla kombinací světlých pásů broušené žuly a kontrastních výplní tmavého hrubě opracovaného čediče, který nepřispívá pohodlné chůzi (Krejčí 2013). Současnou situaci městského centra lze vidět na obrázku 18.

Obr. 18: Výřez situace městského centra v roce 2015

Zdroj: mapy.cz

Nejvýznamnější multifunkční centrum je OC Forum², které bylo otevřeno v roce 2009 v jižní části centra města. V tomto obchodním centru od holandských autorů se nacházejí speciální obchody světových značek (Čermák 2009). Obestavění kostela Nanebevzetí Panny Marie tímto obchodním centrem (Obr. 19) vyvolává dodnes vlnu diskuzí.

² obchodní centrum Forum

Obr. 19: OC FORUM a kostel Nanebevzetí Panny Marie v roce 2009

Zdroj: Čermák (2009)

Z OC Forum vede lanovka na zrekonstruovanou dominantu zámek Větruše. Rekonstrukcí se v tomto období dočkalo také Hlavní nádraží či Městské sady, u těchto sadů dochází dle Krejčího (2013) k rozporu mezi cenou a provedenou prací. Novou modrou fasádu dostal také Interhotel Bohemia. Poslední územní plán z roku 2011 byl svěřen Petru Vávrovi (Krejčí 2013).

Na závěr představení města lze zmínit, že dopravní skelet města leží v hlavních historických trasách. Krejčí (2013) ale uvádí, že Benešův most už po revoluci nezvládal nápor automobilové dopravy a v místech Mariánské skály byl v červenci 1998 otevřen další most (Obr. 20). Mariánský most od architekta Romana Kouckého a architektky Šárky Malé je ocelové, asymetrické, zavěšené konstrukce. Architekt a architektka za něj dostali několik významných ocenění. Nejprve o rok později po otevření za něj dle Krejčího (2013) autor a autorka obdrželi cenu European Award for Steel Structures 99. V roce 2001 pak byl zařazen mezi 10 nejzajímavějších staveb posledního desetiletí 20. století. Ale není jen známý kvůli ocenění, ale také díky tomu, že se kolem něho podle Angermannové (2013) již od otevření vede letitý složitý spor mezi městem a zpracovávající firmou. Spor vznikl díky tomu, že firma dodala most o sedm měsíců později, než měla. Firma také požadovala proplatit náklady, které si vyžádala změna projektu. Konflikt mezi Hutními montážemi a městem se nakonec dostal k soudu. Město tento spor v roce 2013 prohrálo a muselo doplatit i narůstající úroky. Mariánský most měl nejdříve stát 350 miliónů Kč, ale nakonec vyšel město i s úroky na tři čtvrtě miliardy Kč (Angermannová 2013).

Obr. 20: Mariánský most v roce 2015

Zdroj: autorka

4. 2 Vnímání městského prostoru: výsledky studie

Tato podkapitola je rozdělena na čtyři části. První část se věnuje vnímání města Ústí nad Labem. Druhá část se zabývá centrem města. Třetí část je věnována cestě každodenního pohybu. V každé kapitole se věnujeme jak vnímání ze strany všech komunikačních partnerů a partnerek, tak i vnímání, které se objevovalo jen u komunikačních partnerek. Jelikož feministické přístupy neukazují jen vnímání žen, ale umožňují celkově lépe město poznat (Pospíšilová, Pospíšilová 2014), je poslední čtvrtá část této podkapitoly věnována obecným poznatkům o vnímání prostoru a jeho poznání, které vzešly z našich analýz.

4. 2. 1 Vnímání města Ústí nad Labem

V této podkapitole je popsáno vnímání města Ústí nad Labem. Nejprve jsou rozebrány asociace, které mají komunikační partnerky a partneři spojené s městem. V druhé části je pak diskutován obraz města vytvářený lidmi, který se při analýze dat ukázal jako klíčový.

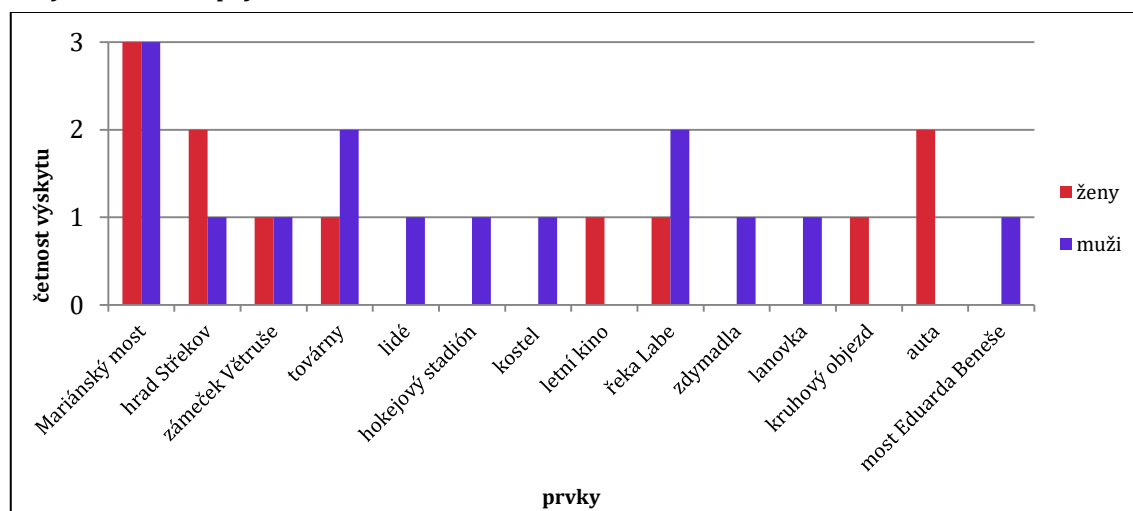
4. 2. 1. 1 Asociace spojené s Ústí nad Labem

Do mentálních map asociací nakreslili komunikační partnerky a partneři to, co mají spojené s městem, aniž by byli tazatelkou nějak ovlivňováni. Prvky byly většinou kresleny z hlediska prostorového umístění odlišně od schvalovaných oficiálních mapových výstupů, což je častý jev při kreslení mentálních map. Ačkoliv od komunikačních partnerů a partnerek nebylo očekáváno, že objekty nakreslí „správně“, je tato možnost porovnávání častou bariérou výzkumu na straně komunikačních partnerů a partnerek (Osman 2010).

Nejvíce se v mentálních mapách vyskytuje Mariánský most, který byl vždy zakreslen jako první. Dalšími významnými symboly jsou historické objekty – hrad Střekov a zámek Větruše. Tyto tři objekty tvoří dohromady scénérii (například u Barbory) nebo jsou

kresleny samostatně (například most u Elišky). Mariánský most se tedy u komunikačních partnerů a partnerek ukázal, jako nejvýznamnější symbol města (Graf 1), který byl třikrát zakreslen ženami a třikrát muži. Avšak liší se, jak je zakreslen a jak ho jednotliví komunikační partneři a partnerky vnímají. Někteří ho zakreslili jako součást scenérie, další jako jednotlivý prvek (Obr. 21 a 22). Jako jednotlivý prvek ho zakreslili sourozenci, kteří oba dva zdůraznili, že nenakreslili i něco jiného, protože další věci bylo obtížné nakreslit.

Graf 1: Asociace spojené s Ústí nad Labem

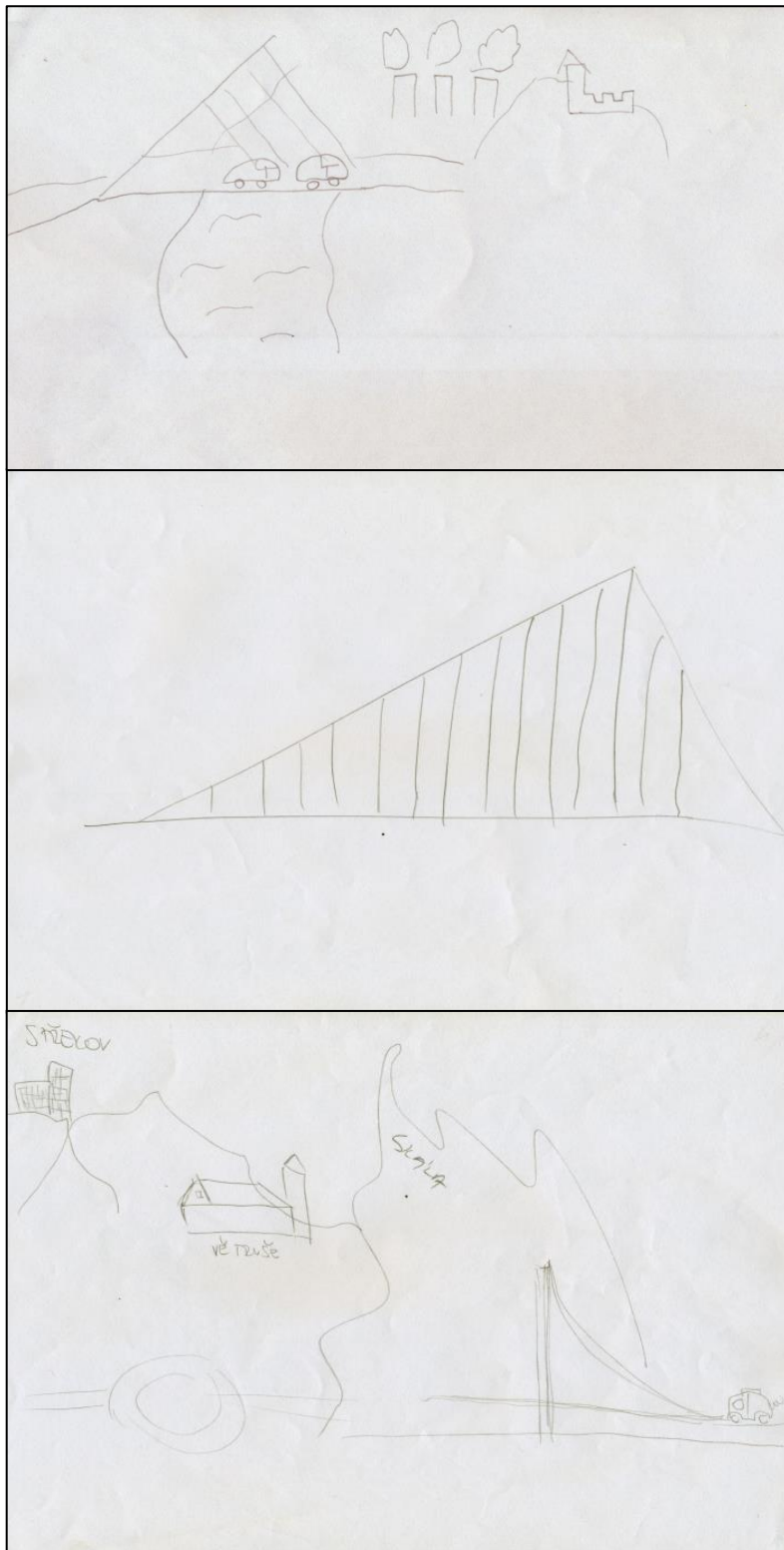

Zdroj: vlastní šetření

Most je vnímán zejména jako dominanta města. „Je to význačný symbol, když přijíždíš do města, tak je to něco, co kromě hradu a Větruše spatříš, prostě si jich všimneš (Karel). „Je to dominanta Ústí. Třeba na pohledu to může být“ (Anna). Avšak někteří komunikační partneři a partnerky si ho spojují s jeho předražeností a nečistým financováním. Nikdy však nebyl zmíněn jen v souvislosti s tímto pro komunikační partnery a partnerky negativním aspektem, sami partneři a partnerky toto negativum ospravedlňovali a zdůrazňovali, že je to významný symbol spojující místní obyvatele. „Je to super most, který se stal dominantou města. Je to ale spíš taková památka politiků, protože nevěděli, co s veřejnými penězi, i když je to takové pěkné a slouží to dobře. Šlo to postavit levněji, ale já to беру, aspoň zas nějaká dominanta...“ (Tomáš). Negativní vnímání mostu je umocněno tím, že je na něj takto upozorňováno v médiích. „Stál spoustu peněz, spousta lidí si díky němu slušně vydělalo. Dodneška se město kvůli němu soudí. A možná mě to napadlo kvůli tomu, že jsem teď někdy četl, jak se kvůli tomu město dodneška soudí“ (Karel). To ukazuje na skutečnost, že jak jedinec vnímá prostor je ovlivněno médii a ovlivňuje ho též to, co slyší od ostatních lidí (Siwek 2011). Což se projevilo například u Anny, jejíž kresba je ovlivněna předchozí zkušeností s tímto druhem úkolu a konzultací jeho provedení s rodiči.

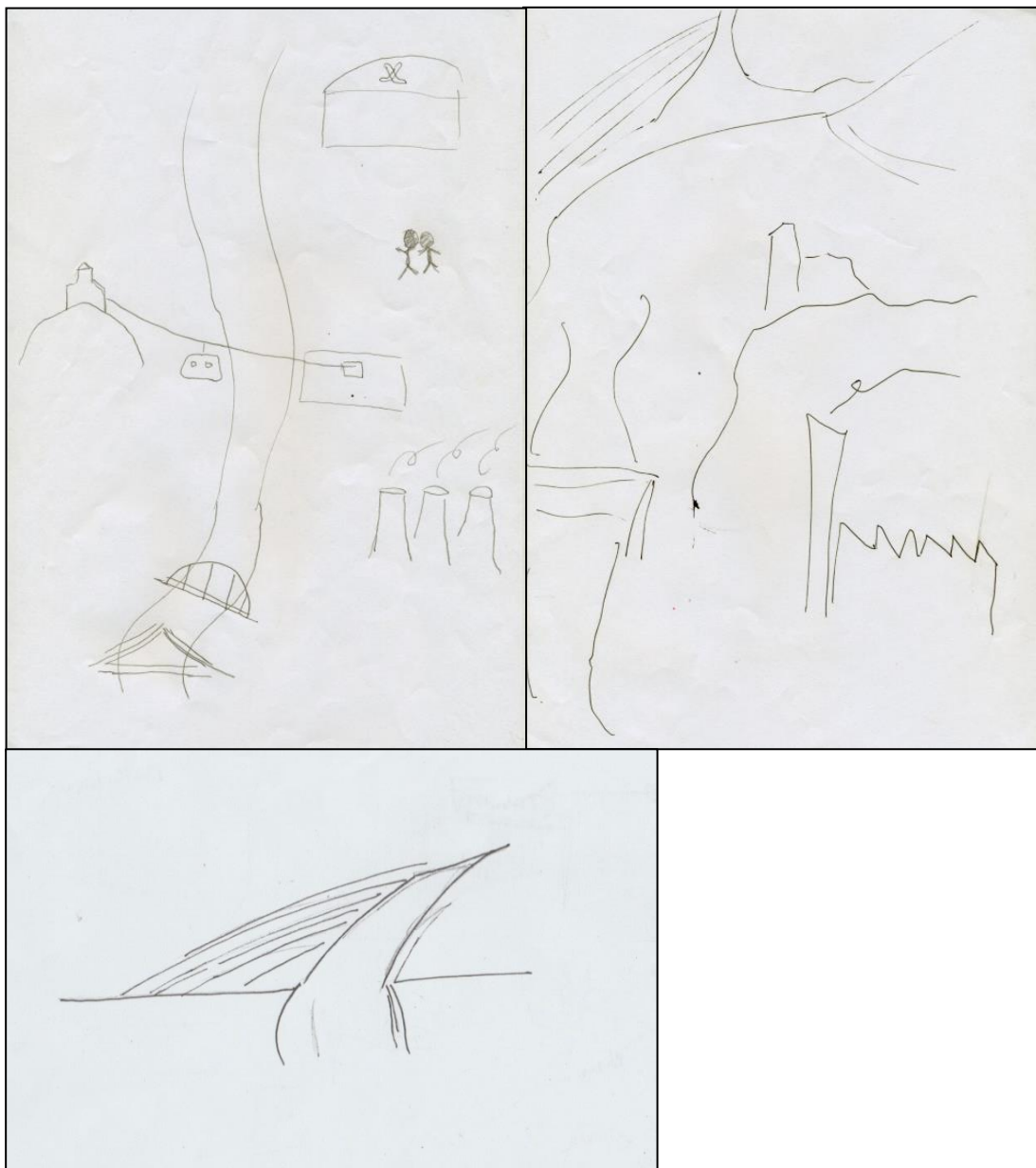
„To jsem ted' kreslila na seznamováku. Oni to vůbec nepoznali. Ale rodiče mi říkali, že jsem měla nakreslit tohle a takhle...”

**Obr. 21: Ženské mentální mapy Ústí nad Labem znázorňující Mariánský most
(Anna, Eliška, Barbora)**

Zdroj: vlastní šetření

**Obr. 22: Mužské mentální mapa Ústí nad Labem znázorňující Mariánský most
(Luboš, Tomáš, Karel)**

Zdroj: vlastní šetření

Anna a Barbora nakreslily k mostu auta, která pro ně symbolizují dopravu. Jako jediné, tak nakreslily také funkci mostu spojenou s jeho každodenním chodem. Tedy vyjádřily funkci mostu pomocí kresby. Zatímco partneři jeho funkčnost vyjádřili během rozhovoru. „*Slouží to dobře*“ (Tomáš). Zajímavé je, že dopravu v rozhovorech pak už partnerky nezmiňovaly, zatímco dalšími komunikačními partnery (v tomto případě muži) byla zmiňována jako důležitá. Partneři však neměli potřebu kreslit auta, ale v mapách centra města zakreslovali významné komunikace a kruhové objezdy. U Barbory je vnímání dopravní funkce zřejmě ovlivněno její prací v odboru dopravních přestupků. Souvislost vnímání města a povolání člověka se v analýze rozhovorů ukázala jako významná i

v dalších ohledech a jde o zajímavý aspekt vnímání, na který není často v kvantitativně laděných výzkumech brán zřetel (na rozdíl od jiných faktorů jako věk, pohlaví a dalších). Pro Barboru zároveň není most tak významnou dominantou, protože ho nakreslila společně s Mariánskou skálou, která navíc zabírá na obrázku více prostoru. Most má tak pro ni větší význam právě svoji funkčností, kterou explicitně vyjádřila nakresleným autem.

Vedle významných dominant města (mostu, hradu a zámku) se jako důležitý prvek vnímání Ústí nad Labem ukázaly továrny. I v případě tohoto prvku je negativní aspekt vnímání důležitý – továrny jsou v blízkosti centra a znečišťují ovzduší. Nicméně všichni komunikační partneři a partnerky, kteří je nakreslili, podobně jako v případě mostu jejich existenci vzápětí rovněž ospravedlňovali a zdůrazňovali jejich klady, proč jsou pro město důležité, aby jejich město nemělo tak negativní obraz v rámci Česka. Kladné aspekty jsou v tomto případě dány historií. Komunikační partneři a partnerky se zde narodili a dokázali si tak z mnoha důvodů k továrnám vybudovat vztah.

Jako například Tomáš, který se s negativy, které továrny mají, dokázal sžít a smířit. Zároveň si uvědomuje jejich potřebu pro místní obyvatele, jelikož jsou zdrojem pracovních míst. *„V Ústí³ je spousta továren, respektive chemiček, které jsou nezvykle v blízkosti města. Bývaly tři. Dnes jsou funkční jen dvě. Je nezvyklé, že jsou víceméně úplně v centru nebo kilometr od centra maximálně. Jedna z nich někdy něco vypustí a lidé pak musejí utíkat, ale vždy to k Ústí patřilo, tak je nějak беру“* (Tomáš). Zároveň dle něj je to nejvýznamnější prvek, který nakreslil, *„protože ovlivňují nejvíce život lidí ve městě než ty druhé věci... Tak děda tam pracoval dlouho, máma tam pracovala, druhý děda tam kdysi pracoval. Takže je to takový chlebobárce, i když ne štědrý asi.“*

Most však tuto historii nemá. Komunikační partneři a partnerky ho nemohou mít spojen s dětstvím a se staršími zážitky. Jeho financování je stále aktuální téma, komunikační partneři a partnerky vnímají ruch v médiích, který se okolo něj stále vede, proto je jeho vnímání nyní u nich tak negativní. Přesto ho hodnotí jen kladně nebo záporně i kladně dohromady. Na rozdíl od továren má totiž dle partnerů a partnerek vysokou estetickou hodnotu.

Převážně dominantní prvky v mentálních mapách asociací mají komunikační partnerky a partneři spojeny se zážitky. Jako například Tomáš, který má všechny své prvky stejně dominantní a každý z nich spojen se zážitkem. *„Tak ten most mám spojený s autoškolou. Já jsem párkrát přes něj jel v autoškolě jako řidič a nahoře jsem špatně zastavil a dostal jsem pohlovek. A Střekov mám spojený s nějakými výlety pěknými, docela pěkné vzpomínky. Ty zdymadla jakbysmet. Případně s cyklostezkou, jdu si tam zabruslit. A chemičky? Děda tam pracoval dlouho...“*

³ Ústí nad Labem

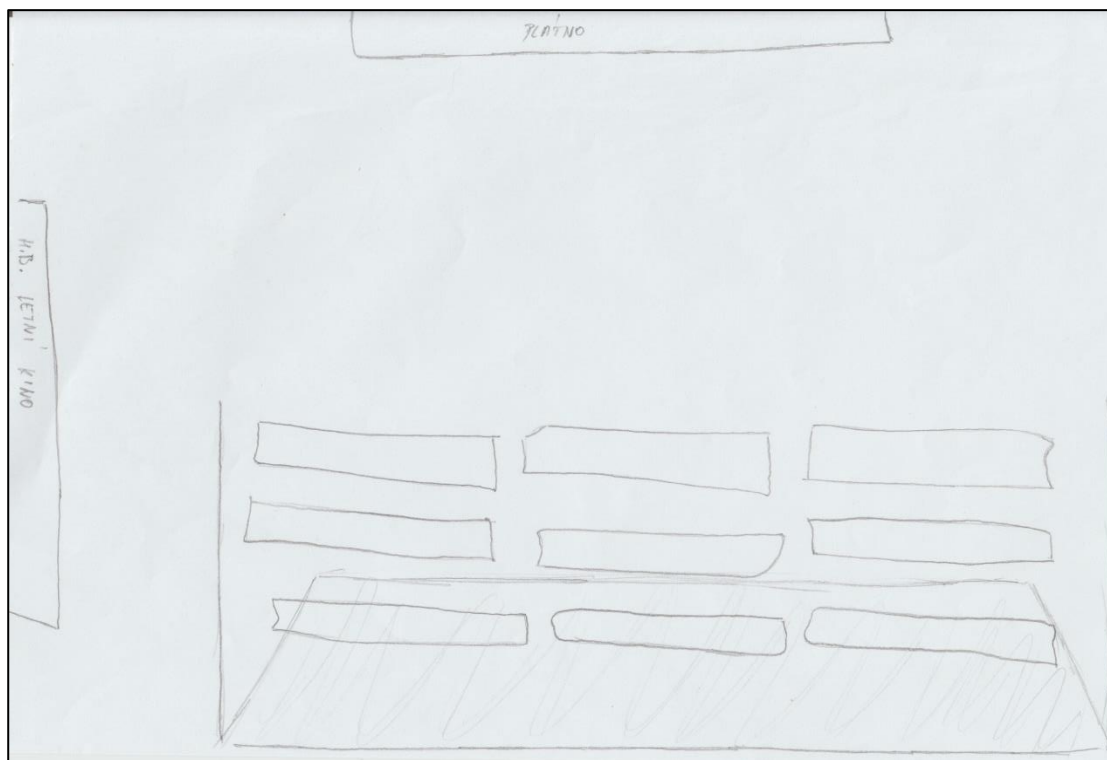
Při analýze se na první pohled neukázala ženská specifika vnímání města a spíše hrály roli další faktory jako předešlé zkušenosti nebo povolání. Mentální mapy asociací mužů i žen celého města v tomto výzkumu zachycují velmi podobné prvky a významy jsou dány právě různými konkrétními faktory. Keprtová (2014), která zkoumala vnímání Pražské zoologické zahrady z genderového pohledu, uvádí, že v jejím výzkumu ženy méně než muži zakreslovaly technické prvky. I v našem výzkumu se tento aspekt ženského a mužského vnímání objevil. Avšak na rozdíl od toho, jak je to v jejím výzkumu, v našem výzkumu komunikační partneři i partnerky tyto prvky nezakreslovali primárně z důvodů, že by chtěli zakreslit technický prvek, ale zakreslené technické prvky si spojovali s historickým prvkem, což se projevovalo i v pořadí kresby. Tedy zakreslili nejdříve historický prvek a následně k němu dokreslili prvek technický. Například Luboš zakreslil lanovku, protože si vzpomněl na zámek Větruše a ta lanovka na ni vede. Či Barbora, která si spojila tento zámek s kruhovým objezdem, který je pod ním. Dalším důvodem, proč někteří technické prvky zakreslovali, byl ten, že si je spojovali se zážitky a pocity. Jako například Tomáš, který si zdymadla spojuje s výlety. Zajímavé je, že naši komunikační partneři u technických prvků měli potřebu zmínit zajímavosti. „*A pod ním je Masarykovo zdymadlo na Labi, které dělá rozdíl hladiny asi pět metrů*“ (Tomáš). „*Zajímavé na něm je, že most vyhrál architektonické ocenění za stavbu roku*“ (Karel). Ale nezmiňovali je jen u technických prvků, ale i u historických. Václav zakreslil jen kostel Nanebevzetí Panny Marie a zmínil, že je jeden z nejšikmějších v Evropě. Tento aspekt se ve výpovědích žen neobjevil.

Keprtová (2014) ukazuje, že ženy v jejím výzkumu kreslily převážně místa, která mají spojena se zážitky. To lze konstatovat i u našich komunikačních partnerek. Nicméně taková místa kreslili i muži. Při hlubší analýze těchto zážitků však můžeme dojít k jinému typu závěru. Obě skupiny zmiňovaly místa spojená se zážitky, tyto zážitky jsou ale jiného charakteru. Komunikační partnerky mají tyto zážitky pozitivní, emocionálně hlubší týkající se jejich blízkých osob, které konkrétně uváděly. „*Já mám největší vzpomínky na Větruši asi. Tam jsem byla na prvním rande s Ondrou*“ (Barbora). Komunikační partneři spojovali prvky s výlety, zkušenostmi, které jim předali rodiče. Jako například Tomáš si spojil hrad Střekov a zdymadla s výlety a cyklistikou. Nelze se domnívat ale, že hlubší pocity partneři nemají, ale spíše o nich nemluví. Jako například Karel, který náznakem na tyto pocity (konkrétně na rande) odkázal při popisu jeho každodenní cesty. „*Tak občas tam chodím se psem, tedy dost často. A pak tedy ještě nějaké vzpomínky by byly, ale to bych tady tak nerozebíral. Ale nejčastěji tam chodím se psem, než jako s někým jiným.*“

Je zřejmé, že komunikační partneři a partnerky sice kreslili do mapy fyzické prvky, ale tyto fyzické prvky byly spojeny s lidmi či se zážitky zahrnujícími jiné lidi. Ukazuje to

na rozdíl oproti tradičnímu chápání města jako fyzického prostoru. U Kateřiny se pak projevil ještě další aspekt kreslení fyzický prvků. Při jejich popisu vyšlo najevo, že ty prvky samy o sobě nejsou tolik podstatné. Zdůrazňovala spíše její partu, ke které se nakreslený obrázek vázal. Jako jediná ze všech nenakreslila žádný symbol města, ale spojila si Ústí nad Labem s letním kinem (Obr. 23), „protože s tím je spojených teď hodně v létě vzpomínek, byly pivní slavnosti letní, Labské léto a další podobné akce... Tady ve středu mám klasické plátno. V letním kině jsem tedy ještě nebyla na filmu, to jsem nestíhala. Plátno a pár těch laviček, tam je jich strašně moc. Takže pár laviček, které prostě tam jsou... To bylo první, co mě napadlo, protože teď trávím hodně času s mojí partou, se kterou podnikáme všechno možné, takže prostě se to vztahuje vlastně úplně k tomu.“

Obr. 23: Mentální mapa asociací s Ústí nad Labem (Kateřina)

Zdroj: vlastní šetření

Jelikož obecně při kreslení mentálních map měst jeho obyvateli jsou v těchto mapách přítomny většinou nebo i zcela výhradně pouze fyzické prvky (Hojovec 1987), je tento aspekt vnímání velice zajímavý. Můžeme na tomto místě diskutovat, proč nejsou kreslení lidé nebo konkrétní situace, jestliže jsou pro komunikační partnery a partnerky v některých případech důležitější. Ukazuje to na hloubku myšlení o městě jako o fyzickém prostoru, které je v lidech zakořeněno a ke kterému vztahují své vnímání/prožívání prostoru.

Jediná mapa, na které byli zakresleni lidé, byla ta Lubošova (Obr. 22). Byli zakresleni výrazněji a na pohled z jeho mentální mapy vystupují, což může vypovídat o intenzitě jeho vnímání této skupiny obyvatel. Lidé zde byli zakresleni v trochu jiném významu, než bylo popsáno v předchozích odstavcích. Nejedná se o konkrétního jedince, s kterými by měl spojeny příjemné či úsměvné zážitky, ale jde o skupiny lidí, které osobně nezná a které si spojuje s negativními pocity. Obyvatelé, kteří žijí ve městě, se ukázali během rozhovorů i u ostatních komunikačních partnerů a partnerek významnými činiteli vytvářející výrazný obraz města Ústí nad Labem, i když je neměli zakreslené v jejich mapách asociací. Více je popsáno v kapitole 4. 2. 1. 2.

Na závěr této kapitoly bychom však zmínili ještě jeden aspekt vnímání našich komunikačních partnerů a partnerek, který by mohl být zobecnitelný na větší část populace. Přesto, že byli komunikační partneři a partnerky dotázáni na nakreslení města Ústí nad Labem, kreslili výhradně centrum města nebo místa celoměstského významu. Nikdy se neobjevilo jejich bydliště nebo jiné místo ve městě spojené s jejich častými aktivitami. Lze předpokládat, že pokud by při prvním dotazu uvažovali rovnou o zážitcích, kreslili by patrně i jiná místa. Tento aspekt jsme ale s našimi komunikačními partnery a partnerkami dále nerozebírali a může za ním být mnoho dalších významů, což může být námět pro další výzkum v této oblasti.

4. 2. 1. 2 Obraz města vytvářený lidmi

Jak již bylo zmíněno v předešlé kapitole, vnímají naši komunikační partneři a partnerky město hlavně na základě lidí, zážitků s nimi a historie. Specifickým aspektem jejich vnímání jsou však lidé v trochu jiném významu. Jedná se o lidi, se kterými buď nemají přímé zážitky, či jen ojedinělé, či je vůbec neznají. Tito lidé se ukázali být velmi důležitým tématem v našich rozhovorech. Ačkoliv nakreslení byli jen jednou, několikrát během rozhovorů bylo zmíněno, že jsou to právě oni, kdo dělá obraz města. Ačkoliv v předešlé části jsme zmiňovali, že komunikační partneři a partnerky mají spojena místa s konkrétními osobami a tyto pocity jsou u nich pozitivní, ale nevytvářejí obraz města. U lidí, které neznají, je tomu naopak. Zajímavé na tom je právě to, že jsou tito lidé vnímáni pouze negativně. Obraz města tak ve výpovědích našich komunikačních partnerů a partnerek nedělají všichni lidé, ale pouze někteří lidé a pouze v negativním smyslu. O lidech, které by komunikační partneři a partnerky neznali, ale přesto mohli tvořit kladný obraz města, zmínka nepadla. I když v některých výpovědích by takové souvislosti nalézt šly, nebyly ale explicitně zmiňovány. „... *Se to snaží opravovat, aby to bylo hezký. Postavili nový barák, ten je tuším bílý*“ (Václav).

Komunikační partneři a partnerky si uvědomují, že má Ústí nad Labem špatný obraz a dávají ho za vinu právě lidem. „*Negativně tu vnímám hodně věcí, ale to spíš dělají lidé než ta místa ve městě. Lidé tu dělají nepořádek. Myslím, že jsou to právě oni, kteří dělají špatný obraz města*“ (Anna). Negativní dojem tvoří převážně občané romské národnosti, nezaměstnaní a lidé bez domova. Komunikační partneři a partnerky je zmiňovali během popisu spolu se statickými prvky. Například Eliška popisovala, jak vypadá Ústí nad Labem: „*Málo zeleně, staré budovy, co by potřebovaly opravit, alespoň fasády jim udělat. Hodně cikánů...*“

Nelze ale z hlediska negativního dojmu hovořit jen o lidech bez domova a obyvatelích romské národnosti. Ve výpovědích komunikačních partnerů a partnerek lze najít také kritiku toho, jak se tu běžně lidé a místní politici chovají. „*Vadí mi, že pubertáci dělají před obchodním centrem blbosti*“ (Luboš).

Komunikační partneři a partnerky hovoří jednak o špatném obrazu města jako celku, pokud však přejdeme na jejich každodenní život, uvažují již o konkrétních lokalitách. Lidé jsou tedy spojováni s lokalitami, kterým se komunikační partneři a partnerky vyhýbají z mnoha důvodu, převládají však pocity nebezpečí a nepříjemné pocity. Tyto bariéry mohou časem vymizet, jako například u Luboše, který zmínil, že tuto bariéru měl v dětství. „*Jako malý jsem nechtěl chodit cestou za Labem⁴, tam sedí bezdomovci.*“

„*V centru okolo náměstí se shromažďují nějaké existence, které by nám mohly ublížit, tak se bojíme*“ (Anna). „*V noci určitě letím jako blesk. Přes den ne, jsme zvyklí chodit po skupinkách, takže člověk jde málokdy sám. Když je člověk večer sám, tak se bojí, i když je třeba opilý. Je tam hodně nepřizpůsobivých a divných existencí*“ (Eliška). „*Na hřišti za Barborkou se schází ne úplně nejlepší ústecká smetánka, tam bych se cítil v noci v ohrožení*“ (Luboš). Karel se v noci vyhýbá sociálně vyloučené lokalitě Předlice, kterou obývají převážně občané romské národnosti. „*Jako vyloženě nebezpečně se ve městě necítím, ale asi bych si dával třeba pozor v Předlicích, v některých těch ulicích bych si asi dával pozor, kdybych tam šel někdy v podvečer, nebo bych tam možná i nešel raději... Tak ve dne by se to ještě dalo, ale v podvečer nebo večer, tak bych tam asi nechodil. Anebo v Krásném Březně, ale tak to je takové profláklé...*“

Při přečtení předešlých dvou odstavců si můžeme povšimnout, že komunikační partnerky o pocitech nebezpečí hovořily konkrétně samy o sobě („*já se vyhýbám*“, „*bojíme se*“, „*jsme zvyklí chodit po skupinkách*“), partneři však o těchto pocitech hovořili v podmiňovacím tvaru („*bych nešel*“, „*bych se cítil*“, „*dával bych si pozor*“). Komunikační partneři v těchto výpovědích nepocitují strach každý den a tak intenzivně jako zmíněné komunikační partnerky. Důvodem však může být také to, že nechtějí své pocity dávat

⁴ OC Labe

najevo. O tomto aspektu mužského vnímání strachu hovoří například Jíchová a Temelová (2012). Dále si můžeme všimnout, že partneři spojují pocity nebezpečí s večerem a konkrétními lokalitami, kde se vyskytují lidé romské národnosti. Tedy strach v nich vyvolává určitá skupina lidí. Partneři pak na svých známých každodenních cestách pocity nebezpečí vůbec nemají. Zmíněné partnerky mluví o celém dni a jejich pocity nemůžeme spojit konkrétně s lidmi romské národnosti. Skupinu lidí, které se bojí, obě partnerky nazvaly „nějaké existence“, nejedná se tedy o skupinu konkrétní národnosti. Pocity nebezpečí zůstávají u těchto partnerek i na místech, kde to dobře znají (na jejich každodenní cestě), ale už jen v noci. To je ovlivněno tím, že v lokalitách, kde partnerky žijí, mají větší míru kontaktu s ostatními lidmi. Více vědí, kdo se konkrétně v lokalitě pohybuje, což přispívá u nich ke snížení pocitů strachu. Ale také to může být naopak jako třeba u Kateřiny, která žije v sociálně vyloučené lokalitě, více je popsáno v kapitole 4. 2. 3.

Dalším faktorem, který se v našem výzkumu ukázal jako důležitý ovlivňující pohled na město a lidi v něm, je zkušenost s bydlením či delším pobýváním v jiném městě. Luboš a Tomáš studují nyní v jiných městech. *„Z lidí mám lepší pocit v Praze, tady mi připadá, že sem nezapadám ve stylu přemýšlení“* (Tomáš). *„Od té doby, co studuji v Liberci, tak mi to tu připadá strašné. Co je tu za lidi, jak to tu smrdí, jak na to všichni kašlou. Není to úplně místo, kde bych chtěl žít. Pořád tě tu někdo obtěžuje, něco po tobě chce (peníze, zavolat si). V Ústí jsou všichni naštvaní. Bojí se samy o sebe, takže by ani nikomu nepomohli“* (Luboš). Pokud neměli komunikační partneři nebo partnerky zkušenosti s dlouhodobějším pobytem v jiném městě, tak v jejich rozhovorech byly opačné postoje. *„Nechtěla bych bydlet jinde. Mně se tady líbí. Mám tu rodinu, kamarády. Chodila jsem tady do školy“* (Barbora).

4. 2. 2 Vnímání centra města Ústí nad Labem

Vnímání centra města přináší nové výsledky hlavně proto, že se jedná o malý prostor, který komunikační partneři a partnerky zakreslovali a o kterém hovořili mnohem podrobněji. Je však třeba říci, že to po nich nebylo vyžadováno. Zároveň jsme předpokládali, že u takto malého prostoru dojde k opakování odpovědí. Rozhovor o centru města se rozvíjel od jeho zakreslení. Cílem tohoto kreslení bylo vyzkoušet Lynchovu metodu koncepce města v souvislosti s kritikou současných mapových výstupů (Domosh 1991). Jelikož tato metoda je ovlivněna vzděláním a zkušenostmi s mapovými díly komunikačního partnera/partnerky (Tuan 1975) a zároveň se ukázala jako méně vhodná k naplnění cíle práce, tedy obohatit znalosti o městě o ženský pohled, není jí v této části dán prostor. Úskalí a postřehy, které tato metoda přinesla, jsou rozebírány zvlášť v kapitole 4. 2. 4. 2.

Při rozhovorech, které následovaly, se ale ukázala některá zajímavá specifika vnímání objevující se jen u komunikačních partnerek. Následující část shrnuje aspekty ženského vnímání, které se ukázaly při analýze rozhovorů a zároveň nebyly patrné v mužských odpovědích.

Dlažba

Ve vnímání města se během rozhovorů ukázala jedna specifická, která snižuje pohodlí žen při pohybu ve městě. A to je nevhodná dlažba na Mírovém náměstí. „*Vadí mi, že na Míráku⁵ jsou kostičky a já nemůžu chodit v podpatkách. To bych si na tom zlomila nohu*“ (Kateřina). „*Vadí mi ty kostky na tom Míráku, protože se na tom lidi zabíjí. Zničila jsem si tam několikery boty do práce*“ (Barbora). Tyto pocity vycházejí z předepsaného pracovního oblečení a typu obuvi ve společnosti spojeného spíše s ženami než s muži. Nejde jen o konkrétní typ oblečení, ale obecně o zmiňování pocitů souvisejících s oblečením, které se u mužů neukázalo. Zajisté nevhodná dlažba může vyvolávat obtížnost v pohybu i u jiných marginalizovaných skupin, jako jsou lidé užívající invalidní vozík či kočárek.

Vzhled budov

Vzhled budov je důležitý faktor, který ovlivňuje, jak se jednotlivci cítí v městském prostoru (Lynch 1960). Mužská převaha v povoláních, která ovlivňují městský design, zapříčiňuje podle Day (2000) právě to, že se cítí ženy špatně v prostoru města. Také u našich komunikačních partnerek se objevuje kritika toho, jak budovy v centru města vypadají. Komunikační partnerky uváděly, že na ně centrum města působí stroze, šedivě a komunisticky. „*Domy jsou šedivé, chtělo by je nově omítnout. Dát trošku nové barvy tomu městu*“ (Barbora). „*Mně to přijde všechno takové komunistické. Ústí se mi v centru nelíbí, je to takové strohé*“ (Anna). Ve vnímání vzhledu budov se projevil jejich historický kontext. „*Když je starší stavba udržovaná, tak je mi to sympatičtější než novodobý kovový plastový vzhled*“ (Eliška). Stěžovaly si na to, že městu chybí historické budovy, které mají jiná města. Například Anna zdůraznila: „*V Ústí není nic na dívání, aby si člověk řekl: jdi do centra. Ústí bylo zničené. Teď je tu vše nové a prostě nic moc. Není tam nic historického, zachovalého. Prostě v tom městě nic z historického hlediska, jako je prostě ve všech městech – radnice, kostel a takhle.*“ To potvrzuje fakt, že historie je významný činitel, který ovlivňuje vnímání města v pozitivním i negativním směru.

Komunikační partneři naopak hovořili o modré barvě Interhotelu Bohemia, která se všem, kteří ji zmínili, nelíbí a změnili by ji. „*... Se to snaží opravovat, aby to bylo hezký.*“

⁵ Mírové náměstí

Postavili nový barák, ten je tuším bílý. Vypadá celkem hezky, snaží se tím zakrýt hotel Bohemia, který je takový hnusně modro-šedý“ (Václav). „Nelíbí se mi, jak přebarvili Bohemku na modro“ (Luboš). Nevyřešená otázka zůstala, zda vadí konkrétně modrá barva nebo výrazná barva, která se liší od ostatních budov. Důvod, proč zmiňovali často právě modrou barvu, může být podle Velinského a Vyskočila (2012) právě fakt, že se jim dobře do paměti vrývají právě modrá, červená a černá barva a zároveň jsou citlivější na rozdíl od žen k výrazným kontrastům. Komunikační partnerky během svých rozhovorů zmiňovaly o Interhotelu Bohemia, že se nachází na Mírovém náměstí, avšak žádné jeho charakteristiky týkající se vzhledu neuváděly.

Ve výpovědích uvedených v předešlých odstavcích je také zřejmé, že partnerky při rozhovoru o vzhledu budov mluvily o celém centru. Neuváděly jednu konkrétní budovu. Partneři uváděli právě jednu budovu zmiňovaného hotelu. Na kontrastní barvu svého domu si však Václav stěžoval i při popisu své každodenní cesty. *„Náš barák je rozpuštěný na dvě poloviny. Tady ta je omítnuta šedo-růžově, jako všechny ostatní paneláky. Naše jediná je omítnuta úchylnou červeno-žlutou barvou, je to strašně výrazný.“* Můžeme říci, že komunikační partnerky mluvily v souvislosti se vzhledem budov o centru a partneři o konkrétních budovách. Partneři zmiňovali konkrétní komunistické budovy. Jako například Tomáš: *„Ještě bych postavil další barák před ten magistrát, aby nešla vidět ta krásná socialistická mozaika, případně ta vana.“*

Ve výpovědích partnerů a partnerek je patrné, že vnímají vzhled budov převážně skrz barvy. I když byli dotázáni na vzhled budov a materiály, jejich odpovědi se týkaly barev budov. Neuváděli materiály či jiné charakteristiky budov (okna, zdobení a jiné), pokud ano tak v souvislosti s historickým kontextem budov. Jediný, kdo uvedl i jinou charakteristiku, byl Tomáš. To bylo ale z důvodu, že kritiku (reklamy na budovách) slyšel v internetovém pořadu. *„Já jsem ovlivněn tím, že jsem viděl ten pořad na Streamu, ten Gebrian vs. něco, znáš to? Takže úplně nevím, jestli to bude úplně všechno z mé hlavy, ale budiž. Asi přemíra té reklamy, co všude visí po městě na těch barácích, měli by to už nějak trochu regulovat, aby prostě ty baráky v centru nebyly celé polepené velkým plakátem „Levné zboží“.“*

Ve výpovědích o vzhledu budov je patrný další aspekt vnímání partnerů a partnerek, který lze najít i u dalších fyzických prvků ve městě. Komunikační partneři i partnerky mluvili o vzhledu budov (barvách) převážně negativně. Tedy pokud partneři a partnerky uváděli některá negativa vnímání města, která souvisela s jejich vlastním využíváním a prožíváním městského prostoru, neměli potřebu je ospravedlňovat, jako tomu bylo v případě obrazu města, který má město dle partnerů a partnerek v rámci Česka.

Ve výpovědích komunikačních partnerů a partnerek je také patrné, jak se vnímání budov může měnit v čase. Zatímco při prvním kontaktu s budovou je primární vzhled, postupem času, jak se budova začne užívat, ustupuje vzhled do pozadí a důležitější se stává funkčnost budovy. Jako například u Elišky, která uvedla, že se jí nejdříve nelíbilo OC Forum. *„Ošklivá kostka. Už jsem si zvykla, ale na začátku mi to vadilo samozřejmě, jako každému, kdo má rád památky“*. Dnes jsou pro ni opět nejdůležitější zážitky *„... se tam vždy všechny sejdem. Vždy máme sraz ve Foru. Holky tam zaparkují, jsou tam dvě hodiny zadarmo.“* Zároveň je to dnes její nejoblíbenější místo ve městě, *„protože vidím z něj na kostel. Dáváme si tam kávu s kamarádkami a já vždycky musím mít výhled na něj.“* Případně se i proměňuje význam vzhledu budovy a do popředí se dostává význam funkčnosti budovy. *„Forum naše slavné, takové obří. Ze začátku na mě působilo uměle, že do toho města nepatří. Ale pak jsem si uvědomil, že se město musí vyvíjet. Že to k tomu patří, že se zbourá nějaká část, která už k ničemu neslouží, jako u nás ta tržnice. Postaví se něco nového podle nových zásad stavitelství“* (Karel).

Továrny

Na příkladu továren je možné ukázat rozdílné vnímání žen a mužů v našem výzkumném vzorku týkající se lokalizace fyzických prvků ve městě. Konkrétně se lišily jejich výpovědi o místních továrnách. Zatímco komunikační partnerky nezmiňovaly továrny při rozhovoru o centru města Ústí nad Labem. Při doptání si pak s nimi partnerky spojovaly zápach. *„Továrny? Smrdí to. Hrozné“* (Eliška). Partnerky nezmiňovaly jejich polohu v blízkosti městského centra ani jejich polohu neuváděly v negativním kontextu. *„Továrny? Trochu smrdí, ale tak ty jsou směrem Předlice, Trmice. Tam se moc nedostanu, takže mi nějak nevadí. Na Střekově je Setuza, to mám také daleko. Teplárna je v Trmicích, tak o tom v centru vůbec nevíme“* (Barbora).

Naopak komunikační partneři je přímo zmiňovali v souvislosti s centrem města a přímo toto umístění zmiňovali jako důvod jejich negativního vnímání. Zdůrazňovali, že je nezvyklé, je mít v blízkosti centra města. *„To na mě působí negativně. Je to nezvyk mít chemičku takhle v blízkosti centra. A většina těch provozů, které tam jsou, už k ničemu neslouží. Vše tam chátrá, nevypadá to pěkně“* (Karel). Zápach explicitně sami nezmiňovali, po doptání, zdali jim vadí, ho uváděli jako problém, ale více jim vadil jejich neudržovaný stav a blízkost centra. *„Zápach jde z druhé chemičky. Tady je to velký problém. Ještě větší zápach jde z lihovaru za městem. Ale víc mi vadí to, že je ta chemička rozbořená uprostřed města“* (Karel). Současné rozmístění chemického průmyslu je znázorněné na obrázku 24, jen Spolek pro chemickou hutní výrobu označuje Krejčí (2013) za hranici centrální části města.

Matthews (1987) uvádí jako důvod nižšího zájmu žen o umístění fyzického prvku v prostoru to, že ženy nemají tak velký rozsah prostoru díky jejich výchově dobře zmapovaný. My bychom se však přikláněli k tomu, že důvodem, proč nezmiňovaly, že jsou továrny v blízkosti centra a v souvislosti s jejich lokalizací je nevnímaly negativně, bude to, že bydlí a studují celý život v tomto městě. Jsou na ně tedy zvyklé a neuvědomují si, že by jejich poloha mohla být něčím netypická. Komunikační partneři, kteří tento fakt (negativně hodnotili jejich blízkost městského centra) zmínili, mají vlastní zkušenost s pobytem v jiném městě. Mohou tedy lépe porovnat, jak je rozmístěn průmysl v jiných městech. Anna sice uvedla svoji zkušenost s návštěvami jiného města („*Ústí nemá historické centrum jako jiná města.*“), ukazuje to však na fakt, že při cestování vyhledává spíše historické objekty než továrny, nemusí si tak uvědomit, že se také v městském prostoru továrny nachází. Naopak, když ve městě komunikační partneři či partnerky studují, poznají větší prostor města a tím pádem si lépe uvědomují, jak je průmysl rozmístěn v jiných městech.

Ve výpovědích o místních továrnách si také můžeme všimnout, že když hovoří partneři a partnerky v kapitole 4. 2. 1. 1 o továrnách, které mají spojené s městem (dělají obraz města), tak je zároveň ospravedlňují. Když ale mluví o svých pocitech ve městě, nemají potřebu je ospravedlňovat.

Obr. 24: Rozmístění chemického a energetického průmyslu v Ústí nad Labem v roce 2015

Zdroj: maps.google.com, upraveno

Pozitivní a negativní pocity, navrhované změny ve městě

Následující odstavce vznikly vyhodnocením konkrétních odpovědí na otázku: Co v centru města vnímáte výrazně negativně nebo výrazně pozitivně? Co byste ve městě změnili? S negativními pocity si komunikační partnerky spojují lidi, které neznají, jak již také bylo zmíněno v kapitole 4. 2. 1. 2. Jejich výrazně negativní pocity v centru města jsou spojovány s lidmi a to v souvislosti se strachem z nich a zážitky. „*Ulici u Severu, protože je*

taková temná, často se tam pohybují tmaví občané. V noci tamtudy nechodím, to jdu radši po Revoluční. Ta je taková osvětlená a je tam dobrý rozhled do postranních uliček“ (Barbora). „Mexická⁶, protože se říká, že tam pracantům berou dýška, hlavně to trvá, než tě obslouží. A v Rock Café je hrozně narváno skoro každý pátek“ (Kateřina). V Kateřině výpovědi se promítá její životní role, kdy se jako studentka živila také jako obsluha v kavárně.

Na komunikační partnerky nepůsobí ve městě nic výrazně pozitivně, pokud jsme se jich na tuto otázku přímo zeptali (Tab. 8). Jediná Eliška vypověděla, že se jí na městě líbí to, že „vše je blízko“. Právě blízkost uvádí Greed (2005) jako to, co si ženy v jejích výzkumech přejí. Z provedených rozhovorů se ale nemůžeme domnívat, že by na zbylé komunikační partnerky nic ve městě pozitivně nepůsobilo. Sice neodpověděly přímo, ale v jejich výpovědích je patrné, že některé lokality mají spjatý s pozitivními pocity.

Tab. 8: Výrazné negativní a pozitivní pocity u žen spojené s městem, navrhované změny

komunikační partnerka	negativní	pozitivní	změna
Barbora	ulice u Severu	nevím	omítnout - dát barvy
			vylepšila Mírové náměstí
			více práce
Kateřina	Mexická restaurace, Rock Café	nic	zrušit OC Forum – obestavění kostela
	zavření Činoherního studia		nepracujícím nakázat práci
Anna	lidé	nic	zachovat historické centrum
			zachovat lépe kostel
Eliška	lidé	vše je blízko	nic

Zdroj: vlastní šetření

Například Barbora uvedla, že přes den chodí ráda přes park. „Když tam svítí sluníčko, tak je to hezké, trochu jakoby v přírodě, když jsi ve městě.“ Také uvedla, že se jí hodně líbí Lidické náměstí, „protože na těch stromech jsou v zimě světýlka.“ Tedy pozitivně jsou vnímána místa klidu a zeleně jako ve fejetonu od Papouškové (2015). To se také projevilo u Barbory u navrhovaných změn ve městě. „Já bych vylepšila Mírové náměstí, aby vypadalo jako Lidické⁷. Dala bych tam víc stromů, třeba víc laviček, nějaké kytky, hlavně bych ty pitomé kostky dala pryč... Aby si lidé měli kam sednout, když je třeba hezky, aby to byla taková oáza klidu v tom centru“ (Barbora). Nejen ve výpovědi Barbory, ale i dalších partnerek je patrné, že vyhledávají a pozitivně vnímají zelená místa ve městě (parks,

⁶ Mexická restaurace

⁷ Lidické náměstí

stromy, květiny) a jsou schopny přesně určit, kde jsou v centru města. Avšak těmto místům se v noci vyhýbají, protože v nich vyvolávají pocity strachu. Tento aspekt vnímání, že některá místa přes den vyhledávají a v noci se jim vyhýbají, se u partnerů neobjevil.

I partneři ale uvedli, jako oblíbená místa parky a Lidické náměstí. Avšak neuváděli to sami od sebe, ale až když na to byli dotázáni. Například Tomáš uvedl, že jeho nejoblíbenější místo je „asi ten parčík vedle muzea, protože je to takové tiché místo, kde se dá sednout na trávník nebo na lavičku. I když je to mezi dvěma silnicemi, tak je tam klid. A je tam vodní dílo, nejsou to úplně vodotrysky, takové to plechové, jak to tam stéká. To se mi líbí, akorát to nechali zchátrat, tak už to moc pěkné není.“ Karel zas rád chodí přes Lidické náměstí, „protože je to neprůchozí, příjemně se tam sedí a odpočívá.“ Ve výpovědích partnerů i partnerek můžeme najít shodu, že vyhledávají klidná místa. Avšak v partnerčině výpovědi se nachází potřeby konkrétní zeleně ve městě, u partnerů nikoliv.

Komunikační partnerky nenavrhovaly změny ve městě k jejich již zmíněným výrazným negativním pocitům, které uvedly, že si s městem spojují. Jelikož jejich změny nejsou spjaty s jejich výrazně negativními pocity, můžeme se domnívat, že jejich pocity považují za méněcenné. Jejich navrhované změny se pojí ke konkrétním činnostem a to převážně k vylepšení městského designu a k lepšímu zachování historického jádra. Barbora ale také navrhovala změny týkající se vysoké nezaměstnanosti, která ve městě je. Důvodem, proč komunikační partnerka zmiňovala nezaměstnanost, bude fakt, že už není studentkou a neplánuje se odstěhovat do jiného města. Kateřina zmiňovala také nezaměstnanost, ale v jiném smyslu („Nepracujícím bych nakázala práci.“), což je ovlivněno její vlastní zkušeností s lidmi v lokalitě, kde žije.

Tab. 9: Výrazné negativní a pozitivní pocity u mužů spojené s městem, navrhované změny

komunikační partner	negativní	pozitivní	změna
Václav	kasino u Hotelu Bohemia	kostel Nanebevzetí Panny Marie	zbourání hotelu Bohemia
	finanční úřad		přesunutí OC Forum
			přestavba krajského úřadu
Karel	chemičky	-	zbourání přístavbu u zámku Větruše
	současná výstavba komerčních objektů		zbourání budovy vedle divadla
			OC Forum – zvažil
Luboš	obestavění kostela	nic	zbourání OC Forum, Paláce Zdar
			přebarvení hotelu Bohemia
Tomáš	hotel Bohemia	nic	regulace reklam na budovách
			regulace vietnamských obchodů
			podpoření trhů
			přebarvení hotelu Bohemia
			zakrýt magistrát a krajský úřad

Zdroj: vlastní šetření

Komunikační partneři si negativní pocity spojovali již s konkrétními místy a s konkrétní současnou výstavbou nových objektů v městském centru (Tab. 9). K nim se také vázaly jejich navrhované změny. Partneři tedy přímo navrhovali změny na odstranění jejich negativních pocitů. „*Co mi opravdu vadí, je přístavba Větruše. Není to dobrý návrh, je to vyloženě slepenina. Zámeček, jak byl dřív, byl sám o sobě hezký... Budovu vedle divadla bych vyhodil. Vyhodil bych hotel Clarion*“ (Karel).

4. 2. 3 Vnímání cesty každodenního pohybu

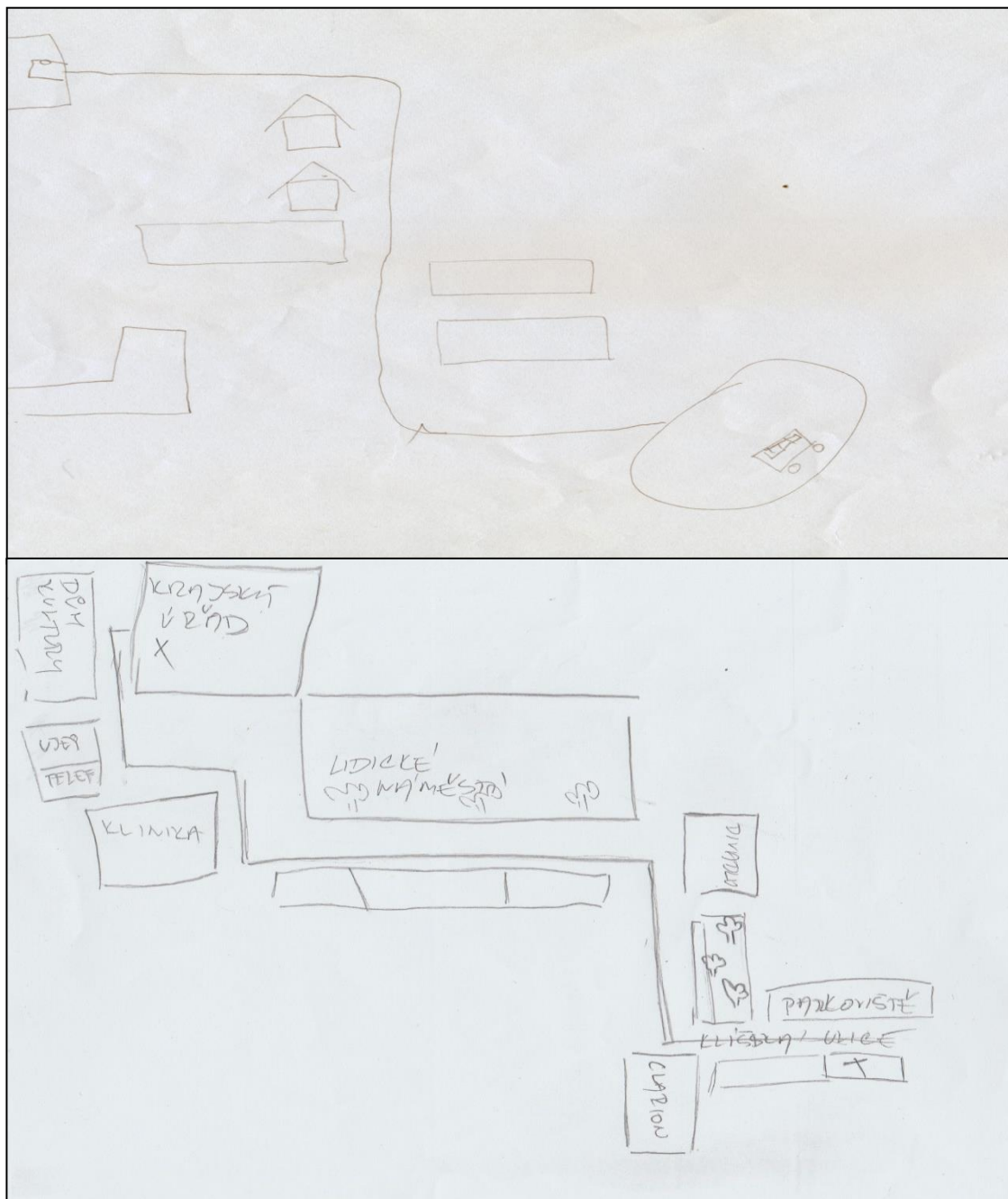
Popis každodenní cesty byl detailnější než předešlá kreslení, protože komunikační partneři i partnerky jsou si na těch cestách jistější. Cestu dobře znají a snižuje se strach z toho, že mapu nakreslí „polohově špatně“, i když tento strach se projevil u většiny partnerů a partnerek i zde.

Kitchin a Blades (2002) uvádějí, že když se ženy zeptáte na cestu, bude Vás na rozdíl od muže informovat o detailech. Také to se v našem výzkumu projevilo. Komunikační partneři objekty a detaily často při kreslení vynechávali jako například Luboš, který nemá žádné objekty podél cesty zakreslené. Dokonce je po zmínění této situace odmítl nakreslit, protože jsou pro něj na cestě nedůležité. Karel má sice ve své mapě strom, ale ten nereprezentuje konkrétní strom, který by měl spojen s pocity, ale vyjadřuje určitou oblast, konkrétně les.

Na první pohled jsou opravdu detailnější mapy žen (Příloha 3), nicméně hlubší analýzou lze zjistit, že není tak důležité, že jsou jejich mapy detailnější. Nýbrž podstatnější jsou pocity, které jsou s detaily spojené. Komunikační partnerky vykreslovaly detaily (stromy, keře, zábradlí) a většinu objektů, které mají spojené s pocity nebezpečí. U partnerek jsou silnější pocity v těchto mentálních mapách u těch prvků, které jsou v mapě větší nebo detailnější než ostatní prvky. U komunikačních partnerek byly tedy velkým tématem pocity strachu, které detailně samy od sebe popsaly. Pro příklad jsou uvedeny mentální mapy od Anny a Barbory (Obr. 25).

Komunikační partnerky se na celých jimi popsaných každodenních cestách nebojí. Pocity strachu na cestách mají za tmy na konkrétních místech. Konkrétně se necítí v noci příjemně v místech, která jsou neosvětlená (například mezi domy), v blízkosti křoví a stromů či na místech, kde se pohybuje v noci méně lidí. Partnerky se tedy necítí dobře v nepřehledných místech, kde by mohl být někdo skryt, zároveň jsou to místa, kde mají pocit, že by jim v případě nebezpečí nikdo nepomohl. Také Jíchová a Temelová (2012) uvádějí, že ženy mají v noci větší strach než muži. Stejně tak parky a neosvětlená místa uvádějí za rizikové ve svém výzkumu.

Obr. 25: Mentální mapy cesty každodenního pohybu (Anna, Barbora)

Zdroj: vlastní šetření

Anna uvedla, že se bojí jen v noci. „Třeba se bojím tady mezi těmi baráčky, protože tam je tma. Ty lampy tam jsou takové docela ztlumené, takže když jdu večer, tak se bojím.“ Barbora si za tmy vybírá jinou cestu, než kterou chodí přes den. Přes den jí nevadí místa, kde se vyskytuje méně lidí, v noci si vybírá osvětlenější úseky a místa, kde se pohybují další lidé. Nikoli ale místa, kde by se pohybovaly pro ni nepříjemné skupiny lidí. „Park, to je pro mě nejhorší úsek. Ale opravdu špatně se necítím, to bych šla jinou cestou. Za světla chodím tudy, to nevadí, že je tam méně lidí. Za tmy ale chodím jinou trasou. Chodím tudy, protože tu potkám nejvíce lidí, abych nešla nějakou tmavou ulicí. Také do těch nízkých křoví

podél silnice není vidět, ale tam jsou lampy, jezdí tam autobusy a chodí dost lidí.“ Partnerka také uvedla konkrétní pocit nebezpečí a to sexuálně motivovaný, který ve výpovědích partnerů nalézt nelze. *„V parku můžou být úchylové.“*

Eliška má svou cestu spojenou s příjemnými pocity, *„protože je to hezká a klidná cesta mimo dopravní špičku.“* To poukazuje na její nepříjemné pocity spojené s dopravním provozem. Ale také ona má pocity nebezpečí za tmy, které jsou umocněné vlastní zkušeností. *„V noci je to ale strašidelnější, protože tam přepadli už několik lidí. I od nás ze školy tam zmlátili jednu. Přepadli ji tady v tom parku. Vždyť víš, že je to tady samý chuligán.“* Ale park u ní vyvolává během podzimu i příjemné pocity. *„Na podzim je moc hezký, když opadává listí. Je to tam barevné všechno.“* Což vyjadřuje, že pocity, které má partnerka s místem spojené, se u ní mění v průběhu dne a roku. Nemění se význam jeho funkce s časem, jak zmiňovala u vzhledu budov, ale ani si místo nespojuje stále s jedním pocitem.

Předchozí zmiňované partnerky se bojí na svých cestách v určitých místech, Kateřina to má ale jiné. Partnerka bydlí v sociálně vyloučené lokalitě⁸, která u ní díky místním lidem celkově vyvolává nepříjemné pocity. *„Moc rvaček, zmatků a tak...“* Při popisu lokality dále partnerka nepopisovala fyzické prvky, ale jak se tam lidé chovají, tedy popisovala prostor jako sociálně konstruovaný. Poukazuje to na význam sociálna (lidí a jejich aktivit) na tvorbě image lokality a stejně jako v případě obrazu města Ústí nad Labem (jako v kapitole 4. 2. 1. 2) nezmiňuje partnerka konkrétní jedince a znovu v souvislosti obrazu lokality a jejich obyvatel mluví jen negativně.

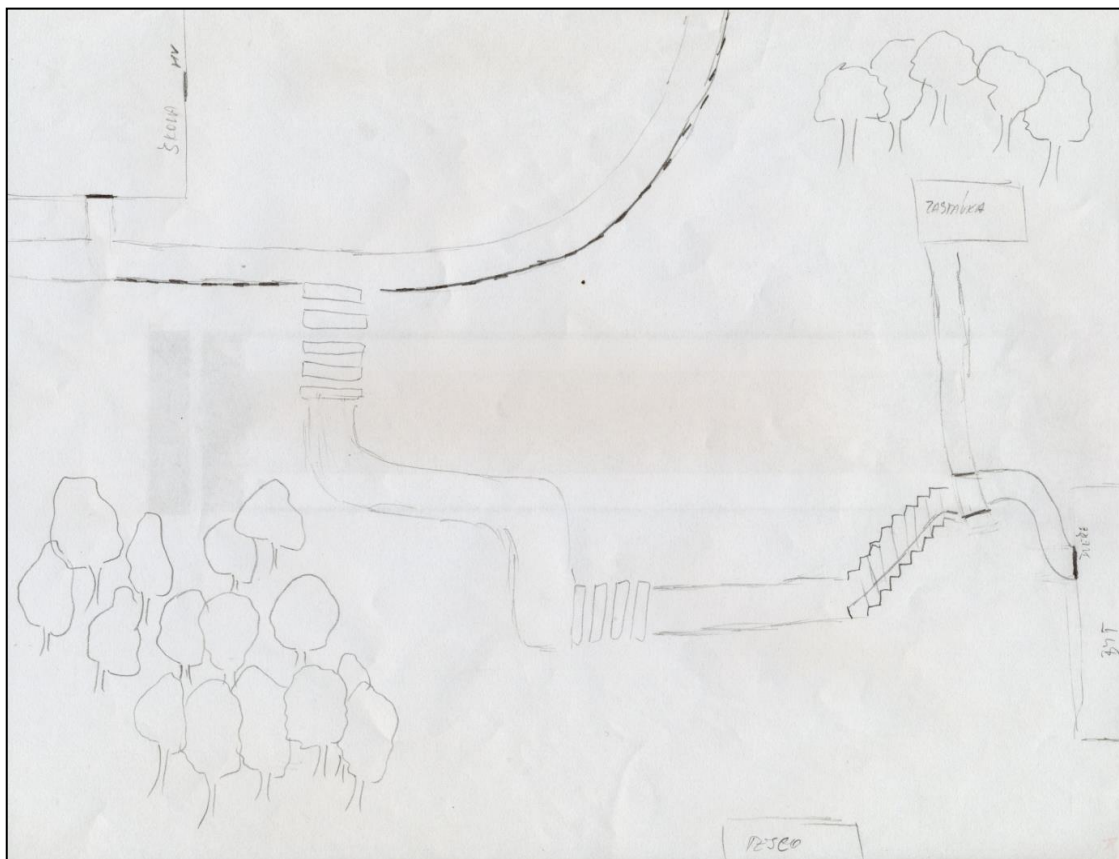
Zmíněné v předchozím odstavci negativní pocity má Kateřina i přes den, ale jsou jiné než ty, které byly popsány v předchozích odstavcích u ostatních partnerek. Avšak stejně jako předchozí partnerky má za tmy silné pocity nebezpečí v nepřehledných místech, kde se nepohybují lidé. V její mapě velký prostor zabírají stromy, které u ní právě v noci vyvolávají pocity strachu. Tyto pocity jsou umocněné právě lidmi, kteří v dané lokalitě žijí. *„Protože tam prostě nikdy nikdo není a dá se říct, že tady u té zastávky, tam je jedna velká lípa, ale pak tam jsou ještě další stromy, prostě je to tam takové hodně ponuré. Já žiji na sídlišti, které je takzvaná sociálně vyloučená lokalita, takže mám důvod se bát celkově.“*

Na příkladu Kateřiny lze ukázat, jak se do prostorového vnímání promítají role, které člověk v životě zastává. Jako učitelka na prvním stupni základní školy vnímá prostor potencionálně nebezpečný z různých důvodů. Nejen kvůli tomu, že se bojí, aby se jí samotné něco nestalo. Má však strach i o děti, které se pohybují v dopravním provozu. To se projevilo v detailním zakreslení přechodů a zábradlí (Obr. 26), které vnímá

⁸ Prokopcová (2012) uvádí, že v této lokalitě je vysoká koncentrace dlouhodobě nezaměstnaných a osob ohrožených drogami. Dále zmiňuje, že zde dochází často ke krádežím a poškozování majetku.

jako bezpečnostní prvky. Následně to zmiňovala i během rozhovoru. „Tady mají ještě zábradlí, které je přerušované, je tam bílá a červená, to je vlastně po celém tom chodníku, aby tam ty děti nelezly, aby věděly, že mají jít jenom po přechodu.“

Obr. 26: Mentální mapa cesty každodenního pohybu (Kateřina)

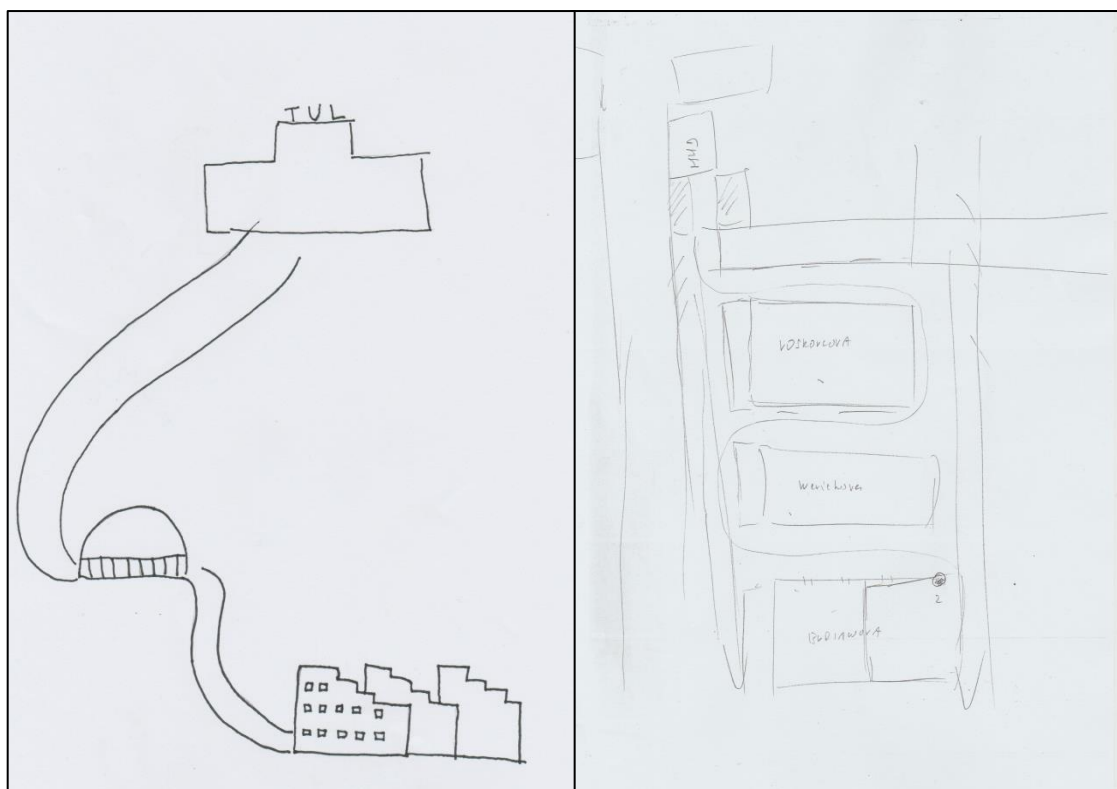
Zdroj: vlastní šetření

Kitchin a Blades (2002) popisují i další rozdíly mezi ženským a mužským vnímáním, které se potvrdily také v této studii, konkrétně to, že ženy detailně podávají informace o pocitech, které na cestě mívají. Jelikož komunikační partnerky a partneři byli v době výzkumu ve věku 22 až 24 let, není překvapivé, že mají popisovanou cestu spojenou se školou nebo s prací. S těmito pocity si partneři a partnerky spojují celou cestu. Avšak komunikační partnerky během rozhovorů o jejich cestě měly potřebu detailně popisovat i pocity, které mají v jednotlivých úsecích cesty. Konkrétně místa, která jim jsou nepříjemná. Ale uváděly také i ta příjemná jako například Eliška či Barbora při popisování parku. „V zimě jsou tam na stromech světýlka, to je moc hezký“ (Barbora).

Partneři sami od sebe, když popisovali jejich každodenní cestu, se o svých pocitech nezmiňovali. Až když byli na to dotázáni, uváděli, že ji mají spojenou převážně se školou, ale nepociťují na cestě strach. Ani v noci, kdy tudy chodí z restauračních zařízení. „Asi odporu, protože to chodím většinou ráno a musím jít do školy a jsem rozespálý a je to pořád

do kopce“ (Luboš). Václav ji také spojuje se školou, ale naopak s více radostnými pocity. „Vždycky radostnými, po cestě ze školy, že už jsem skoro doma. Nebo z hospody, že jdu dobře.“ Jejich mentální mapy jsou znázorněny na obrázku 27. Partneři mají spojené své cesty „jen“ s jejich každodenní činností a nepřikládají důležitost tomu, co se na ní nachází. Což může být způsobeno právě tím, že muži mají obecné tendence emoce neprojevat (Suchánková 2013). Také zde neměli partneři o svých pocitech potřebu hovořit. Jako již zmíněný Karel v kapitole 4. 2. 1. 1, který nepřímou odkázal na rande, proto se nemůžeme domnívat, že by jiné pocity neměli.

Obr. 27: Mentální mapa cesty každodenního pohybu (Luboš, Václav)

Zdroj: vlastní šetření

4. 2. 4 Vnímání a jeho poznání

K tematizaci prostorových otázek byla ve výzkumu použita metoda mentálních map. Již během výzkumu a i poté při jejich vyhodnocování se ukázalo, že se jedná o metodu s řadou úskalí, která ale nevypovídají jen o metodě, ale zejména přinášejí důležité poznatky o obecném vnímání našich komunikačních partnerů a partnerek. Podobně jako to popisují Mulíček, Osman a Seidenglanz (2013), kteří dělali výzkum s uživateli invalidního vozíku, ukázala se i v případě našich komunikačních partnerů a partnerek nutnost explicitně tato úskalí zmínit.

4. 2. 4. 1 Pocity při zadání úkolu

Mulíček, Osman a Seidenglanz (2013) uvádějí, že při jejich výzkumu se jejich již zmiňovaní partneři/partnerky kritizovali. Během kreslení mentálních map v našem výzkumu se také každý ze začátku bez ohledu na pohlaví kritizoval. „*Já nerada kreslím*“ (Kateřina). „*Když já ale vůbec neumím kreslit*“ (Anna). „*Škoda, že já neměl kurz výtvarky*“ (Luboš). „*To vypadá spíš jako kostel než jako náš dům*“ (Karel). Jeho mentální mapa je na obrázku 28. Mírně negativní postoj, který měli partneři a partnerky ke kreslení na začátku, vydržel v průběhu jen u Karla. „*Doufám, že už nebude moc kreslení.*“

Někteří komunikační partneři a partnerky měli na začátku pocit náročnosti. Na zadání nakreslení cesty Anna a Luboš reagovali: „*To se mi sem nevejde*“ (Anna). „*Nevím, jestli se mi sem vejde těch šest kilometrů*“ (Luboš). Velikost papíru se nakonec ukázala jako nedostačující jen u Elišky při kreslení cesty a Barbory při kreslení centra města, které dostaly proto ještě jeden papír.

Náročnost úkolu pro ně byla i v tom, že nebylo přesné zadání. Komunikační partneři a partnerky si pak nebyli jistí, „jak přesně to mají udělat, aby to bylo správně“. Na úkol nakreslení známé cesty reagovali: „*Nakreslit? Jakkoliv chci nakreslit*“ (Karel)? „*Jak dlouhá by ta cesta měla být? Tak třeba ze školy domů. Musím to nakreslit? To se mi sem nevejde. Jenom záchytné body? Si musím představit tu cestu. Gumu budu potřebovat. Bude vadit z leteckého pohledu*“ (Kateřina)? „*Když já ale vůbec neumím kreslit. Počkej, co tam můžu nakreslit? Mám nakreslit jenom cestu, nebo i to, co je okolo*“ (Anna)?

Obr. 28: Mentální mapa cesty každodenního pohybu (Karel)

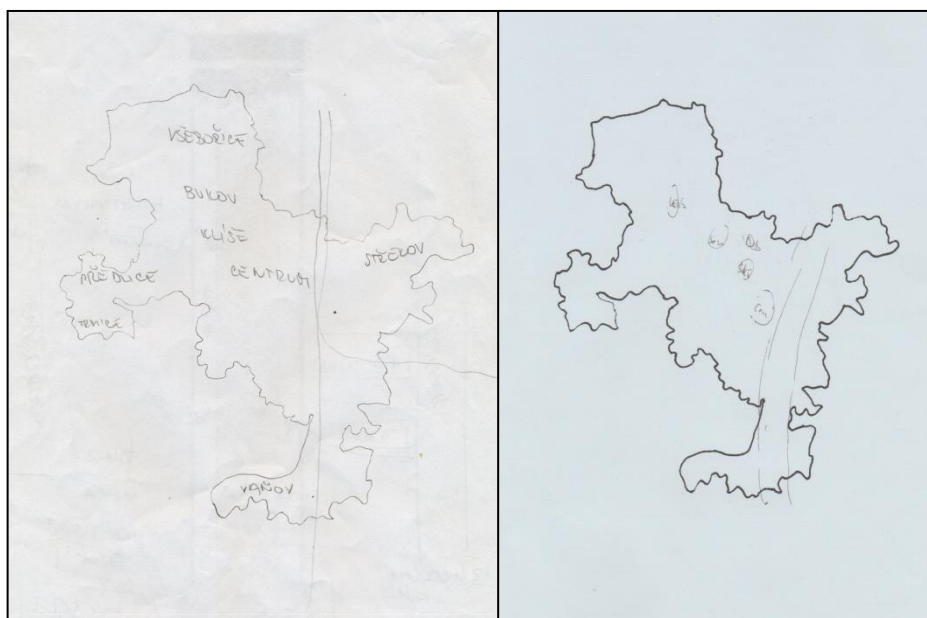

Zdroj: vlastní šetření

4. 2. 4. 2 Tradiční pojetí prostoru jako mapy

Již během kreslení si komunikační partneři a partnerky své obrazy (každodenní cesty či centrum města) srovnávali s objektivní mapou a uvědomovali si, že nekreslí polohově přesně. „*Takhle to úplně nevede, ale dejme tomu*“ (Tomáš). Barbora popisovala svou mapu centra: „*Úřad, Zdar, Mírové náměstí... To mám nějak posunuté*“. U Karla se pravděpodobně projevovalo jeho technické vzdělání. „*Nejhorší na tom je, že člověk nekreslí v tom měřítku, že? Tam je ještě kus toho lesa asi. Ale není to jakoby vůbec v měřítku, prostě podle toho bys asi docela zabloudila*“ (Karel). Avšak problém měřítka zmínila i Eliška, která má pedagogické vzdělání: „*Ale tak mám blbé měřítko. Chvílemi. To i učitelky vnímají. Takže se pak vydáš po té silnici dolů, tady jsou schody, projdeš parkem... Pak na té křižovatce zahneš. Mám to blbě nakreslené.*“

Obr. 29: Mentální mapa Ústí nad Labem v obrysu města (Barbora, Tomáš)

Zdroj: vlastní šetření

Jeden z úkolů, který komunikační partneři/partnerky dostali, bylo zakreslení centra města do obrysu města. Ten se ukázal jako nejnáročnější. Komunikační partneři a partnerky tento úkol odmítali dělat, protože nevěděli, jak hranice města vypadá a kde jsou jednotlivé jeho čtvrti. „*To já nevím, jak patří ta mapa*“ (Kateřina). „*To je mapa Ústí? To vypadá, jak když sis tam rozlila kávu. Nenakreslím, neorientuji se. To je okres*“ (Luboš)? Z nevědomosti byli potom velmi vystresovaní. Do obrysu města se úkol pokusili zakreslit jen jeden komunikační partner a jedna komunikační partnerka, kteří mají vysokoškolské studium oboru geografie. Oba na konci nešetřili sebekritikou, že to nezakreslili správně. Oba dva zakreslili řeku Labe a místa, která se odvíjela od centra města, kde se často pohybují. I Lynch (1960) uvádí, že se v kreslení mentálních map projevují místa

každodenních činností jedince. Řeku Labe zakreslili, protože tvoří osu města a je to významný orientační bod ve městě, což se projevilo v tom, že ji zakreslili jako první. Neprojevil se tedy u tohoto partnera a partnerky rozdíl dle pohlaví. Jejich zakreslení znázorňuje obrázek 29. *„To mi dáváš úkoly. Já to normálně nepoznávám takhle. Tady je někde Vaňov dolů. Ono tam nic jiného taky není. Tady bude Střekov, Centrum, Klíše, Bukov, Všebořice. To je blbost. Tady vůbec nemám Neštěmice a tak. Tak já nevím. Vůbec nevím. Jsem ostuda“* (Barbora). *„To je okres? Město? Tady je jih? Takhle že? Tak tahle je někde řeka. Centrum je někde... Počkej. Ne, já myslím, že to mám takhle dobře. Je to tedy ostudné, ale řekněme, že tady je centrum. Tady je Skřivánek, tady je Severní Terasa, kam jsem chodil do školy“* (Tomáš).

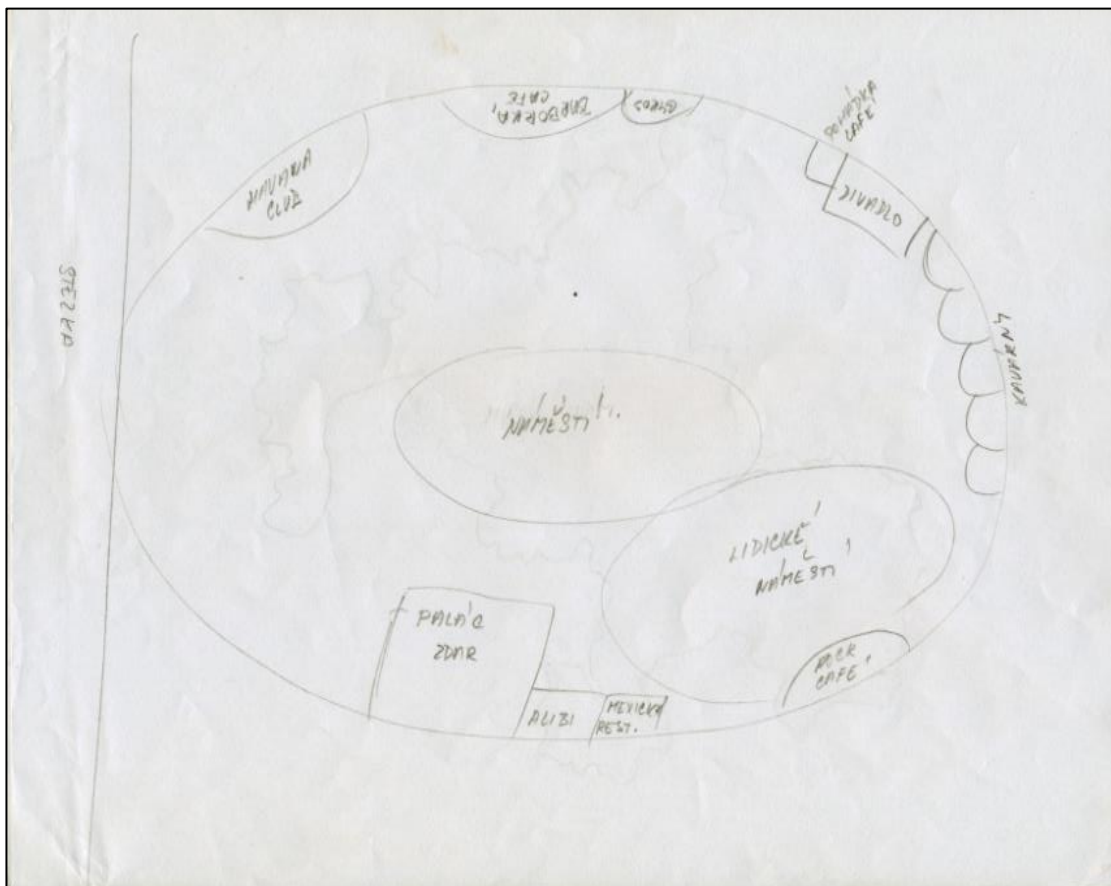
Je patrné, že v těchto metodách (zakreslení do obrysu města a nakreslení centra města jako mapu) se projevuje, jak uvádí Tuan (1975), vzdělání a zkušenost s mapovými díly komunikačního partnera/partnerky. Množství zakreslených ulic a velikost zakresleného prostoru bylo větší u komunikačního partnera a partnerky s geografickým vzděláním, pravděpodobně z důvodů, že se s tímto typem map více setkávají a jsou procvičenější takto prostor zakreslovat. Avšak přesto měli pocit, že kreslí špatně. Ukázky map komunikačního partnera a partnerky s geografickým vzděláním jsou v příloze 4 a 5. U Barbory je to umocněno její profesí referentky přestupků v dopravě. *„Tak určitě je významný ten kruháč, protože to můžeš jet buďto do města, nebo směr Klíše, nebo tímto směrem, kam by se dalo na Terasu. Tato silnice je také důležitá, ta je hlavní několika proudová. Odtamtud mně, když jede někdo na červenou nebo jede rychle, tak mně chodí do práce přestupky.“*

Zadání úkolu „Nakresli centrum města jako mapu“ přinášelo u komunikačních partnerek jedno z největších zděšení během rozhovoru. Například Kateřina reagovala: *„Ježíš, ne! Já ti nakreslím kouli, tedy ovál, jestli budu muset namalovat mapu města.“* Ukázka této mapy je na obrázku 30. *„Centrum Ústí jako mapu? Já nevím, jak mám nakreslit mapu“* (Anna). I Barbora, která má vystudovanou geografii, byla zděšená. *„Centrum města jako mapu? Já vůbec takhle nad městem nepřemýšlím, jakoby třeba to brát jako seshora, seshora se na to podívat.“*

V souvislosti s feministickou kritikou geografie a mapových výstupů (Domosh 1991), že mapy v té podobě, jak s nimi v současné společnosti pracujeme, lépe odpovídají mužskému způsobu myšlení, protože sami muži jsou jejich primárními tvůrci. V našem výzkumu některé komunikační partnerky zmiňovaly, že takto nad městem nepřemýšlí či že nechtějí „mapu“ kreslit. Partneři toto sice explicitně nezmiňovali, ale i u nich se projevovalo to, že takto nad městem nepřemýšlí. Popsáno v odstavcích níže na příkladu Luboše. Projevovala se u nich také náročnost takto prostor zakreslit. *„Stačí když nakreslím*

čtvereček a napíšu, co to je? ... Já nemám rád ty měřítka. Tady je ještě spousta baráků, co se mi tam nevešly... Tady ta ulice, co normálně nevede vůbec do řeky, jako to mám já“ (Karel).

Obr. 30: Mentální mapa centra města (Kateřina)

Zdroj: vlastní šetření

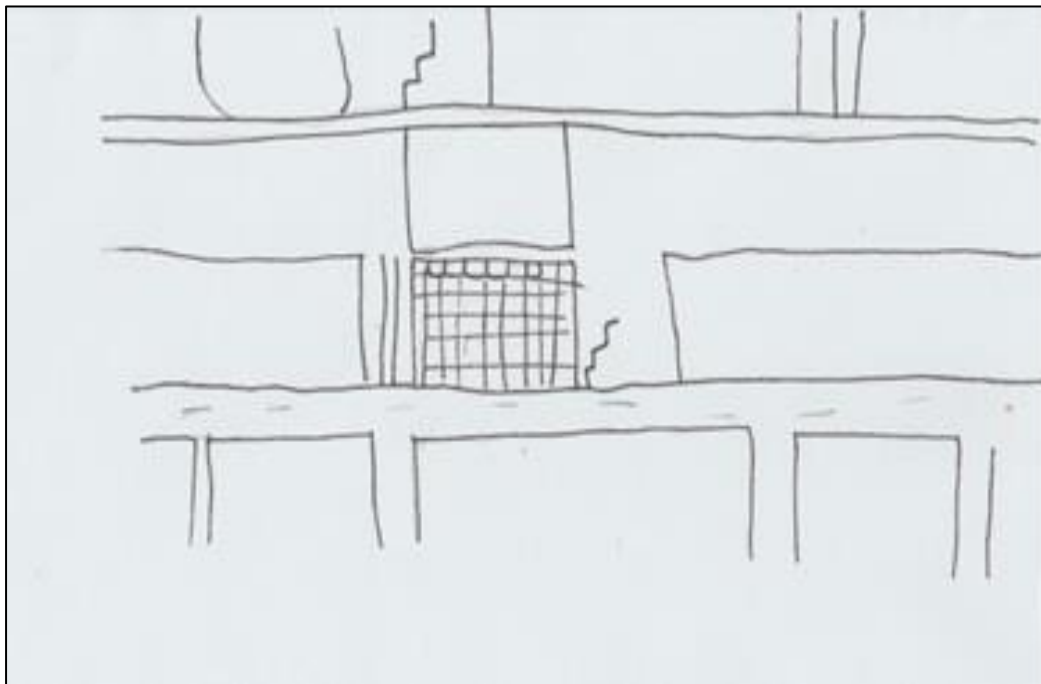
Během analýzy se ukázalo, že hodnotit tyto mapy dle kategorií prvků (objekt, linie a další) není příliš vhodné k účelu této diplomové práce. Zakreslené prvky v těchto mentálních mapách se nalézají v příloze 2. Tento odstavec poukazuje na to, jak jeden prvek může mít pro každého jiný význam a proč bylo důležitější se v analýze zaměřit na rozhovory. Pro všechny komunikační partnery a partnerky je na těchto mapách stěžejní místo Mírové náměstí, které nakreslili vždy jako první. Zakreslili stejný prvek, avšak liší se, jak ho jednotliví partneři a partnerky popsali a jaké významy mu přisuzovali. „Nejvýznamnější je Mírové náměstí jako hlavní přestupní bod městské hromadné dopravy“ (Tomáš). Barbora zakreslila sloup a stromy, které se na něm nacházejí. „Tady jsou udělané cesty myslím, jakoby nějak do čtverce. A jinak jsou tam takové blbé kostky. Tady stojí taxíky. Tady jsou fontány, asi čtyři myslím, lavičky a pár stromů tam je, nějaké ginkgo biloby. A tady je nějaká ta osvětlená socha. Někdy kůl...“ (Barbora). Václav zakreslil také sloup, protože se u něho schází s přáteli. „Když se mám s někým sejít v centru, tak se s ním většinou sejdou na Mírovém náměstí, které není zas tak velké. Tam se s tím člověkem snadno najdu. Je tam

na něm takový velký sloup uprostřed.“ V těchto odpovědích se odráží u Barbory pocity nepohodlí na náměstí a její vnímání městské zeleně. Stejně tak si můžeme povšimnout, že ta samá socha jednou je popsána jako „*kůl*“ a podruhé jako „*velký sloup*“ s orientačním významem.

U komunikačních partnerů se ve větším množství vyskytují prvky jako silnice, dopravní uzle, zastávky, benzínová pumpa a jiné, které u nich poukazují na to, že přikládají důležitost dopravě, která byla často náplní jejich rozhovorů. Partnerky také využívají dopravu, přesto ale o ní nehovoří (kromě Barbory). Partnerky také neuváděly zvláštní požadavky na dopravní prostředky, jako to požadují genderová hnutí v European Commision (2013), což bude zapříčiněno tím, že tyto požadavky jsou vázány na užívání invalidních vozíků či kočárků. V mapách partnerek se ve větším množství vyskytují obchody a restaurace, které jsou i popsány. Vypovídá to o tom, že je více využívají a přikládají jim větší význam než partneři. Pro některé partnerky je nákupní centrum orientačním bodem ve městě a to právě z důvodů, že je nejvíce ve městě potřebují a navštěvují.

U Luboše se navíc ukázalo, že touto metodou byl nucen si vizualizovat prostor a zakreslovat i ty prvky, které jsou pro něj nepodstatné. Například zakreslil budovy OC Labe, Baťi či pojišťovny, ale při popisu o nich nemluvil. Jen při doptání se zmínil: „*Je tam spousta krámů, které ani nevím, jak se jmenují.*“

Obr. 31: Mentální mapa centra města (Anna)

Zdroj: vlastní šetření

Přesto analýza těchto mentálních map ukázala důležitý poznatek. U Anny se projevilo, že při pohybu ve městě vnímá i jiný rozměr než jen lokalizaci objektů, který lze vyjádřit kartézskou soustavou souřadnic. V tradiční mapě, která prosazuje dvourozměrný, euklidovský a topografický obraz (Osman 2010), Anna zakreslila i povrch náměstí a schody. Zakreslila to, protože tato místa má při pohybu spojené s výraznějšími pocity než v jiných místech. Chůze na náměstí je pro ni nekomfortnější než jinde. Schody (Obr. 31), které se tam objevily, pravděpodobně zakreslila, protože pohyb po schodech je jiný. Jediněc tyto odlišnosti nevědomě registruje a poskytují mu informace o prostoru (Osman 2010).

4. 2. 4. 3 Rozdílnost obsahu rozhovorů a mentálních map

Během zpracování výsledků se ukázalo, že obsah mentálních map je jiný než obsah rozhovorů. To ukazuje na důležitost reflexe používaných metod výzkumu, protože ačkoliv měly obě naše metody stejný cíl, výsledky jsou odlišné.

Použití rozhovorů k mentálním mapám může být obohacující. Komunikační partnerky a partneři uváděli informace navíc, které lze jen stěží vyčíst z jejich map. Například kdy a proč si vybírají zrovna tuto cestu, nebo proč jednotlivé prvky zakreslili. Schody zakreslila Eliška, protože jsou pro ni důležitým orientačním bodem „*protože mě to štválo, když jsem musela jít do kopce. A poznáš to, že máš odbočit z chodníku, když vidíš ty schody do parku.*“ Svou cestu ze školy si vybírá podle počasí, které zapřičiňuje, jak je pro ni cesta komfortní a zda dojde k znečištění jejího oblečení. „*Takže vyjdeš u UJEPu⁹, obejdeš ho, protože je tam blbá přístupová cesta, ale když není bahno, tak můžeš jít i tou zkratkou.*“ Její výpověď poukazuje na vnímání (městského) prostoru v souvislosti s oblečením, která se u partnerů neobjevila.

Dále pak rozhovory napomáhají komunikačním partnerům/partnerkám, když se necítí být silní v kreslení. Zejména u map asociací se ukázalo, že komunikační partnery a partnerky napadne mnohem více věcí, než nakreslili. Některé asociace nenakreslili z důvodů, že nebyli schopni je nakreslit. „*Napadne mě Větruše a Střekov, to je ale těžké nakreslit*“ (Karel). „*Napadne mě spousta věcí, ale neumím to nakreslit, to je můj problém*“ (Barbora).

Ale může také dojít někdy k rozdílnosti obsahů rozhovorů a map. Během analýzy rozhovorů se ukázalo, že se liší to, jak jednotlivé úkoly nakreslili a jak je popsali. Rozdíl mezi popsanou cestou a nakreslenou je ukázán na popisu cesty od Barbory. „*Vyjdu z domu, dám se doleva, kolem Clarionu, před ním jdu rovně směrem k divadlu, od divadla přes Lidické náměstí, tam jdu tou uličkou, jak je tam třeba drůbeží prodejna, bageterie, pak jdu kousíček*

⁹ Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

rovně a zahnu do úřadu. A naproti hned je Dům kultury.“ Je patrné (Obr. 25 a Obr. 32), že jinak nakreslila svoji cestu a jinak o ní pak hovořila. Zakreslila velké budovy, ale hovořila pak o malých obchodech (bageterie, drůbeží prodejna), které často navštěvuje. Pravděpodobně, když kreslila cestu, vybavovala si, jak prostor vypadá, proto zakreslila velké objekty. Ale při mluvení se jí vybavovalo, co po cestě dělá. To ukazuje na odlišné přemýšlení o prostoru v případě, že je kreslen a v případě, že je o něm mluveno. Kreslení může být pro komunikační partnery a partnerky omezující, vyžaduje nějakou schopnost, evokuje, že to musí být nakresleno „správně“, nutí je to vizualizovat něco, co si vlastně třeba v hlavě ani nevizualizují.

Obr. 32: Prvky použité při popisu a kreslení cesty každodenního pohybu (Barbora)

Pozn.: Modře jsou vyznačeny prvky, které jsou v mapě i rozhovoru. Červeně ty, které jsou zakresleny jen v mapě. Zeleně ty, které uvedla jen v rozhovoru. 1. dům 2. parkoviště 3. hotel Clarion 4. Park 5. divadlo 6. Lidické náměstí 7. klinika 8. UJEP, telefonisté 9. krajský úřad 10. Dům kultury 11. drůbeží prodejna 12. bageterie

Zdroj: mapy.cz, vlastní šetření

KAPITOLA 5

Závěr

Diplomová práce se věnuje městskému prostoru z pohledu žen. Teoretická část seznamuje čtenáře a čtenářky s vnímáním prostoru a feministickými přístupy k prostoru města. Hlavním cílem diplomové práce je **obohatit znalosti o městě o ženský pohled a nalézt ženská specifika vnímání městského prostoru**, jež se podařilo naplnit.

Empirická část má podobu případové studie ve městě Ústí nad Labem. Tato lokalita byla zvolena, protože zde autorka žije od narození a tudíž město dobře zná. Neméně důležitý důvod byl také fakt, že se na jeho dnešní podobě podíleli převážně muži. Ústí nad Labem není příliš bohaté na historické památky a nemá v rámci Česka příliš pozitivní image. Tyto skutečnosti nám pomohly objevit i jiné obrazy města a aspekty vnímání než jsou často ve vědeckých pracích diskutovány.

Výzkum byl proveden na příslušnících většinové společnosti – mužích a ženách bez tělesného handicapu. Jelikož je vnímání komplexně podmíněné, snažili jsme se o zúžení sledované skupiny, abychom mohli přinést relevantní závěry, které lze v dalších výzkumech ověřovat. Sledovaná skupina je vymezena věkem, akademickým vzděláním, bezdětností, místem narození a bydlištěm. Konkrétně byli naši komunikační partneři a partnerky bezdětní ve věku 22 až 24 let s místem narození a trvalým bydlištěm v Ústí nad Labem či blízké spádové obci a dosáhli v nedávné době akademického titulu.

K naplnění cíle diplomové práce byly zvoleny dvě výzkumné otázky: **Jak naši komunikační partneři a partnerky vnímají město Ústí nad Labem? Jaké vnímání města Ústí nad Labem nalezneme u komunikačních partnerek a u komunikačních partnerů nikoliv?** Obě otázky se v práci podařilo zodpovědět.

Výsledky provedeného výzkumu jsou rozděleny do několika úrovní sledování vnímání partnerů a partnerek. Nejdříve je rozebírán obraz města Ústí nad Labem, pak se věnujeme vnímání centra města a cesty každodenního pohybu partnerů a partnerek. Na konci případové studie jsou rozebírána úskalí spojená s použitými metodami vypovídající také o obecném vnímání. Také v tomto pořadí v této kapitole shrnujeme výsledky výzkumu a vyvozujeme závěry. Nejprve popisujeme takové závěry, které jsou společné pro partnery i partnerky (muže i ženy) a od nich přecházíme k ženským specifikům vnímání, která se

neobjevovala v mužských výpovědích. Pokud se objevily související aspekty vnímání, jsou souběžně v textu zmíněny také. Následně jsou popsány shrnující závěry vzešlé z celého výzkumu. Na závěr jsou zhodnoceny použité metody, přínosy práce a jsou nastíněny možné cesty budoucích výzkumů.

Do mentálních map asociací zakreslovali partneři a partnerky převážně fyzické prvky. Tyto zakreslené prvky si asociovali buď pouze pozitivně, nebo negativně a pozitivně. Jako tomu bylo u Mariánského mostu, který byl zakreslen v mapách nejčastěji. Přesto, že ho nakreslili téměř všichni komunikační partneři a partnerky, jeho vnímání se v rámci sledované skupiny lišilo. Někteří ho vnímají jako dominantu, jiní ho mají spojený s předraženým a nečistým financováním. Avšak tento negativní aspekt nebyl nikdy zmíněn samostatně. Vždy partneři a partnerky existenci mostu ospravedlňovali. Dalším symbolem města vedle historických objektů (hradu Střekova a zámku Větruše) jsou místní továrny. Také je označovali komunikační partneři a partnerky sice negativně, ale vzápětí jejich existenci měli také potřebu ospravedlnit. Zdůrazňovali, že jsou pro město důležité a že si k nim dokázali vybudovat vztah. Tento aspekt vnímání se mohl objevit z důvodu, že partneři a partnerky mají k městu vztah, a proto nechťejí, aby mělo v rámci Česka (jen) negativní obraz. Avšak za tímto aspektem můžou stát i jiné důvody, proto by bylo vhodné tato zjištění nadále zkoumat i v jiných městech (například Praze), aby se mohly učinit relevantní závěry.

U této analýzy se také projevuje to, že fyzické prvky, které partneři a partnerky zakreslili, nejsou tak podstatné, jako spíše jedinci, aktivity a zážitky, které s těmito prvky mají spojené. Jako tomu bylo u partnerky, u které vyšlo najevo, že zakreslené fyzické prvky (letní kino) nejsou tolik podstatné, ale důležitější pro ni je její parta, kterou má se zakresleným obrázkem spojenou.

Partneři a partnerky byli dotázáni, ať nakreslí, co je napadne, když se řekne město Ústí nad Labem, kreslili ale výhradně centrum města nebo místa celoměstského významu. Je zajímavé, že se nikdy neobjevilo například jejich bydliště nebo jiné místo každodenního života. Lze předpokládat, že při dotazu tohoto typu uvažují spíše o obecném, společenském vnímání města. Při rozhovorech pak ale již hovoří spíše o zážitcích a aktivitách, které jsou pro ně ve městě důležité. Za tímto aspektem může být také mnoho jiných významů, může se jednat o typ otázky, ale třeba i o stereotypní uvažování o tom, co má být nakresleno v mapě. Tato zjištění můžou být také námět pro další výzkum v této oblasti.

U analýzy asociací spojených s městem se objevuje specifické vnímání komunikačních partnerek, ale také se tu projevují rozdílnosti mezi jednotlivci, které ovlivňují osobní zážitky či povolání. Komunikační partnerky mluvily ve spojitosti se zakreslenými prvky

o zážitcích, ale nelze říci, že by to partneři nedělali. Partnerky ale zmiňovaly i zážitky jiného typu, které jsou emocionálně hlubší vážící se na konkrétní pro ně blízké osoby. Zde se mohou projevovat genderové rozdíly v uvažování o prostoru, ale také rozdíly v komunikaci o prostoru či komunikaci obecně, kdy podle Suchánkové (2013) mužům „není dovoleno“ hovořit o emocionálně hlubokých zážitcích ve stejné míře jako ženám. Dále uvádí, že na genderové rozdíly v komunikaci (a tím pádem i na tento výzkum) může mít vliv i to, že tazatelkou byla žena.

Komunikační partneři a partnerky zmiňovali, že jsou to právě lidé, kdo dělá obraz města Ústí nad Labem. Ačkoliv nakresleni byli jen jednou, v každém rozhovoru to bylo zdůrazněno. To může být zapříčiněno normami, které určují, že je město většinou primárně chápáno jako fyzické, což se projevuje hlavně v okamžiku, kdy má být kresleno nebo popsáno. Avšak je to v této lokalitě dle našich komunikačních partnerek a partnerů sociálně (lidé a jejich aktivity), co hlavně tvoří město. Zajímavé však je, že to nejsou všichni lidé, ale jen lidé vnímaní negativně a nejedná se o konkrétního jedince, ale určitou skupinu lidí (nejvíce obyvatelé romské národnosti). Lidé v pozitivním smyslu, které mají spojené se zakreslenými prvky (přátele), jsou významní pro partnerky a partnery, ale celý obraz (obecné, společenské vnímání) města nedělají. Ve vnímání místních lidí se u partnerů a partnerek také projevilo to, zda mají zkušenost s delším pobytem či studiem v jiném městě. Ve výpovědích, kdy partneři měli zkušenost se studiem v jiném městě, uváděli, že mezi místní obyvatelé nezapadají a že zde díky nim žít nechtějí. U partnerů a partnerek bez těchto zkušeností se objevovaly opačné postoje.

S určitou skupinou lidí (romské národnosti) si pojí partneři a partnerky nepříjemné pocity, dokonce i strach. Komunikační partneři se primárně v městském prostoru nebojí, ale v souvislosti se zmiňovanou skupinou lidí v noci ano. Partneři (muži) nezmiňovali jiné aspekty strachu než právě obyvatelé romské národnosti a nehovořili o svých pocitech přímo, ale zmiňovali, že by se konkrétním místům, kde se tato skupina lidí koncentruje, v noci raději vyhnuli.

U komunikačních partnerek nemůžeme pocity nebezpečí spojovat jen s touto konkrétní skupinou lidí a jen s nocí. Partnerky o svých pocitech nebezpečí hovořily konkrétně, přímo zmiňovaly, že ony se bojí, nikoliv, že by se bály. Tyto pocity spojují s celým městem (či centrem města). Uváděly, že ve městě se pohybují „divné existence“. Také ony se snaží místům, kde se pro ně nepříjemné skupiny vyskytují, vyhybat. Pocity nebezpečí mají v noci i na jejich každodenních cestách, tedy na místech, kde to dobře znají. Avšak když mluví o městě Ústí nad Labem, tak si tyto pocity asociují se skupinami lidí, zatímco na jejich každodenních cestách je spojují s konkrétními místy (neosvětlenými, nepřehlednými). Uváděly, že se na cestě bojí například mezi domy, v blízkosti parku či

stromů. To se projevilo v množství zakreslených detailů v mentálních mapách každodenních cest, které kreslily právě díky těmto pocitům. Ve vnímání nebezpečí se u jedné partnerky projevila i její specifická sociální role (učitelky), kdy vnímá prostor i jako nebezpečný pro děti pohybující se v dopravním provozu, proto upozorňovala na důležitost bezpečnostních prvků (zábradlí podél silnice či přechody) a tyto prvky zároveň i nakreslila.

Můžeme tedy dojít ke stejnému závěru jako Jíchová a Temelová (2012), že partnerky (ženy) jsou citlivé na bezpečnostní rizika a více se bojí v noci než partneři (muži). Můžeme však také podpořit jejich hypotézu, že rozdíly mezi muži a ženami nemusí být ve skutečnosti tak vysoké, jen partneři dávají své pocity najevo jiným způsobem. Svou roli může hrát právě genderové uspořádání společnosti, které ovlivňuje to, jakým způsobem se muži a ženy mohou projevovat a projevují. Toto rozdělení způsobuje právě to, že muži nehovoří o svých pocitech a projevit jejich slabost (strach) by snížilo jejich maskulinní charakter (Decarli Valdová 2004). Z tohoto důvodu je těžké odhalit rozdíly ve vnímání prostoru, protože abychom se k nim dostali, musíme o prostoru komunikovat a právě komunikace může být výrazně ovlivněna genderovými vztahy. Připojíme k tomu dále vlastní závěr, že v našich partnerech strach nevyvolává městský prostor, ale určitá skupina lidí, což může být spojeno právě s tím, že je designován spíše muži než ženami.

Nejen vnímání nebezpečí a zmiňování hlubších zážitků se ukázalo jako specificky ženské, výzkum ukazuje v centru města Ústí nad Labem i další aspekty ženského vnímání městského prostoru. Partnerky uváděly vnímání (městského) prostoru v souvislosti s jejich oblečením. Negativně pohlížejí na dlažbu na Mírovém náměstí, která jim znesnadňuje komfortní pohyb po městě. Partnerky negativně vnímají nevýrazné šedé budovy celého centra města. Nezmiňovaly konkrétní jednu budovu. U partnerek a partnerů se při vnímání vzhledu budov projevilo ale nejen vliv pohlaví, ale i času. Uváděly, že s rostoucím časem pro ně není důležitý vzhled, nýbrž funkce budovy, případně význam budov. Komunikační partnerky také negativně hodnotí zápach místních továren, nezmiňovaly jejich negativní vnímání díky jejich lokalizaci v blízkosti centra. Tento fakt (rozdílné vnímání místních továren) dle nás ale nemusí být zapříčiněn genderem, jak se na první pohled zdá, ale vysvětlujeme jej jejich zkušeností s pobytem v jiných městech. Avšak i zde pro potvrzení tohoto závěru musí být proveden další výzkum.

Na základě zakreslených mentálních map a způsobu, jak o svých cestách partneři a partnerky hovořili, můžeme dojít k závěru, že komunikační partneři berou svou každodenní cestu jako rutinní, nevyjadřovali důležitost tomu, co se na cestě nachází, jejich pocity vztahovaly na celou cestu. Ale i na tyto závěry může mít právě vliv to, jak je ve společnosti dovoleno mužům vyjadřovat své pocity, tedy nevyjadřovat pocity

(Suchánková 2013) a zvláště nedávat najevo pocity slabosti (Decarli Valdřová 2014). Partnerky přikládají jejich cestě různé významy, nemají ji spojenou jen s každodenní činností. Měly potřebu uvádět i různé pocity, které na cestě mají, které nejsou po celé cestě stejné a které se můžou měnit dle ročního období či denní doby, zejména uváděly pocity nebezpečí, které byly zmíněny již v předchozích odstavcích.

Výzkum přináší poznatky nejen o vnímání městského prostoru, ale i o obecném vnímání prostoru. Díky použitým postupům ukazuje nejen na specifičnosti ženského vnímání, ale umožnil i město lépe poznat. Ačkoliv naši komunikační partneři a partnerky jsou vzdělaní lidé v produktivním věku bez tělesného znevýhodnění, tak stejně jako u Mulíčka, Osmana a Seidenglanze (2013) nechtějí kreslit mentální mapy, protože si vlastní tvorbu srovnávají s objektivní realitou a tradičně pojatou mapou. Tato skutečnost se v našem výzkumu vyskytuje bez rozdílu dle pohlaví a oboru vzdělání (i u geografa a geografky).

Provedeným výzkumem jsme dospěli k závěru, že pro komunikační partnerky a partnery nejvýznamnější obraz města tvoří lidé. Kvalitativní analýzou jsme mohli odkrýt významy, které se skrývají za zakreslenými prvky. Dospěli jsme tím k závěru, že nejsou tolik důležité pro partnery a partnerky zakreslené prvky, nýbrž lidé a zážitky, které jsou za nimi skryty a které nekreslí pravděpodobně z důvodů normy, avšak k potvrzení tohoto vysvětlení jsou potřeba další výzkumy. Partneři a partnerky tedy vnímají město skrz zážitky a lidi, ale kreslí dominantní stavby ve městě. Nemůžeme tak o vnímání města mluvit na základě zakreslených fyzických prvků jako v konceptu od Lynche (1960).

Kitchin a Blades (2002) uvádějí, že rozdíly mezi muži a ženami ve vnímání prostoru jsou malé. Naším výzkumem nemůžeme dojít ke stejnému závěru (ani to není jeho cílem), ale můžeme jejich tvrzení obohatit tím, že jsme objevili konkrétní vnímání městského prostoru objevující se jen u komunikačních partnerek, která již byla zmíněna v předchozích odstavcích (například emocionálně hlubší zážitky vážící se k zakresleným prvkům). Zároveň jsme poukázali na genderové aspekty komunikace o prostoru, které mohou být zásadní bariérou ve výzkumu vnímání prostoru. Reeves (2005) tvrdí, že ženy pociťují nedostatky v městském prostoru. Také v našem výzkumu hovořily komunikační partnerky o nedostacích v tomto prostoru. Z výpovědí komunikačních partnerek vyplývá, že k lepším pocitům v městském prostoru by jim pomohlo lepší osvětlení v nočních hodinách, jiná dlažba na Mírovém náměstí či jiné barvy budov než nevýrazná šedivá. Patrně by se u našich partnerů a partnerek projevíly i jiné a možná i hlubší rozdíly ve vnímání a požadavcích na městský prostor, kdyby měli děti a pohyb partnerek ve městě se vázal na harmonogram rodiny (nutné aktivity), jako je tomu v práci od Bondi (1998). Musí se také zdůraznit, že výzkum s jinými partnery a partnerkami či větším množstvím

komunikačních partnerů a partnerek by mohl ukázat ještě jiné aspekty vnímání městského prostoru a v případě kvantitativního výzkumu s reprezentativním vzorkem respondentů bychom mohli zjistit význam některých zjištěných aspektů vnímání v příslušné populaci.

Provedeným výzkumem můžeme dospět k závěru, že vnímání města je komplexní záležitostí, kterou ovlivňuje mnoho faktorů. Můžeme konstatovat, že se během výzkumu objevila nejen ženská specifika, ale ukázaly se i další faktory, které ovlivňují vnímání a není na ně dán přílišný důraz při zkoumání této problematiky. Tyto faktory zapříčiňují to, že pohled na město není ani mezi partnerkami stejný, ale v některých aspektech se jejich vnímání městského prostoru liší. Může dojít k tomu, že specificky ženské vnímání bude trochu jiné (například partnerka vnímá prostor nebezpečně z více důvodů). Může také nastat to, že si partnerka díky některému z těchto faktorů je v některých aspektech vnímání města blíže partnerům než partnerkám, jako například Barbora díky profesi dopravní referentky přikládá důležitost dopravě jako naši partneři nebo díky jejímu oboru vzdělání věrohodněji zakresluje prostor „jako mapu“ než zbylé partnerky.

Ačkoliv jsme se snažili práci poukázat na ženské vnímání městského prostoru, objevují se rozdíly uvnitř skupin, které jsou zapříčiněny faktory zmíněnými v předešlých odstavcích. To poukazuje na významný aspekt lidského života, že člověk není pouze ženou nebo mužem, ale v jeho identitě hrají roli i další faktory (Valentine 2007). Ačkoliv jsme se soustředili na městské prostory z pohledu žen, můžeme konstatovat stejný závěr jako Gilbert (1997), že při výzkumu městského prostoru je důležité se soustředit na prolínající se identity.

V této práci byly použity kvalitativní metody vycházející z feministické metodologie. Konkrétně byl použit polostrukturovaný rozhovor a kreslení mentálních map. Obě metody mají svá úskalí. Samotné kreslení mentálních map se zdá být omezující, protože komunikační partnery a partnerky napadá více věcí, než jsou schopni zakreslit. U některých partnerů/partnerek se mírně liší obsah rozhovoru a mentální mapy. Mentální mapy, i když docházelo k sebekritizování ze stran komunikačních partnerů a partnerek a i když zde byla vyjmenována řada úskalí, tak se zdají být dobrou výzkumnou metodou k tematizaci rozhovorů. Kreslení cesty a asociací se ukazuje jako nejvhodnější metoda k tomuto účelu.

Při použití map lynchovského typu se ukazuje, že se mentální mapy liší dle profese a oboru vzdělání. U komunikačního partnera a partnerky s geografickým vzděláním je zakreslen větší prostor a větší množství ulic. Nejspíše z důvodů, že jsou k této činnosti učeni. Výsledky této metody jsou tedy výrazně ovlivněny zkušeností s mapovými díly a oborem vzdělání. Metoda ukázala, že jsou někteří partneři a partnerky nuceni vizualizovat

něco, co si v hlavě nevizualizují. Zároveň partnerky konkrétně uváděly, že jim tato metoda nevyhovuje, proto pro budoucí výzkumy by bylo lepší nesvazovat lynchovským typem mentálních map a nechat komunikačním partnerům a partnerkám co největší volný prostor pro vlastní vyjádření. U úkolu zakreslení centra města do obrysu města by bylo vhodné lépe formulovat otázku. Například zakreslete pět významných objektů ve městě. Avšak i tato metoda je velmi ovlivněna zkušeností s kartografickými díly a méně vhodná pro kvalitativně laděné výzkumy.

Polostrukturované rozhovory se zdají být v problematice vnímání více obohacující než samotné mentální mapy. K zpracování jejich dat byla využita obsahová analýza, je nutné zmínit, že čtení vytváří mnoho významů a každý čtenář/čtenářka může vnímat jiný (Hájek 2014). Omezením obou použitých metod je, že komunikační partneři a partnerky mohli odpovídat tak, jak předpokládali, že se to od nich očekává. „... *Není takové průchozí, je tam větší klid, je tam příjemnější sedět oproti Míráku. Ještě něco k tomu mám říct*“ (Karel)? Dále pak výsledky výzkumu z velké části ukazují, co chtěl říct výzkumník/výzkumnice (Jung 2014). Například autorka vstupovala do výzkumu s tím, že budou ve vnímání tohoto města důležití lidé, kteří tu žijí. Také s tím, že ženy budou mít pocity strachu na neosvětlených nebo nepřehledných místech se stromy a keři. Což se vše také ve výzkumu objevilo. Dále pak očekávala, že ženy budou preferovat klidná místa ve městě. Ve výzkumu se ale tyto preference neobjevovaly jen u komunikačních partnerek.

Diplomová práce se snaží obohatit české geografické výzkumy o feministické přístupy. Doufejme, že teoretická část, metodologie a výsledky provedeného výzkumu budou inspirativní pro další výzkumy, napomůžou ke kritickým úvahám nad zavedenými postupy, upozorní na diferenciované zkušenosti s městským prostorem a podpoří zahrnutí všech individualit při přemýšlení o městském prostoru.

Za přínos této práce považujeme právě to, že díky zvolenému kvalitativnímu výzkumu na základě feministických přístupů jsme mohli hlouběji zkoumat význam prvků zakreslených v mentálních mapách a mohli jsme podrobit mapy kritické reflexi „přirozené“ prostorové reprezentace. Přínosem je také nejen to, že se našla specifika ženského vnímání, ale také to, že použitým kvalitativně laděným výzkumem, který má sice nízkou reliabilitu, jsme mohli jít do hloubky vnímání a objevit tak i faktory ovlivňující vnímání (sociální role, profese, obor vzdělání, čas), které by se kvantitativním výzkumem nemusely odhalit. Práce tak otevřela cestu pro další výzkumy v této oblasti.

Tuto diplomovou práci by bylo možné dále rozvinout v několika směrech týkajících se vnímání města. První možná cesta dalších výzkumů je zkoumat vnímání z hlediska různých charakteristik jedinců. V dalších výzkumech by bylo vhodné zaměřit se na skupiny v jiné fázi života, na hledání odpovědi, jak profese a životní role ovlivňuje

vnímání prostoru. Zajímavé by také bylo zkoumat rozdíly ve vnímání prostoru na základě oboru vzdělání, například sociolog/socioložka × programátor/programátorka. Jelikož se ve výzkumu projevila proměna vnímání města s postupem času a na vnímání městského prostoru se také projevily zkušenosti s pobytem v jiném městě, mohly by být i tyto skutečnosti náměty k dalším výzkumům. Druhá cesta by mohla diskutovat, proč právě lidé jsou spojováni s negativními dojmy a fyzické prvky převážně s pozitivními, zda by lidé byli zmíněni, i kdyby byli asociováni pozitivně. Další výzkumy by se mohly věnovat hlubšímu poznání, proč tomu tak je, zda je to jen jedinečnost Ústí nad Labem, nebo se to týká i dalších měst.

SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

Použitá tištěná literatura

- BAUHARDT, CH., BECKER, R. (1997): Durch die Wand! Feministische Konzepte zur Raumentwicklung. Pfaffenweiler: Centaurus, 177 s.
- BLÁHA, J. D. (2012): Kulturní aspekty kartografické tvorby: Využití mentálních map v mezikulturním výzkumu. Diplomová práce. Katedra teorie kultury (kulturologie) FF UK, Praha, 139 s.
- BLAŽEK, M., ROCHOVSKÁ, A. (2006): Feministické geografie. Geo-Grafika, Bratislava.
- BITTNEROVÁ, K. (2014): Vnímání nebezpečí v Záběhlicích z pohledu mladých žen. Bakalářská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 57 s.
- BOGDOVÁ, K., SIWEK, T. (2007): České kulturně-historické regiony ve vědomí svých obyvatel. Sociologický časopis, 43, č. 5, s. 1039-1053.
- BONDI, L. (1998): Gender, class, and urban space: Public and private space in contemporary urban landscape. Urban Geography, 19, č. 2, s. 160-185.
- DAY, K. (2000): The ethic of care and women's experiences of public space. Journal of Environmental Psychology, 20, s. 105-124.
- DEARDEN, P. (1984): Factors influencing landscape preferences: an empirical investigation. Landscape Planning, 11, s. 293-306.
- DEARDEN, P. (1989): Societal Landscape Preferences: a pyramid of influences. In: Dearden, P., Saddler, B. (eds.): Landscape evaluation: approaches and applications, Western Geographical Series. Dept of Geography, University of Victoria, Victoria.
- DECARLI VALDROVÁ, J. (2004): Ženská a mužská role v jazyce. ABC feminismus, s. 9-16.
- DISMAN, M. (2011): Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 374 s.
- DOMOSH, M. (1991): Toward a Feminist Historiography of Geography. Transactions of the Institute of British Geographers, 16, č. 1, s. 95-104.

- DOMOSH, M., SEAGER, J. (2001): Putting women in place: feminist geographers make sense of the world. New York: Guilford, 215 s.
- DRBOHLAV, D. (1991): Mentální mapa ČSFR: Definice, aplikace, podmíněnost. Geografie – Sborník ČGS, 96, č. 3, s. 163-176.
- EUROPEAN COMMISSION (2013): Manual for Gender Mainstreaming in Urban Planning and Urban Development. Urban Development and Planning, Vídeň, 100 s.
- GARCIA-RAMON, D. M., ORTIZ, A., PRATS, M. (2004): Urban planning, gender and the use of public space in a peripheral neighbourhood of Barcelona. Cities, 21, č. 3, str. 215-223.
- GILBERT, R. M. (1997): Feminism and difference in urban geography. Urban Geography, 18, č. 2, s. 166-179.
- GILLIGAN, C. (2001): Jiným hlasem. O rozdílné psychologii žen a mužů.
- GOLLEDGE, R. G., STIMSON, J. B. (1997): Spatial Behavior: A Geographic Perspective. New York: The Guilford Press, 620 s.
- GREED, C. (1994): Women and planning: creating gendered realities. Psychology Press, 225 s.
- GREED, C. (2005): Overcoming the Factors Inhibiting the Mainstreaming of Gender into Spatial Planning Policy in the United Kingdom. Urban Studies, 42, č. 4, s. 719-749.
- GREED, C. (2011): A Feminist Critique of the Postsecular City: God and Gender. In: Beaumont, J., Baker, Ch.: Postsecular Cities: Space, Theory and Practice. London: Continuum, s. 104-120.
- GREGORY, D., JOHNSTON, R., PRATT, G., WATTS, M., WHATMOORE, S. (2009): The dictionary of human geography. 5. vydání. Blackwell Publishing, 1052 s.
- HÁJEK, M. (2014): Člověk a stroj. SLON, Praha, 228 s.
- HAVELKOVÁ, H. (2004): První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: Formánková, L., Rytířová, K. (eds.): ABC feminismu. Nesehnutí, Brno, s. 168-183.
- HENDL, J. (2005): Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace. Portál, Praha, 408 s.
- HOJOVEC, V. (1987): Kartografie: vysokoškolská učebnice pro stavební fakulty. Praha: Geodetický a kartografický podnik, 660 s.

- HRUŠKOVÁ, T. (2013): Prostor města a místo bydliště očima dětí z Prahy-Kunratic. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 69 s.
- CHODOROW, N. (1978): The reproduction of mothering: psychoanalysis and the sociology of gender. Berkeley: University of California, Press, 263 s.
- JÍCHOVÁ, J., TEMELOVÁ, J. (2012): Kriminalita a riziková místa centrálního a vnitřního města: sonda do názorů obyvatel vybraných pražských čtvrtí. In: Temelová, J., Pospíšilová, L., Ouředníček, M. (eds.): Nové sociálně prostorové nerovnosti, lokální rozvoj a kvalita života. Aleš Čeněk, Plzeň, s. 46-76.
- JÍCHOVÁ, J. (2013): Kriminalita a její percepce v městském prostředí. Dizertační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 69 s.
- JUNG, H. (2014): Let Their Voices Be Seen: Exploring Mental Mapping as a Feminist Visual Methodology for the Study of Migrant Women. International Journal of Urban and Regional Research, 38, č. 3, s. 985-1002.
- KAISER, V., KAISEROVÁ, K. (1995): Dějiny města od pravěkých počátků až do současnosti slovem i obrazem. 370 s.
- KEPRTOVÁ, T. (2014): Vzpomínky na zoo. Případová studie využití mentálních map pro výzkum návštěvníků pražské zoo. Bakalářská práce. Praha, 73 s.
- KITCHIN, R., BLADES, M. (2002): The cognition of geographic space. London: I. B. Taurus, 241 s.
- KOROPECKÁ, M. (2013): Akulturace migrantek na české kulturní prostředí na příkladu imigrantek z Ukrajiny a arabských zemí. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 120 s.
- KOSKELA, H. (1999): Gendered Exclusions: women's fear of violence and changing relations to space. Geografiska Annaler, 81, č. 2, s. 111-124.
- KOSKELA, H. (2002): Video Surveillance, Gender, and the Safety of Public Urban Space: "Peeping Tom" Goes High Tech?. Urban Geography, 23, č. 3, s. 257-278.
- KREJČÍ, V. (2013): Ústí nad Labem: rozvoj města 1950 – 2010. Statutární město Ústí nad Labem, 341 s.
- KRSEK, M. (2011): Ústí nad Labem. Paseka, 92 s.
- KYNČLOVÁ, M., HUDEČEK, T., BLÁHA, J. D. (2009): Hodnocení kartografických děl: analýza mentálních map orientačních běžců. Geografie – Sborník ČGS, 114, č. 2, s. 105-116.

- LEFEBVRE, H. (1991): The Production of Space. Blackwell. Oxford, 464 s.
- LYNCH, K. (1960): The Image of the City. Cambridge: The M.I.T. Press, 103 s.
- LYNCH, K. (1984): Reconsidering The Image of the City. Cities of the Mind Images and Themes of the City in the Social Sciences. In: Rodwin, L., Hollister, R., M. (eds.): Cities of the Mind: Images and Themes of the City in the social sciences. Plenum Press, New York, s. 151-161.
- LYNCH, K. (2004): Obraz města: The image of the city. 1. do češtiny přeložené vyd. Praha: Polygon, 202 s.
- MATTHEWS, M. H. (1987): Gender, Home Range And Environmental Cognition. Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, 12, č. 1, s. 43-56.
- MCDOWELL, L. (1983): Towards an understanding of the gender division of urban space. Society and Space, 1, s. 59-72.
- MCDOWELL, L. (1993): Space, place and gender relations: Part I. Feminist empiricism and the geography of social relations. Progress in Human geography, 17, č. 2, s. 157-179.
- MCDOWELL, L. (1999): Gender, identity and place: Understanding feminist geographies. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- MULÍČEK, O., OSMAN, R., SEIDENGLANZ, D. (2013): Imaginace a reprezentace prostoru v každodenní zkušenosti. Sociologický časopis, 49, č. 5, s. 781-810.
- OSMAN, R. (2010): Behaviorální a humanistická konceptualizace lidské teritoriality. Rigorózní práce. Geografický ústav PřF MU, Brno, 86 s.
- OSMAN, R. (2014): Sociální prostor. In: Matoušek, R., Osman, R. (eds.): Prostor(y) geografie. Karolinum, Praha, s. 33-58.
- PAPOUŠKOVÁ, E. (2015): Město přátelské k ženám. Magazín ona dnes, č. 37, s. 38.
- PEASE, A., PEASEOVÁ, B. (2000): Proč muži neposlouchají a ženy neumí číst v mapách. Brno: Alman, 318 s.
- PITOŇÁK, M. (2014): Queer prostor(y). In: Matoušek, R., Osman, R. (eds.): Prostor(y) geografie. Karolinum, Praha.
- PITOŇÁK, M. (2015): Queer geografie sexualit: sociokulturní organizace sexualit v prostoru a (de)konstrukce heteronormativity. Dizertační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 333 s.

- POSPÍŠILOVÁ, L., POSPÍŠILOVÁ, K. (2014): Feministické prostory. In: Matoušek, R., Osman, R. (eds.): Prostor(y) geografie. Karolinum, Praha, s. 99-122.
- PRATT, G. (1990): Feminist analyses of the restructuring of urban life. *Urban Geography*, 11, s. 594-605.
- PRATT, G. (2009): Feminist geographies. In: Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M. J., Whatmore, S. (eds.): *Dictionary of Human Geography*. 5th edition. John Wiley & Sons Ltd., Chichester, s. 244-248.
- PROKOPCOVÁ, L. (2012): Sociálně vyloučená lokalita Mojžíř?. Diplomová práce. Katedra veřejné a sociální politiky FSV UK, Praha, 127 s.
- RAMAZANOGLU, C., HOLLAND, J. (2002): *Feminist Methodology: Challenges and Choices*. Sage, 194 s.
- REEVES, D. (2005): *Planning for Diversity Policy and Planning in a World of Difference*. Oxon. Routledge, 279 s.
- REINHARZ, S. (1992): *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press.
- RELPH, E. (1976): *Place and Placelessness*. Pion, London, 156 s.
- RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. (2003): *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 642 s.
- RUSO, B., ATZWANGER, K., BUBER, R., GADNER, J., GRUBER, S. (2004): Age and gender differences in the behavioural response to discrete environmental stimuli. *Proceedings of ISHE Conference*, Gent.
- SEDLÁKOVÁ, M. (2004): *Vybrané kapitoly z kognitivní psychologie: mentální reprezentace a mentální modely*. 1. vyd. Praha: Grada, 252 s.
- SHARP, J. (2007): Geography and gender: finding feminist political geographies. *Progress in Human Geography*, 31, č. 3, s. 381-387.
- SCHWARTZ, B. (1976): Images of Suburbia: Some Revisionist Comments. *The Changing Face of the Suburbs*. 334, s. 93-108.
- SIWEK, T. (2011): *Percepce geografického prostoru*. Praha: Česká geografická společnost, 164 s.
- SKLENIČKA, P., MOLNAROVÁ, K. (2010): Visual Perception of Habitats Adopted for Post-Mining Landscape Rehabilitation. *Environmental Management*, 46, č. 3, 424-435.

- SOKOLOVÁ, V. (2004): Současné trendy feministického myšlení. In: Formánková, L., Rytířová, K. (eds.): ABC feminismu. Brno, s. 198-213.
- SUCHÁNKOVÁ, K. (2013): Pravidla projevu primárních emocí u mužů ve střední a pozdní dospělosti. Bakalářská práce. Brno, 58 s.
- SVOBODOVÁ, K. (2011): Percepce krajiny. Výzkum a využití ve strategickém plánování. Podklad pro samostatné rozšiřující studium v oboru prostorového plánování. Fakulta architektury ČVUT v Praze Ústav prostorového plánování, 31 s.
- ŠTEFLOVÁ, J. (2013): Sociální dynamika a gender v procesu suburbanizace. Diplomová práce. Katedra sociologie FF ZČU, Plzeň, 87 s.
- TEMELOVÁ, J., ČERMÁK, D., JÍCHOVÁ, J. (2012): Kriminalita a vnímání bezpečnosti v pražských čtvrtích. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, s. 47-67.
- TIPS, W. E. J., SAVASDISARA, T. (1986): The influence of the socio-economic background of subject on their landscape preference evaluation. *Landscape and Urban Planning*, 13, s. 225-230.
- TOUŠEK, V., KUNC, J., VYSTOUPIL, J. (2008): Ekonomická a sociální geografie. Plzeň: A. Čeněk, 411 s.
- TUAN, Y. F. (1974): Space and place: humanistic perspective. In: Gale, S., Olsson, G. (eds): *Philosophy in Geography*. D. Reidel, Boston, s. 387-427.
- TUAN, Y. F. (1975): Images And Mental Maps. *Annals of the Association of American Geographers*, 65, č. 2, s. 205-213.
- VALENTINE, G. (1989): The geography of women's fear. *Area*, 21, č. 4, s. 385-390.
- VALENTINE, G. (2007): Theorizing and Researching Intersectionality: A Challenge for Feminist Geography. *The Professional Geographer*, 59, č. 1, s. 10-21.
- VÁVRA, J. (2010): Jedinec a místo, jedinec v místě, jedinec prostřednictvím místa. *Geografie – Sborník ČGS*, 115, č. 4, s. 461-478.
- VYKOPALOVÁ, H. (2000): Kriminalita a viktimologické výzkumy. In: Vyhnálek, L. (eds.): *ACTA UNIVERSITATIS PALACKIANAE OLOMUCENSIS FACULTAS IURIDICA*. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Olomouc, 2, s. 229-232.
- VYSKOČIL, F. (2006): Rozdíl mezi mužem a ženou. *Vesmír*, 85, č. 5, s. 429-431.
- WEISSMANOVÁ, H. (2011): Lynchova koncepce obrazu města a její aplikace na příkladu vybrané městské části Brna. Bakalářská práce. Geografický ústav PŘF MU, Brno, 57 s.

WERNEROVÁ, M. (2006): Percepce atraktivity a image krajských měst v Česku na příkladu vysokoškolských studentů z Českých Budějovic a Ústí nad Labem. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 99 s.

Použité internetové zdroje

ANGERMANNOVÁ, A. (2013): Ústí prohrálo letitý spor o Mariánský most, má zaplatit stamiliony [online]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/usti-prohralo-soud-o-doplatek-za-mariansky-most-ftq-/krimi.aspx?c=A130301_115737_usti-zpravy_alh> [cit. 15. 1. 2016].

ČECHOVÁ, M. (2013): Gender ve firmě II [online]. Dostupné z: <<http://www.praemia.cz/zpatky/cz.php?txt=gender-clanky&detail=17>> [cit. 17. 6. 2015].

ČERMÁK, O. (2009): Ústí nad Labem: Betonová příšera obklíčila kostel [online]. Dostupné z: <<http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti-domaci/126771/usti-nad-labem-betonova-prisera-obklicila-kostel.html>> [cit. 15. 1. 2016].

ČSÚ (2015): Databáze demografických údajů za obce ČR [online]. Dostupné z: <www.csu.cz> [cit. 1. 11. 2015].

KLIMENTOVÁ, M. (2006): Feministická geografie [online]. Dostupné z: <www.padesatprocent.cz> [cit. 3. 8. 2015].

LETSCHE, R. (2014): Palma Palmanova: ideal city for defense [online]. Dostupné z: <<http://thecityandthecity.blogspot.cz/2014/03/pal-star-city.html>> [cit. 3. 8. 2015].

MAPS.GOOGLE.COM (2015): Mapa [online]. Dostupné z: <<http://www.maps.google.com/>> [cit. 17. 1. 2016].

MAPY.CZ (2015): Dopravní [online]. Dostupné z: <<http://www.mapy.cz/>> [cit. 17. 1. 2016].

VELINSKÝ, F., VYSKOČIL, F. (2012): Odlišnosti ženského a mužského mozku I. – Barvy, orientace a pozornost [online]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/planetarium/priroda/_zprava/odlisnosti-zenskeho-a-muzskeho-mozku-i-barvy-orientace-a-pozornost--1028587> [cit. 3. 2. 2016].

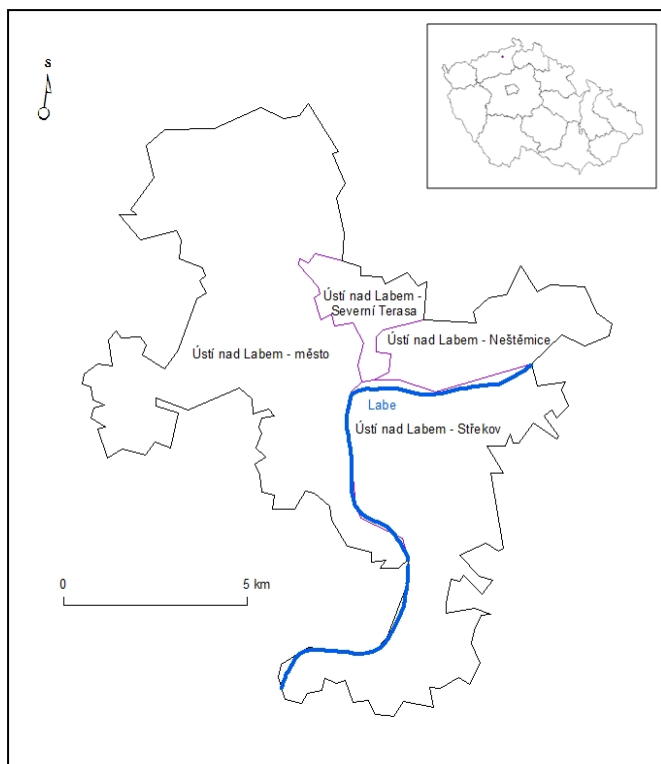
Použité elektronické programy a databáze

ARCDATA (2003): Digitální geografická databáze ArcČR 500. Verze 2.0.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Poloha Ústí nad Labem a jeho městské obvody v roce 2015	92
Příloha 2: Zakreslené prvky na obrázcích znázorňující centrum města	92
Příloha 3: Zakreslené prvky na obrázcích znázorňující cestu každodenního pohybu	94
Příloha 4: Mentální mapy centra města Ústí nad Labem (Barbora).....	94
Příloha 5: Mentální mapa centra města Ústí nad Labem (Tomáš).....	95
Příloha 6: Mentální mapy v digitální verzi	CD

Příloha 1: Poloha Ústí nad Labem a jeho městské obvody v roce 2015

Zdroj: ArcData (2003)

Příloha 2: Zakreslené prvky na obrázcích znázorňující centrum města

zakreslené prvky			ženy	muži
objekty	restaurace	Rock Café	1	0
		Mexická restaurace, Alibi	1	0
		Vinárna Havana	2	0
		kavárny	1	0
		gyros	2	0
	obchody	Palác Zdar	4	1
		OC Forum	2	3
		OC Sever	2	0
		OC Labe	1	3
		Baťa	1	0
		obchody	1	1
	volný čas	kulturní dům	2	1
		kino Hraničář	1	1
		knihovna	2	0
		lázně	1	1
		divadlo	1	3
	ostatní	pošta	1	0
		pojišťovna	2	1
		banka	1	0
		magistrát	1	1

objekty	ostatní	krajský úřad	1	1
		policie	1	0
		hotel Bohemia	2	2
		hotel Vladimír	1	1
		domy	2	0
		kostel	0	3
		krajský soud	0	1
		zámeček Větruše	0	1
	náměstí	Mírové náměstí	4	4
		Lidické náměstí	2	2
	dopravní infrastruktura	Pařížská ulice	2	1
		Revoluční ulice	2	0
		Velká Hradební	1	1
		Masarykova ulice	1	1
		ulice W. Churchila	1	0
		Klíšská ulice	1	0
		hlavní silnice	1	1
		kruhový objezd u hotelu Vladimír	1	1
		zastávky	1	1
		Hlavní nádraží	2	3
		parkoviště	1	1
		stezka	1	0
		Malá Hradební	0	1
		Důlce	0	2
		podjezd	0	1
		Přístavní ulice	0	1
		železnice	0	1
		benzínová pumpa na Předmostí	0	1
	příroda	stromy	1	0
		park	2	0
		Mariánská skála	1	2
		řeka Bílina	0	1
		řeka Labe	0	2
	ostatní	sloup na Mírovém náměstí	1	1
		hřiště za Barborkou	1	0
		schody	1	0
		objekty	4	4
		linie jednoduché	3	1
		linie dvojité	1	3

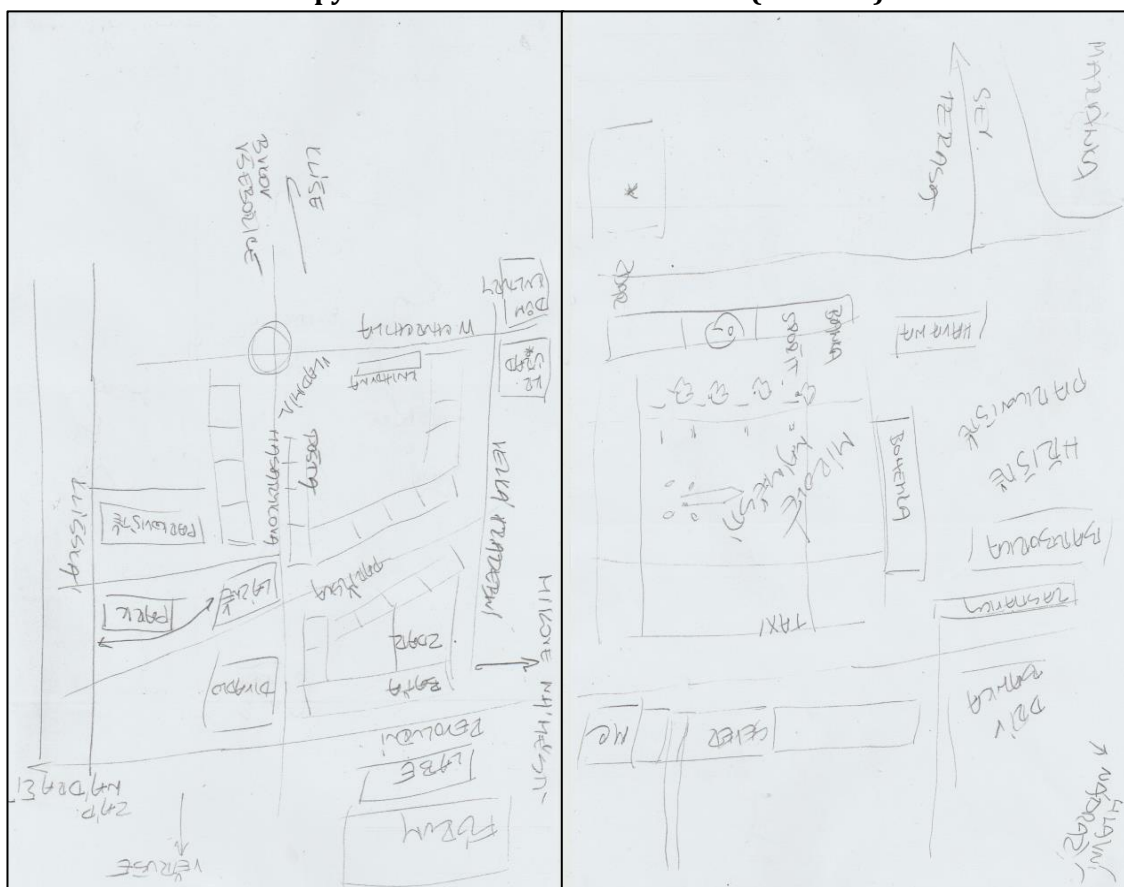
Zdroj: vlastní šetření

Příloha 3: Zakreslené prvky na obrázcích znázorňující cestu každodenního pohybu

prvky	četnost výskytu	
	muži	ženy
dvojitá linie	3	1
jednoduchá linie	1	3
objekty podél cesty	1	4
detaily	1	3
železniční koleje	2	0
most	2	0
schodiště	1	1
kruhový objezd	0	1
přechody	0	2
bydlení	3	3
autobusová zastávka	2	3
vyhlídka	1	0

Zdroj: vlastní šetření

Příloha 4: Mentální mapy centra města Ústí nad Labem (Barbora)

Zdroj: vlastní šetření

[illegible]

95